

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Elona BARANAUSKIENĖ

AUDITO RIZIKOS RŪŠYS IR JŲ VERTINIMAS

Magistro darbas

Šiauliai, 2006

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

AUDITO RIZIKOS RŪŠYS IR JŲ VERTINIMAS

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Magistro darbo autorė Elona Baranauskienė .....

Vadovas prof. habil. dr. Jonas Mackevičius.....

Recenzentas.....

SANTRAUKA

Elona Baranauskienė
Audito rizikos rūšys ir jų vertinimas.
Magistro darbas.

Magistro darbe suformuluota audito rizikos vertinimo problematika, išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai audito rizikų vertinimo aspektai. Pateiktos įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų vertinimo metodikos, šias rizikas įtakojantys veiksniai, išanalizuoti naujausi audito rizikos rūšims bei vertinimo klausimams skirti literatūros šaltiniai. Atlikta nacionalinių ir tarptautinių audito standartų, susijusių su audito rizika bei jos vertinimu, analizė. Nagrinėjant teorinius audito rizikos vertinimo modelio aspektus, naudoti šie metodai: Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių darbų, norminių dokumentų analizė, informacijos lyginimas, detalizavimas ir apibendrinimas. UAB „Spektras“ pavyzdžiu įvertintos audito rizikos, panaudojant autorės rekomenduojamą audito rizikos vertinimo modelį. Atliekant tyrimą, taikyta darbuotojų apklausa, rezultatų analizė bei sintezė. Patvirtinama autoriaus suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad sisteminis ir nuoseklus įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų vertinimas sumažina bendrą audito riziką ir geriau padeda atskleisti klaidas ir apgaulės.

SUMMARY

Elona Baranauskienė
Types of Risk of Audit and their Evaluation.
Master's work.

In the present master's work, there is formulated the topic of evaluation of risk of audit. , there are analysed and systematised the theoretical and practical aspects of evaluation of risks of audit of various Lithuanian and foreign authors. There are provided methodologies of inborn, control and indetection risk evaluation, factors, influencing these risks, there are analysed the most recent sources of literature designated to types of audit risks and their evaluation matters. There is performed analysis of national and international audit standards associated with risks of audit and their evaluation. Considering theoretical aspects of evaluation of risk of audit, there were applied the following methods: analysis of studies of Lithuanian and foreign authors, as well as normative documents, comparison of information, specification and generalisation. On the grounds of sample of particular company, there were evaluated risks of audit using evaluation model, suggested by the author. Making research, there was applied a survey of employees, analysis of results and their synthesis. There is confirmed the hypothesis of research, formulated by the author, that systemic and consistent evaluation of inborn, control and indetection risks decreases general risk of audit and helps to reveal errors and frauds.

TURINYS

IVADAS	3
1. AUDITO RIZIKOS SAMPRATA, REIKŠMĖ IR TIKSLAI	5
1.1. Audito rizikos apibrėžimai bei klasifikavimas	5
1.2. Audito rizikų analizė nacionaliniuose ir tarptautiniuose audito standartuose.....	10
2. AUDITO RIZIKOS RŪŠYS IR JŲ VERTINIMO YPATUMAI	16
2.1. Įgimta rizika ir jos vertinimas	16
2.2. Kontrolės rizika ir jos vertinimas.....	22
2.3. Neaptikimo rizika ir jos vertinimas.....	28
2.4. Bendros audito rizikos vertinimo modelis	33
3. REKOMENDUOJAMAS AUDITO RIZIKOS VERTINIMO MODELIS	41
3.1. Audito rizikos vertinimo nuoseklumas	41
3.2. Audito rizikos vertinimas klausimynų ir santykinų rodiklių pagalba.....	42
3.2.1. Įgimtos rizikos vertinimas	42
3.2.2. Kontrolės rizikos vertinimas	53
3.2.3. Neaptikimo rizikos vertinimas	59
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	62
LITERATŪRA	65
PRIEDAI	68
1 priedas. UAB „Spektras“ pelno (nuostolio) ataskaitos pagrindiniai straipsniai.....	68
2 priedas. UAB „Spektras“ turto rodikliai.	69
3 priedas. UAB „Spektras“ kapitalo ir įsipareigojimų rodikliai	70
4 priedas. Bendro pobūdžio žinios apie verslą ir įmonę.....	71
5 priedas. Vidinių įmonės veiksmų įtaka įgimtos rizikos vertinimui.....	73
6 priedas. Klausimynas vidaus kontrolės aplinkai įvertinti	75

IVADAS

Temos aktualumas. Tarptautinės konkurencijos rinkoje, įstojus į Europos sąjungą, lengviau pritraukiant užsienio kapitalą, esant greitai technologijų pažangai ir sparčiam ekonomikos augimui vis labiau didėja audito reikšmė. Norėdamos pritraukti investuotojus, tiekėjus ar pirkėjus įmonės vis išradingiau sprendžia įvairias pelningumo, mokumo, veiklos efektyvumo problemas. O dažnai šios problemos išsprendžiamos ir nevisiškai sąžiningais būdais. Visuotinai yra pripažįstama, kad gyvename sparčios kaitos sąlygomis. Įmonės veikia nuolat kintančioje aplinkoje, todėl nuolat rizikuoja, kad susiklosčius tam tikroms aplinkybėms bus patirta nuostolių. Ekonomikos moksle rizika apibrėžiama kaip neigiamos įtakos galimybė įmonės turtui, nuosavybei ir pajamoms dėl nelauktų arba nenumatytų įvykių. Šiuo metu verslo srityje rizika vis didesnė, nes aplinka darosi vis labiau kintama bei sudėtingesnė.

O kadangi auditas yra nepriklausomas įmonės finansinės atskaitomybės ir su ja susijusios finansinės informacijos tikrinimas, kuris užbaigiamas nuomonės apie ją išreiškimu, tai jo reikšmė nuolat didėja. Be to, vis daugiau atsiranda informacijos vartotojų, kurie remdamiesi auditoriaus išvadomis priima reikšmingus savo gyvenimo sprendimus. Didėjant auditoriaus atsakomybei prieš informacijos vartotojus, kartu didėja ir audito rizika. Todėl labai svarbu pakankamai dėmesio skirti rizikos įvertinimo procesui. Kadangi auditas yra priskiriamas toms veiklos sritims, kurioms būdinga neišvengiama rizika, todėl šioje veikloje taip pat iškyla būtinybė ją įvertinti. Tuo tikslu, būtina sukurti tinkamą rizikos įvertinimo sistemą, kuri įmonėje padėtų siekti užsibrėžtų tikslų ir taptų visos valdymo veiklos pagrindu. Kad taip įvyktų, rizikos įvertinimas turi apimti ne tik melagingų pareiškimų nustatymą bei kontrolės procedūrų, reikalingų užkirsti jiems kelią arba greitai atrasti tuos neteisingus pareiškimus, įgyvendinimą. Šis procesas turi būti daug platesnis. Rizikos įvertinimą reikia nagrinėti kaip reikšmingų finansinei atskaitomybei rizikos rūšių nustatymą, analizę bei valdymą.

Audito rizikų įvertinimo problemas nagrinėja daugelis užsienio mokslininkų (M. Davies, A. A. Arens, J. K. Loebbecke, J. C. Robertson, R. Dodž, S. M. Bičkova, V. V. Skobara, A. A. Terechov ir kt.). Šias problemas analizuoja ir Lietuvos mokslininkai (J. Kabašinskas, J. Mackevičius, I. Matickienė, I. Toliatienė). Tačiau literatūroje sunku rasti universalų audito rizikų įvertinimo modelį, kuris palengvintų auditoriui vertinant audito riziką. Vadinasi, verta nagrinėti audito rizikų vertinimo metodus, norint sukurti šių rizikų vertinimo sistemą.

Tyrimo objektas – audito rizikos rūšys ir jų vertinimo metodai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti audito rizikos rūšių vertinimo metodus ir juos praktiškai pritaikyti, atliekant UAB „Spektras“ audito rizikų vertinimą.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) ištirti audito rizikos sampratą;

- 2) išanalizuoti audito rizikų rūšis bei jų vertinimo metodus;
- 3) UAB „Spektras“ pavyzdžiu identifikuoti ir įvertinti audito rizikas;
- 4) sukurti audito rizikos vertinimo modelį.

Hipotezė - sisteminis ir nuoseklus įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų vertinimas sumažina bendrą audito riziką ir geriau padeda atskleisti klaidas ir apgales.

Tyrimo šaltiniai: Tarptautiniai audito standartai (2003), Nacionaliniai audito standartai (2003), lietuvių autorių Mackevičiaus J. (1999, 2001, 2005), Kabašinsko J.(2000), Toliatienės I. (2004), Kanapickienės R. (2004) darbai, užsienio šalių autorių Arens A. (1995), Lobek D. (1995), Dodž R. (1992), Robertson D. (1993), Bičkovos S. (2003), Skobaros V. (1998) ir kitų mokslininkų auditorių darbai.

Tyrimo metodai. Nagrinėjant teorinius audito rizikos vertinimo modelio aspektus, naudojami šie metodai: Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių darbų, norminių dokumentų analizė, informacijos lyginimas, detalizavimas ir apibendrinimas. Atliekant tyrimą, taikyta darbuotojų apklausa, gautų rezultatų analizė bei sintezė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados. Pagrindinė darbo medžiaga išdėstyta 67 puslapiuose. Joje pateikiama 40 lentelių, 10 paveikslų. Visos lentelės, prie kurių nenurodyti autoriai, yra sudarytos autorės remiantis UAB „Spektras“ finansinių ataskaitų duomenimis. Literatūros sąrašą sudaro 49 šaltiniai. Be to, pateikiami 6 priedai.

1. AUDITO RIZIKOS SAMPRATA, REIŠMĖ IR TIKSLAI

1.1. Audito rizikos apibrėžimai bei klasifikavimas

Rinkos ekonomikos sąlygomis audito reikšmė nuolat auga. Manoma, kad be audito negali būti perspektyvi jokia veikla. Gerai atliktas auditas vertinamas kaip garantas, kad įmonės veikla, siekiant numatytų tikslų, neturi esminių trūkumų. Be to, auditas yra sisteminis procesas, t.y. jis turi būti atliekamas nuolat, o jo rezultatai lyginami, analizuojami ir vertinami.

Lietuvos Respublikos audito įstatyme teigiama, kad “ auditas – tai nepriklausomas įmonės, įstaigos ar organizacijos finansinės atskaitomybės patikrinimas ir išvados pateikimas, kai nurodoma, ar finansinė atskaitomybė visais reikšmingais atžvilgiais teisingai atspindi įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus ir pinigų srautus, ar finansinė atskaitomybė atitinka Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius finansinę apskaitą ir finansinės atskaitomybės sudarymą, taip pat Lietuvos Respublikoje taikomus bendruosius apskaitos principus.”¹

Pagrindinis audito tikslas² – įvertinti, ar finansinė atskaitomybė rodo tikrąją įmonių finansinę būklę, ar ši atskaitomybė parengta pagal bendruosius apskaitos principus bei teisės aktus. Iš šio tikslo išplaukia ir audito uždaviniai: auditorius privalo įvertinti įmonės finansinę atskaitomybę, nustatyti, ar ji rodo tikrąją įmonės būklę; auditorius privalo išreikšti savo nuomonę apie finansines ataskaitas; auditorius privalo įsitikinti, ar finansinės apskaitos parengtos pagal bendruosius apskaitos principus.

Auditas ypač didelę reikšmę įgauna visuotinės konkurencijos sąlygomis bei priskiriamas prie veiklos sričių, kurioms būdinga neišvengiama rizika, todėl mokslo darbuose daug dėmesio skiriama audito rizikai. Tačiau literatūros šaltiniuose sutinkami skirtingi audito rizikos apibūdinimai, kuriuose akcentuojami vieni ar kiti rizikos aspektai (žr. 1 lentelę):

1 lentelė

Bendros audito rizikos apibrėžimai

Autorius arba šaltinis	Audito rizikos apibrėžimas
400 Tarptautinis audito standartas, ³ 6 Nacionalinis audito standartas ⁴	Audito rizika – rizika, kad apie finansinėse ataskaitose esančius reikšmingus informacijos iškraipymus auditorius gali pateikti neteisingą nuomonę.

¹ Lietuvos Respublikos audito įstatymas // Valstybės žinios. — 1999 m. liepos 7 d. Nr. 59. — P.2

² Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 18.

³ Buhalterijų profesionalų etikos kodeksas. Tarptautiniai audito standartai.- Vilnius. 2005.- P. 135.

⁴ Nacionaliniai audito standartai. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt)

47 JAV audito standartas (SAS) ¹	Audito rizika – tai, kad auditorius dėl nežinojimo gali suklysti išreikšdamas savo nuomonę apie neatitinkančią tikrovę finansinę atskaitomybę.
Mackevičius J. ²	Audito rizika – tai rizika, kad audito metu nebus atskleisti melagingi duomenys finansinėje ataskaitoje.
Kabašinskas J., Toliatienė I. ³ Adams R. ⁴	Audito rizika – pavojus, kad, remdamasis atliktų audito procedūrų rezultatais, auditorius padarys klaidingą išvadą.
Arens A., Loebbecke J. ⁵	Audito rizika - tai, kad auditorius atlikdamas auditą prisiima tam tikrą netikrumo lygį.
Dodž R. ⁶	Audito rizika – tai dviejų faktorių , rizikos, kad egzistuoja reikšmingos klaidos, ir rizikos, kad šios klaidos liks nepastebėtos, rezultatas.
Defliese F., Dženik G., O' Reily V. ir kt. ⁷	Suminė audito rizika – tai įvairių rizikos rūšių, susijusių su išvadomis apie kiekvieną sąskaitą ar sąskaitų grupę, derinys.
Robertson D. K. ⁸	Audito rizika – tai, kad tam tikros sąskaitos audito patikrinimas neleis atskleisti realių klaidų ir todėl auditorius paskelbs neteisingą išvadą.
Bičkova S. M. ⁹	Audito rizika tai, kad auditorius daro išvadą apie teisingai sudarytą finansinę atskaitomybę ir pareiškia besąlyginę nuomonę, o tuo tarpu atskaitomybėje yra reikšmingų klaidų.
Šeremet A. D. ¹⁰	Audito rizika – tikimybė, kad po išvados pateikimo finansinėje atskaitomybėje liks materialios klaidos.

¹ Кармайл, Д. Р., Бенис М. Стандарты и нормы аудита. Москва: Аудит, 1995.

² Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 267.

³ Kabašinskas J., Toliatienė I. Auditas. -V.: Amžius, 1997.- P.76.

⁴ Адамс, Р. Аудит. - Москва.: ЮНИТИ. 1995.-С.117.

⁵ Арэнс, Э. А., Лоббек, Дж.К. Аудит. - Москва: Финансы и Статистика. 1995.- С. 241.

⁶ Додж, Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита. -Москва. Финансы и Статистика, 1992.- С. 25.

⁷ Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. Москва.: ЮНИТИ, 1997.-С.139.

⁸ Робертсон, Д. Аудит. Москва. Контакт. 1993.-С.108.

⁹ Бычкова, С., М. Расамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности,- Москва. 2003. -С. 89.

¹⁰ Шеремет, А., Д., Суйц, В., П. Аудит - Москва. 1995,- С. 72.

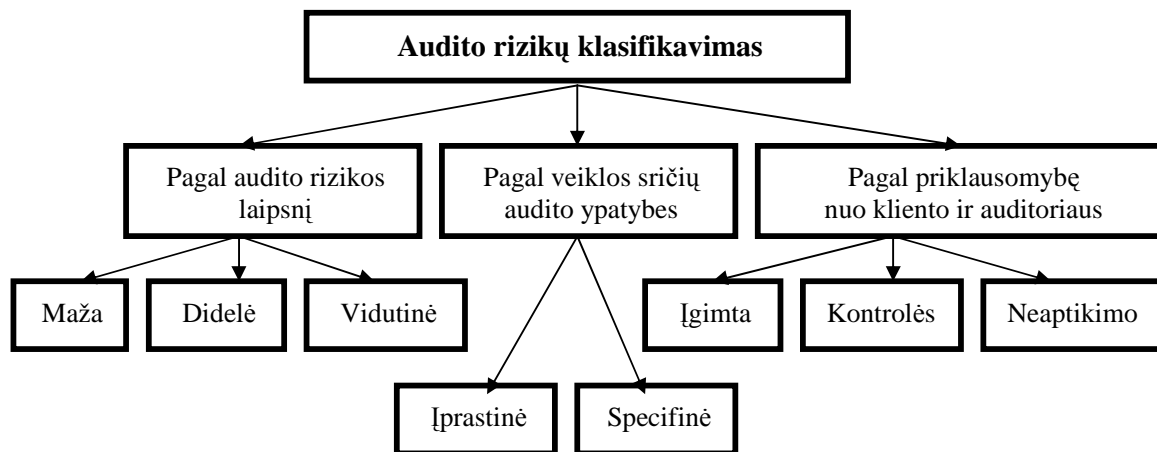
Išanalizavus dalį užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbų audito tema, pastebėta, kad dauguma jų akcentuoja, jog audito rizika susijusi su tuo, kad auditorius gali pateikti neteisingą išvadą apie audituotos įmonės finansinę atskaitomybę, jei audito metu nebus pastebėtos finansinėje atskaitomybėje esančios reikšmingos klaidos, apgaulės ar iškraipymai, t.y. taip išryškinama auditoriaus kaltė dėl neteisingai pateiktos išvados. Kiti autoriai teigia, kad auditorius atlikdamas auditą prisiima tam tikrą netikrumo lygį. Apibendrinant literatūros šaltinius galima daryti išvadą, kad auditorius apie audituotos įmonės finansinėje atskaitomybėje (ne)egzistuojančius reikšmingus informacijos iškraipymus gali pateikti klaidingą nuomonę tiek dėl jo paties kaltės, tiek dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių.

Mackevičius J. audito riziką sieja su materialumu. Tai reiškia, „kad auditorius gali pateikti tokią klaidingą išvadą:

- 1) auditoriaus išvada teigiama, tačiau finansinėse ataskaitose aptinkamos materialios klaidos;
- 2) auditoriaus išvada neigiama, tačiau finansinėse ataskaitose materialių klaidų nerandama.“¹

Dažniau pasitaikanti situacija ir didesnė audito rizika bus pirmuoju atveju, nei mažiau rizikingas antrasis atvejis.

Literatūroje audito tema, pavyzdžiui, 400 – ajame TAS ir 6 – ajame NAS bei Mackevičiaus J., Kabašinsko J., Toliatienės I., Dodž R., Arens A., Adams R., Bičkovos S. ir kitų mokslininkų darbuose nagrinėjamos įvairios audito rizikos rūšys. Užsienio mokslininkai visapusiškai nagrinėdami audito rizikas neišskiria jų klasifikavimo požymių, o Bičkova S. bei Mackevičius J. siūlo požymius, pagal kuriuos klasifikuojamos audito rizikos, ir rizikos rūšis (žr. 1 pav.):

1 pav. Audito rizikų klasifikavimas²

Auditorius sudarydamas audito planą, numatydamas strategiją, etapus ir testus turi nustatyti audito rizikos laipsnį bei kokios gali būti rizikos pasekmės. Jeigu auditoriui nepavyksta

¹ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 267.

² Sudaryta autorės remiantis: Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 271. bei Бычкова С. М., Растамханова Л.Н., Риски в аудиторской деятельности. М.: Финансы и Статистика, 2003.-С. 86.

nustatyti audito rizikos laipsnio, manoma, kad audito rizika didelė. Mažą ir vidutinę riziką daugelis audito specialistų laiko normalia. 2 lentelėje pateikiami didelės ir mažos rizikos požymiai bei veiksmai, kurių auditoriui reiktų imtis nustačius vieną iš šių rizikų.

2 lentelė

Didelės ir mažos audito rizikos požymiai ir auditoriaus veiksmai ¹

Didelė rizika		Maža rizika	
Požymiai	Veiksmai	Požymiai	Veiksmai
<ul style="list-style-type: none"> • Ankstesnė patirtis rodo didelę riziką • Didelė įmonės priklausomybė • Įmonė turi likvidumo problemų • Prastas vadovavimas, prasta vadovo reputacija versle • Nesutvarkyta apskaitos sistema, nėra vidaus kontrolės sistemos • Dideli pokyčiai, didelės investicijos į rizikingus projektus • Veiklos rezultatai labai priklausomi nuo išorės veiksnių ir kt. 	<p>Būtina pasitelkti aukštos profesinės kompetencijos audito personalą, surinkti kuo didesni kieki duomenų, skrupulingai parengti audito dokumentus, nuodugnai iširti visas didelės rizikos sritis, atsargiai rengti auditoriaus išvadą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ankstesnė patirtis rodo įprastinę riziką • Personalas ir vadovybė yra kompetentingi • Apskaitos sistema gerai tvarkoma • Stipri vidaus kontrolė • Verslas nenaujas, pastovus, be didelių svyravimų ir pokyčių • Geras vadovavimas • Įmonėje aktyviai dirba direktorių taryba ir kt. 	<p>Auditorius numato savo audito metodiką, labiau galima pasitikėti svarbiausiais patikrinimais, savarankiškais testais ir kt.</p>

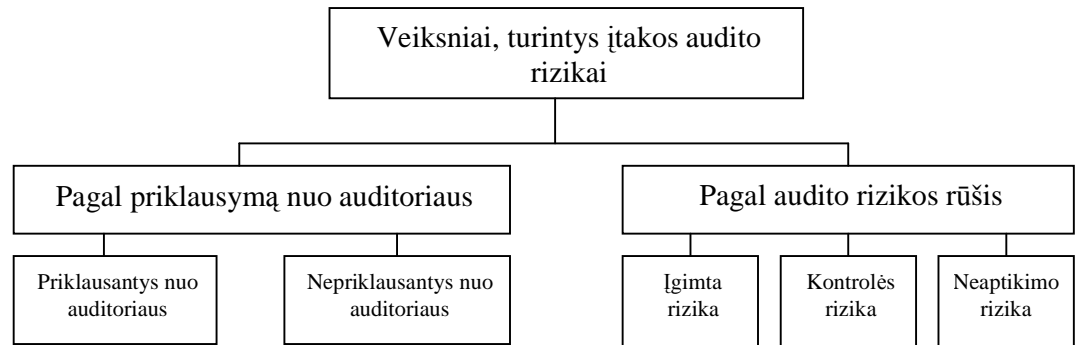
Mažos, vidutinės ir didelės rizikos nustatymas būtinas, kad auditorius galėtų teisingiau parinkti audito testus ir procedūras, numatyti jų atlikimo trukmę. Be to, kiekvieną kartą įvertinant riziką būtina atsižvelgti į pasikeitusias sąlygas.

Literatūroje, atsižvelgiant į kai kurių rodiklių ar veiklos sričių audito ypatybes, išskiriamos **įprastinė** ir **specifinė audito rizikos**. Mackevičiaus J.² teigia, kad įprastinė rizika – veiksniai, turintys įtakos visiems arba daugeliui finansinių ataskaitų straipsnių. O specifinė rizika – veiksniai, iškreipiantys tik tam tikrų finansinių ataskaitų straipsnių vaizdą. Įprastinės rizikos įvertinimas apima klientų laukiamų rezultatų aptarimą bei pradinį reikšmingumo įvertinimą. Įvertinę šiuos veiksnius auditoriai gali pamatyti reikšmingų klaidų finansinėse ataskaitose tikimybę bei įmonės veiklos tęstinumo problemas. Įprastinės rizikos veiksnių įvertinimas leidžia numatyti audito procedūras, o po įprastinės rizikos įvertinimo auditoriai renka duomenis, kurie reikalingi įvertinti specifinę riziką. Įvertinant specifinę riziką svarbu atskleisti rizikingas sąskaitas, nustatyti klaidų tipus, rizikos rodiklius, kontrolės procedūras, kurios mažintų riziką, bei šias procedūras patikrinti. Tiek įprastinę, tiek specifinę riziką didina bet kokie esminiai pasikeitimai (verslo aplinkos pokyčiai, vidaus kontrolės sistemos, finansinių ataskaitų sudarymo metodikų pasikeitimai ir kt.), fiksuojami gretimais ataskaitiniais laikotarpiais. Tai gali gerokai padidinti bendrą audito riziką.

¹ Sudaryta autorės remiantis: Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 284 bei Бычкова С. М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. - М.: Финансы и Статистика, 2003.-С. 106.

² Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 285.

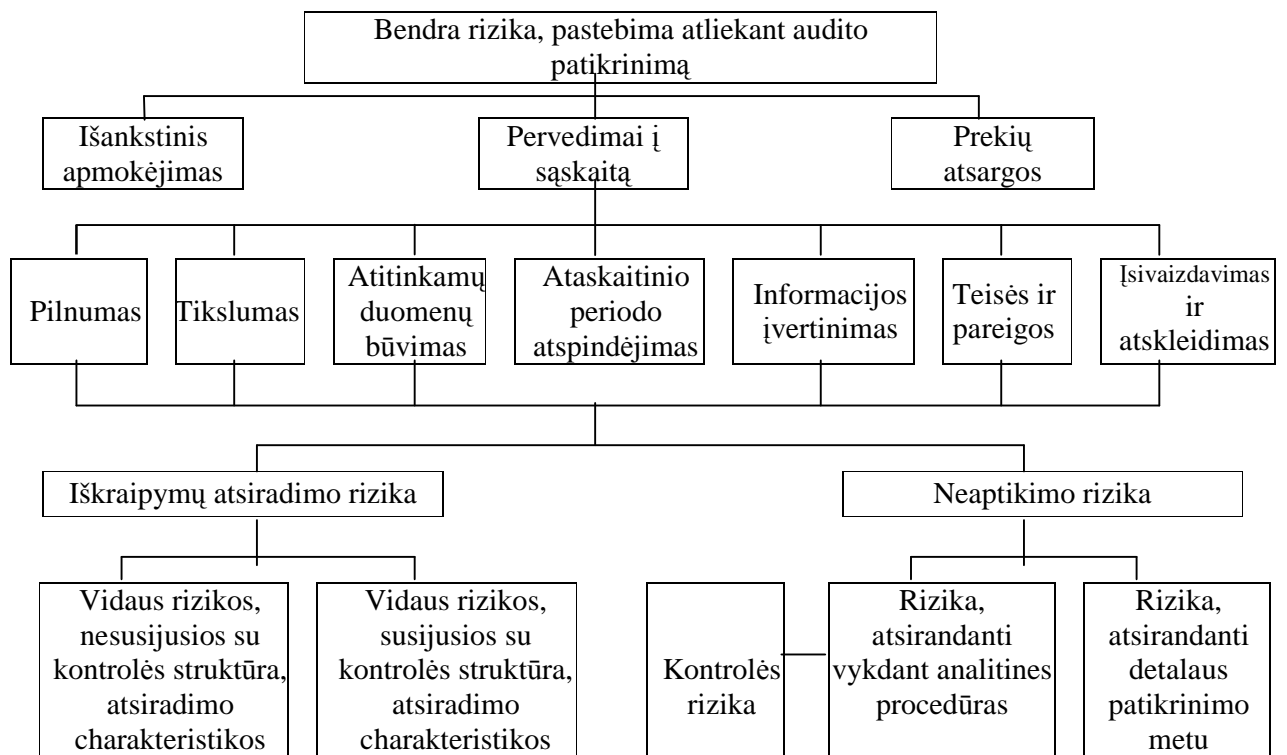
Audito rizika priklauso nuo daugelio veiksnių. Mackevičiaus J.¹ teigia, kad veiksnius, turinčius įtakos audito rizikai, tikslinga skirstyti pagal du svarbiausius požymius: priklausymą nuo auditoriaus ir audito rizikos rūšis (žr.2 pav.).

2 pav. Veiksniai, turintys įtakos audito rizikai²

Priklausantys nuo auditoriaus veiksniai yra profesinė kvalifikacija, teorinis bei praktinis pasirengimas ir kt., o nepriklausantys nuo auditoriaus - ekonominiai nusikaltimai, piktybiški mokesčių tvarkos pažeidimai ir kt.

Kalbant apie bendrą audito riziką, Defliese F., Dženik G., O' Reily V. ir kt. išskiria šiuos audito rizikos elementus (žr. 3 pav.):

3 pav. Audito rizikos komponentai³

¹ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 288.

² Mackevičius, J. Audito rizikos veiksnių vertinimas.- Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr.33, 2005. - P. 111.

³ Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. - Москва.: ЮНИТИ. 1997.- С.143.

Defliese F., Dženik G., O' Reily V. ir kt. teigia¹, kad sąskaitų lygmenyje galima išskirti dvi pagrindines audito rizikos sudedamąsias dalis:

Pirmoji – rizika (susidedanti iš vidaus ir kontrolės rizikų), kad netikslūs ir klaidingi duomenys, esantys labai reikšmingi, egzistuoja finansinėse ataskaitose. Šią riziką auditorius gali tik įvertinti, bet negali jos kontroliuoti ar pakeisti.

Antroji – rizika (neaptikimo rizika), kad esminiai netikslumai finansinėse ataskaitose nebus atskleisti. Šią riziką galima kontroliuoti, keičiant atskirų patikrinimų pobūdį, laiką ir apimtį. Vidaus ir kontrolės rizikos nuo neaptikimo rizikos skiriasi tuo, kad auditorius jas gali tik vertinti, bet negali jų kontroliuoti. Vidaus ir kontrolės rizikų įvertinimas padeda jas geriau suprasti, bet jų nesumažina ir nepakeičia. Neaptikimo riziką auditorius gali kontroliuoti, keisdamas patikrinimo charakterį, laiką ir apimtį.

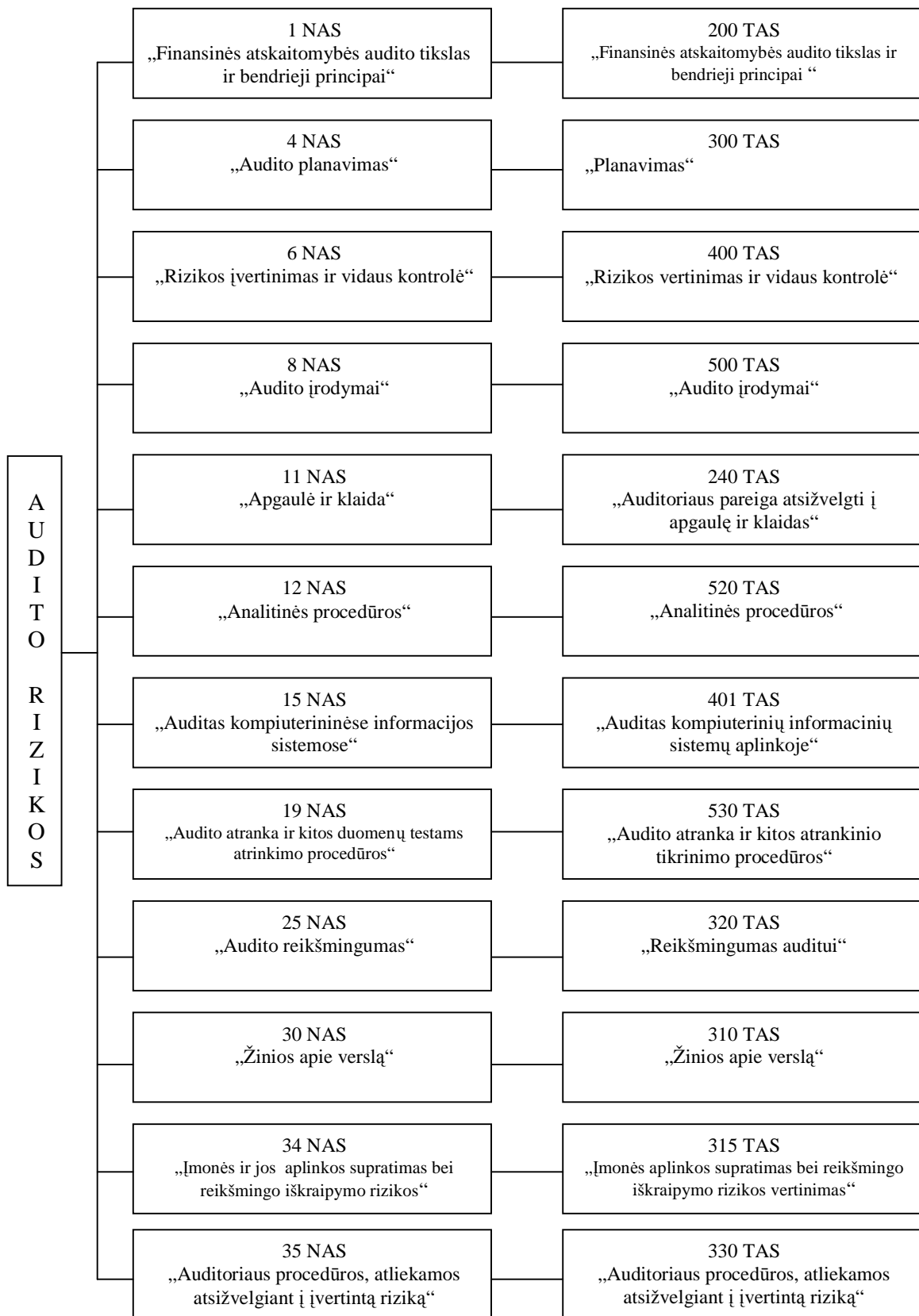
Nors audito literatūroje, nacionaliniuose bei tarptautiniuose audito standartuose pateikiama įvairių bendros audito rizikos sudedamųjų dalių, didžiausias dėmesys skiriamas bendrai audito rizikai, kuri susideda iš trijų komponentų - įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų.

1.2. Audito rizikų analizė nacionaliniuose ir tarptautiniuose audito standartuose

Rinkos ekonomikos sąlygomis didelė atsakomybė tenka auditoriui, nes nuo jo pateiktos išvados daugeliu atveju priklauso įvairių informacijos vartotojų sprendimai. Norint sumažinti auditoriaus atsakomybę, sumažinti riziką pareikšti neteisingą nuomonę, audito metu auditorius vadovaujasi standartais. Audito standartai apima finansinių ataskaitų tikrinimo ir vertinimo principus, taisykles ir procedūras, padeda auditoriui kokybiškai atlikti auditą, teisingiau parinkti audito testus ir procedūras, geriau įsisąmoninti audito riziką ir atsakomybę. Juose surašyti patys bendriausi atvejai, kurie pasitaiko praktikoje ir kurių privalu laikytis. Teigiama, kad vadovavimasis standartais yra individualumo ir originalumo atsisakymas, tačiau kiekviename standarte yra palikta erdvė auditoriaus individualumui pasireikšti. Kad ir koks auditorius būtų nepriklausomas, profesionalus ir patyręs, jo veikla visada yra susijusi su rizika, nes visada galima apsirikti ar nerasti finansinėse ataskaitose klaidų ir apgaulių. Todėl, būtent, audito rizikai skiriamas didžiulis dėmesys audito standartuose. 4 paveiksle pateikiami nacionaliniai (NAS) ir tarptautiniai (TAS) audito standartai, kurie susiję su audito rizika bei jos komponentais.

---

¹ Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. - Москва.: ЮНИТИ. 1997.- С.114, 140.

4 pav. Audito rizikos nacionaliniuose audito standartuose¹

¹ Sudaryta autorės remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais audito standartais. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt)

Atlikus išsamią nacionalinių ir tarptautinių audito standartų analizę, galime teigti, kad daugelyje nacionalinių audito standartų, o atitinkamai ir tarptautiniuose audito standartuose didelis dėmesys skiriamas audito rizikoms. Todėl daroma išvada, kad galimybė pareikšti neteisingą nuomonę apie finansinę atskaitomybę yra labai aktuali problema.

1-asis NAS „Finansinės atskaitomybės audito tikslai ir bendrieji principai“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 200 TAS pateikia audito tikslą, kuris yra „įgalinti auditorių pareikšti nuomonę apie tai, ar finansinė atskaitomybė visais reikšmingais atžvilgiais parengta pagal nustatytus finansinės atskaitomybės reikalavimus“¹. Be to, 6 – tame skirsnyje nurodoma, kad audito metu auditoriui yra būtinas profesinis skepticizmas tam, kad būtų mažesnė įtartinų aplinkybių nepastebėjimo, apibendrinimo darant išvadas iš audito stebėjimo bei klaidingų prielaidų darymo, nustatant audito pobūdį, laiką ir apimtį ir vėliau vertinant rezultatus, rizika. 1-asis NAS nurodo, kad „auditas turi įgimtų apribojimų, kurie daro poveikį auditoriaus galimybėms aptikti reikšmingus iškraipymus. O tie apribojimai kyla dėl tokių veiksnių, kaip – testų naudojimas, vidaus kontrolės sistemai būdingi įgimti apribojimai ir faktas, kad dauguma audito įrodymų yra įtikinamojo pobūdžio, o ne galutiniai.“².

4-asis NAS „Audito planavimas“ bei visais reikšmingais atvejais jį atitinkantis 300 TAS nusako, kad „rengdamas bendrąjį audito planą, auditorius turi atkreipti dėmesį į žinias apie verslą, apskaitos ir vidaus kontrolės sistemų išmanymą, procedūrų pobūdį, apimtį ir laiką, koordinavimą, vadovavimą, priežiūrą ir peržiūrą bei riziką ir reikšmingumą. Šio standarto 11 – amje skirsnyje nurodoma, kad **rizika ir reikšmingumas** apima įgimtos ir kontrolės rizikos tikėtiną vertinimą bei svarbių audito sričių nustatymą, reikšmingumo lygių nustatymą audito tikslais, reikšmingo iškraipymo galimybę, įskaitant praėjusių atskaitinių laikotarpių patirtį ar apgaule, sudėtingų apskaitos sričių nustatymą.“³ Be to, šiame standarte teigiama, kad ruošdamas audito programą auditorius turi atsižvelgti į įgimtos ir kontrolės rizikos vertinimą bei į tai, kokį užtikrinimo lygį turi suteikti audito procedūros.

Audito rizikai ir jos dalims: įgimtai, kontrolės ir aptikimo rizikoms skirtas 6-asis NAS „Rizikos vertinimas ir vidaus kontrolė“ bei visais reikšmingais atvejais jį atitinkantis 400 TAS. Standarte pateikiami išsamūs rizikų apibrėžimai bei apskaitos ir vidaus kontrolės sistemų ypatumai, pateikiamos nuorodos įgimtos ir kontrolės rizikos vertinimui bei tai, kokią įtaką šis vertinimas daro audito procedūrų pobūdžiui, laikui ir apimčiai, be to, nurodoma, kad auditorius įvertinęs audito riziką turi numatyti tokias audito procedūras, kad sumažintų riziką iki priimtino lygio.

---

¹ 1-asis NAS. Finansinės atskaitomybės audito tikslai ir bendrieji principai. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt>.

² Ten pat.

³ 4-asis NAS. Audito planavimas. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt>.

11 – amė bei 12 – amė skirsniuose nurodoma, kad rengdamas bendrąjį audito planą, auditorius turi įvertinti įgimtą riziką pagal finansinės atskaitomybės duomenis. Vertindamas įgimtą riziką auditorius vertina veiksnius, kurie skirstomi į grupes pagal finansinės atskaitomybės duomenis ir sąskaitų likučių ir ūkinių operacijų duomenis.

„Kontrolės rizikos vertinimas yra įmonės apskaitos ir vidaus kontrolės sistemos gebėjimo efektyviai nustatyti ir ištaisyti reikšmingus iškraipymus bei vykdyti jų prevenciją įvertinimas. Kiekvienoje apskaitos ir vidaus kontrolės sistemoje dėl įgimtų apribojimų visada išlieka tam tikra kontrolės rizika. Įgijęs žinių apie apskaitos ir vidaus kontrolės sistemas auditorius turi atlikti preliminarų kiekvieno reikšmingo sąskaitos likučio ir ūkinių operacijų grupės kontrolės rizikos vertinimą“¹. Remiantis išsamių procedūrų rezultatais ir kitais audito įrodymais, nustatoma ar pasitvirtino kontrolės rizikos įvertinimas. 40 – amė skirsnyje nurodoma, kad daugeliu atveju įgimta ir kontrolės rizikos yra susijusios ir, jei bandoma jas vertinti atskirai, kyla grėsmė, kad audito rizika bus įvertinta netiksliai. Įgimtos ir kontrolės rizikos vertinimai turi įtakos audito procedūrų, kurios būtinos sumažinti audito riziką iki priimtino lygio, pobūdžiui, laikui ir apimčiai. Pavyzdžiui, kuo didesnė įvertinta įgimta ir kontrolės rizika, tuo daugiau audito įrodymų, atlikdamas išsamias procedūras, turi surinkti auditorius.

Aptikimo rizika tiesiogiai priklauso nuo auditoriaus atliekamų detalių procedūrų. Be to, „aptikimo rizika visada išlieka, net jei auditorius patikrintų 100 procentų sąskaitos likučių ir ūkinių operacijų grupių, kadangi dauguma audito įrodymų yra įtikinamojo pobūdžio, o ne galutiniai“². Tarp aptikimo rizikos ir įgimtos bei kontrolės rizikos dydžio egzistuoja atvirkštinis ryšys.

8- asis NAS „Audito įrodymai“ (visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 500 TAS) reikalauja, kad auditorius pakankamai išsamiai naudotų įrodymus, kuriais galėtų remtis, vertindamas reikšmingų iškraipymų riziką bei planuodamas ir atlikdamas papildomas audito procedūras.

11- asis NAS „Apgaulė ir klaida“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 240 TAS nurodo, kad auditorius turi atsižvelgti į dėl apgaulės ir klaidos finansinėje atskaitomybėje galinčių atsirasti reikšmingų iškraipymų riziką. Dėl apgaulės atsiradusių reikšmingų iškraipymų rizika yra didesnė nei dėl klaidos atsiradusių netikslumų rizika. Priede pateikiami apgaulės rizikos veiksniai. „Planuodamas detalias procedūras auditorius nagrinėja nustatytus apgaulės rizikos veiksnius, o reakcija į šiuos veiksnius priklauso nuo jų pobūdžio ir reikšmės. Pavyzdžiui, nustačius apgaulės rizikos veiksnį, auditorius kai kurių tvirtinimų finansinėje atskaitomybėje kontrolės riziką įvertina

---

¹ 6- asis NAS. Rizikos vertinimas ir vidaus kontrolė. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt).

² Ten pat.

kaip didelę. Kita vertus, auditorius gali išaiškinti vidaus kontrolės procedūras, skirtas apgaulės rizikos veiksniams sumažinti, ir paremti mažesnę kontrolės rizikos įvertinimą“.¹

12- asis NAS „Analitinės procedūros“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 520 TAS nusako, kad auditorius taiko analitines procedūras audito planavimo, bendrosios audito peržvalgos bei kitų audito etapų metu. Analitinės procedūros taikomos audito planavimo metu padeda įgyti žinių apie verslą bei nustatyti galimas rizikos sritis. O analitinės procedūros kaip detalios procedūros taikomos norint sumažinti aptikimo riziką specifinių finansinės atskaitomybės tvirtinimų.

15- asis NAS „Auditas kompiuterinėse informacijos sistemose“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 401 TAS nurodo, kad auditorius turi įgyti žinių apie kompiuterinių informacijos sistemų aplinką ir nustatyti, kiek ji įtakoja įgimtos ir kontrolės rizikos vertinimą.

19- asis NAS „Audito atranka ir kitos duomenų testams atrinkimo procedūros“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 530 TAS nurodo, kad auditorius, rengdamas audito procedūras, ypač atidžiai turi atlikti tikrinamų objektų atranką. Šiame standarte pateikiamos su tikrinamų objektų atranka susijusios arba nesusijusios rizikos. Atrankos rizika „kyla dėl to, jog auditoriaus išvados, padarytos remiantis atrankos duomenimis, gali skirtis nuo išvadų, jei tos pačios audito procedūros būtų buvę taikytos visumai.“² O ne atrankos riziką lemia su atrankos dydžiu nesusiję veiksniai, dėl kurių auditorius padarė klaidingas išvadas. Atrankos ir ne atrankos rizikos daro poveikį visoms audito rizikos sudėtinėms dalims. Pavyzdžiui, auditorius atlikęs kontrolės testus atrankoje neranda klaidų ir padaro išvadą, kad kontrolės rizika maža, nors iš tikrųjų visumoje yra klaidų, o atrankos rizika yra nepriimtina didelė. Arba visumoje yra klaidų, kurių auditorius nenustato (ne atrankos rizika). „Kontrolės ir detalių procedūrų atrankos rizika gali būti sumažinta padidinus atrankos apimtį. Ne atrankos rizika gali būti sumažinta tiksliai suplanavus audito užduotis, priežiūrą ir peržvalgą.“³

25- asis NAS „Audito reikšmingumas“ bei visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 320 TAS pateikia nuorodas, susijusias su reikšmingumo ir audito rizikos santykiu. Standarte teigiama, kad „informacija yra reikšminga, jei jos nepateikimas arba klaidingas pateikimas gali turėti įtakos jos vartotojų priimamiems ekonominiams sprendimams, kurie daromi remiantis finansine atskaitomybe“.⁴ 5 – amė šio standarto skirsnyje nurodoma, kad auditorius planuodamas auditą turi nustatyti priimtina reikšmingumo lygį, kad galėtų nustatyti reikšmingų informacijos iškraipymų apimtį (kiekį) ir pobūdį (kokybę). Tarp reikšmingumo ir audito rizikos yra atvirkštinis ryšys, t.y. kuo didesnis reikšmingumas, tuo mažesnė audito rizika, ir atvirkščiai.

¹ 11- asis NAS. Apgaulė ir klaida. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt>

² 19- asis NAS. Audito atranka ir kitos duomenų testams atrinkimo procedūros. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt>.

³ Ten pat.

⁴ 25- asis NAS. Audito reikšmingumas. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt>

30- asis NAS „Žinios apie verslą“ (visais reikšmingais atžvilgiais jį atitinkantis 310 TAS) nurodo, kad auditorius atlikdamas finansinės atskaitomybės auditą turi turėti arba įgyti pakankamai žinių apie verslą, kad galėtų nustatyti arba suprasti įvykius, ūkines operacijas ir veiklą, kurie yra reikšmingi finansinei atskaitomybei arba audito išvadai. 2 – amė skirsnyje nurodoma, kad informacija apie verslą bei tinkamas jos naudojimas padeda vertinant įgimtą ir kontrolės rizikas bei nustatant audito procedūrų laiką, apimtį ir pobūdį.

Įsigaliojus 34 NAS „Įmonės ir jos aplinkos supratimas bei reikšmingo iškraipymo rizikos“ bei 35 NAS „Auditoriaus procedūros, atliekamos atsižvelgiant į įvertintą riziką“, galios neteks 6, 15 ir 30 Nacionaliniai audito standartai.

34 NAS didelį dėmesį skiria nuorodoms kaip finansinės atskaitomybės audito metu atlikti reikšmingų iškraipymų rizikos vertinimą. „Auditorius nustato riziką, vertindamas įmonę, jos aplinką, įskaitant susijusią kontrolę bei nagrinėdamas ūkinių operacijų grupes, sąskaitų likučius ir finansinės atskaitomybės atskleidimus. Po to nustatytą riziką sieja su tvirtinimų lygmenyje galinčiomis pasitaikyti problemomis, apsvarsto rizikos dydį ir tikimybę.“¹ Rizikos vertinimo procedūros, kurias auditorius privalo atlikti, yra įmonės vadovų ir kitų darbuotojų apklausa, analitinės procedūros bei stebėjimas ir tikrinimas (inspekcija). Standarte nurodomi reikalavimai auditoriui, jei įvertinta rizika yra didelė bei sąlygos ir veiksniai, galintys rodyti reikšmingo iškraipymo riziką.

35 NAS nurodoma, kad norėdamas sumažinti audito riziką iki priimtina žemo lygio, auditorius turi numatyti bendruosius veiksmus nukreiptus į įvertintą riziką finansinėje atskaitomybėje ir parengti bei atlikti papildomas audito procedūras, kurių pobūdis, laikas ir apimtis priklauso nuo įvertintos rizikos.

Audito standartuose sudėta visa ilgametė apskaitos ir audito specialistų praktika ir patirtis. Be to, nacionaliniai audito standartai rengiami atsižvelgiant į tarptautinių audito standartų pagrindines nuostatas, atsižvelgiama ir į Lietuvos įstatyminę bazę. Bei, kaip Europos sąjungos narei, svarbu, kad būtų laikomasi ir ES direktyvų. Nacionaliniai audito standartai padeda auditoriui kokybiškai atlikti auditą, teisingiau parinkti audito testus ir procedūras, geriau įsisąmoninti audito riziką ir atsakomybę.

---

¹ Nacionaliniai audito standartai. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt).

2. AUDITO RIZIKOS RŪŠYS IR JŲ VERTINIMO YPATYBĖS

2.1. Įgimta rizika ir jos vertinimas

Viena iš bendros audito rizikos sudėtinių dalių yra įgimta rizika. Literatūroje sutinkami skirtingi šios rizikos pavadinimai – buvimo, veiklos, neišvengiama, paveldima, nuolatinė, neištaisoma, būdinga, verslo ir kt. Tačiau nors ji autorių skirtingai vadinama, bet interpretuojama panašiai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Įgimtos rizikos apibrėžimai

Autorius arba šaltinis	Įgimtos rizikos apibrėžimas
400 Tarptautinis audito standartas, ¹ 6 Nacionalinis audito standartas. ²	Įgimta rizika siejama su sąskaitos likučio ar sandorių grupės jautrumu informacijos iškraipymams, kurie gali būti reikšmingi pavieniui arba kartu su informacijos iškraipymais kitose sąskaitose arba ūkinių operacijų grupėse, darant prielaidą, kad nebuvo susijusios vidaus kontrolės.
Mackevičius J. ³	Įgimta rizika – rizika, kai klaidos atsiranda dėl apskaitos sistemos netobulumo.
Bičkova S. M., ⁴ Skobara V.V. ⁵	Įgimtą riziką lemia įmonės–kliento charakteristikos bei supanti aplinka, be to, jos neįmanoma aptikti vidaus kontrolės pagalba.
Šeremet A. D. ⁶	Įgimta rizika – rizika susijusi su įmonės specifika, t.y. didesnių nei leistina klaidų (iki vidaus kontrolės aptikimo) finansinėje ataskaitoje buvimo tikimybė.

Pastebima, kad 400 Tarptautinis audito standartas, 6 Nacionalinis audito standartas apibrėždami įgimtą riziką akcentuoja, kad reikšmingų informacijos iškraipymų susidarymo vieta yra sąskaitų likučiuose ar ūkinių operacijų grupėse. O Mackevičius J., Bičkova S., Skobara V.,

¹ Buhalterių profesionalų etikos kodeksas. Tarptautiniai audito standartai.- Vilnius. 2005.- P. 380.

² Katkus, A. Nacionaliniai audito standartai: teorija ir praktika. AAMA, 1999. sausio 12, Nr. 2 (50).

³ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 274.

⁴ Бычкова, С., М. Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. - М.: Финансы и Статистика, 2003.

⁵ Скобара, В. В. Аудит: методология и организация.- Москва: Дело и Сервис. 1998.

⁶ Шеремет, А., Д., Суйц, В., П. Аудит. - Москва. 1995.

Šeremet A. nurodo, kad ši rizika atsiranda dėl kliento įmonės charakteristikų, supančios aplinkos, apskaitos sistemos netobulumo ir kt. Išanalizavus audito standartus ir įvairių autorių darbus galima daryti išvadą, kad įgimta rizika atsiranda su verslo įkūrimu, tačiau ją sąlygoja ne tik verslo, bet ir nepriklausantys nuo įmonės verslo išoriniai veiksniai. Mackevičius J.¹ pažymi, kad įgimta rizika apima klaidas, esančias ne tik buhalterinės apskaitos sistemoje, bet ir visame ekonominės informacijos sraute, o įgimtos rizikos lygį labiausiai apsprendžia įmonių veiklos sudėtingumas, atliekamų ūkinių operacijų skaičius, pobūdis ir įvairovė.

Norint giliau išanalizuoti įgimtą riziką, būtina išskirti veiksnius, turinčius įtakos šiai rizikai. Įgimtos rizikos veiksniai klasifikuojami į išorės ir vidaus. (žr. 5 pav.)

5 pav. Veiksniai, įtakojantys įgimtą riziką²

Tačiau dažniausiai (400 Tarptautinis audito standartas, 6 Nacionalinis audito standartas, Mackevičius J.) išskiriami šie įgimtą riziką lemiantys veiksniai:

1) *makroekonominė aplinka*. Valiutos kursų nestabilumas, mokesčių sistemos trūkumai, dažni ekonominės ir politinės sistemos pokyčiai ir kt.

2) *ūkio šakos, kuriai atstovauja įmonė, ypatybės*. Paklausos kitimas šakoje, ekonominės ir konkurencinės sąlygos, naujų technologijų atsiradimas, šakoje naudojamos apskaitos programos ir kt.

Tai veiksniai veikiantys įmonę ir padidinantys įgimtą riziką.

3) *įmonės verslo pobūdis*. Gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų asortimentas ir

¹ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 276.

² Sudaryta autorės remiantis: Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 289 bei Mackevičius, J. Audito rizikos veiksnių vertinimas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 33, 2005. - P.111.

sudėtingumas, valdymo struktūra, tarpusavyje susijusių šakų įtaka, gamybos įrengimų ir technologinių procesų sudėtingumas bei jų geografinis išsidėstymas. Aukštų technologijų šakos daugiau linkę į gimtai rizikai, nei tradicinės. Įvertinti atsargas ar nebaigtą gamybą, kai platus asortimentas, procesų sudėtingumas, sudėtingiau, nei atlikti paprastai pinigų patikrinimą įmonės kasoje.

4) *įmonės vadovybės išsilavinimas, patirtis, sąžiningumas, pokyčiai joje.* Įmonės vadovybė gali specialiai atlikti tam tikrus pakeitimus finansinėje atskaitomybėje, pavyzdžiui, gali sumažinti įmonės gaunamo pelno rezultatus, kad sumažintų mokėjimus į biudžetą. Jei vadovai nepasižymi sąžiningumu, tai informacijos iškraipymų tikimybė finansinėje atskaitomybėje labai išauga. O vadovybės keitimasis gali padėti nustatyti vykdomą neteisėtą ūkinę veiklą.

5) *apskaitos sistemos sudėtingumas, buhalterijos darbuotojų kompetencija.* Kuo sudėtingesnė apskaito sistema ar mažesnis buhalterijos darbuotojų profesionalumas, žinios ir patirtis, tuo didesnė rizikos tikimybė.

6) *ūkinių operacijų sudėtingumas, neįprastos ūkinės operacijos.* Kai susiduriama su sudėtingomis ar neįprastomis ūkinėmis operacijomis, tikėtina, kad atsiras iškraipymų finansinėje atskaitomybėje, nes neturima patirties.

7) *anksčiau buvusių audito ar kitokių patikrinimų rezultatai.* Auditorius pasielgtų neapdairiai, jei sudarydamas audito programą neatsižvelgtų į ankstesnių patikrinimų rezultatus. Atlikdami auditą toje pačioje įmonėje keletą metų iš eilės, auditoriai sukaupia žinias apie klaidų tikimybę atskaitomybėje. Aukščiausias įgimtos rizikos lygis nustatomas pirmaisiais metais, o vėliau kasmet mažėja.

8) *patirtos nesėkmės, veiklos tęstinumo sutrikimai, piktnaudžiavimų atvejai ir kt.*

Įgimtos rizikos vertinimas. Vertinant rizikas, atliekamas rizikos tyrimo procesas, t.y. nagrinėjami rizikas sukeliantys vidaus ir išoriniai veiksniai. Pasak Kanapickienės R.¹, vertindamas įgimtą riziką, auditorius įvertina tikimybę, kad finansinės ataskaitos bus iš esmės klaidingos. Dažnai klaidingai manoma, kad įgimta rizika yra labiausiai susijusi su kliento verslo pobūdžiu. Tačiau Mackevičius J.² teigia, kad šią riziką sąlygoja ne vien verslo pobūdžio veiksniai: įmonės veiklos sudėtingumas, atliekamų ūkinių operacijų skaičius, jų pobūdis, bet ir nepriklausantys nuo įmonės verslo veiksniai. Todėl, norint, kad auditas būtų efektyvus, reikia surinkti apie įmonę daug įvairios informacijos.

Remiantis Kabašinsku J.³ bei 30-uoju NAS „Žinios apie verslą“ sudarytoje 4 lentelėje pateikiama, kokių žinių auditorius turi turėti arba įgyti apie kliento įmonę.

¹ Kanapickienė, R., Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms. - Vilnius, 2001. - P.64, 70.

² Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P. 269.

³ Kabašinskas, J., Žinios apie verslą, jų įtaka audito procesui ir išvadai. LAR. 2000. – P. 12.

Žinios apie verslą¹

Žinios apie įmonę ir verslą					
Bendro pobūdžio ekonominės žinios		Žinios apie konkrečią įmonę			
Ekonominiai veiksniai	Šakos ypatumai	Vadovybė ir savininkai	Įmonės veikla	Finansinė padėtis	Teisiniai aspektai
Bendras ekonomikos lygis Palūkanų norma rinkoje Infliacija, defliacija Monetarinė fiskalinė politika Prekybos apribojimai Skatinimo programos	Rinka ir konkurencija Veiklos cikliškumas ar sezoniškumas Technologijų pokyčiai Būdingi apskaitos bruožai ir problemos Įstatyminė aplinka	Įmonės rūšis Savininkai ir susijusios šalys Kapitalo struktūra Vadovybės tikslai, filosofija Vidaus kontrolės efektyvumas Valdyba, administracija	Veiklos pobūdis Gamybos įrangos išdėstymas Produktai ir rinka Svarbiausi tiekėjai Atsargos Informacinės sistemos	Pagrindiniai rodikliai Veiklos statistika Tendencijos Ir kt.	Specifiniai, teisės aktais nustatyti, reikalavimai Mokesčiai Ir kt.

Nustatydamas įgimtos rizikos lygį, auditorius veiksnius vertina dviem atžvilgiais²:

1. Ūkinių operacijų atvaizdavimo dokumentuose ir apskaitos registruose teisingumu.
2. Finansinių ataskaitų sudarymo teisingumu.

Vertinant įgimtą riziką, pagal 400 –ąjį TAS, 6 –ąjį NAS, auditorius privalo įvertinti: vadovybės sąžiningumą, žinias, patirtį, kompetenciją; vadovybės pasikeitimus; neįprastą spaudimą vadovybei iš išorės; įmonės verslo pobūdį; išorinius veiksnius veikiančius šaką. Šie veiksniai labai svarbūs, nes už finansinių ataskaitų sudarymą yra atsakinga įmonės vadovybė.

Kanapickienė R.³ siūlo įgimtą riziką vertinti santykinų rodiklių pagalba. Pirmame etape pagal metodiką pateiktą 5 lentelėje apskaičiuojami santykiniai rodikliai.

5 lentelė

Santykinų rodiklių skaičiavimo metodika

Rodiklio pavadinimas	Skačiavimo metodika
Bendras pardavimų pelningumas (%)	$\frac{\text{Bendras pelnas}}{\text{Pardavimai}}$
Bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$
Bendrasis skolos koeficientas (%)	$\frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{Visas turtas}}$
Kreditorinio įsiskolinimo apyvartumas dienomis	$\frac{\text{Kreditorinis įsiskolinimas} \times 365}{\text{Pirkimai}}$
Kapitalo apyvartumo ciklas dienomis (d.)	Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas (d.) + Atsargų apyvartumas (d.) – Kreditorinio įsiskolinimo apyvartumas (d.)

¹ Sudaryta autorės remiantis: Kabašinskas, J., Žinios apie verslą, jų įtaka audito procesui ir išvadai. LAR. 2000. - P. 12

² Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P. 269.

³ Kanapickienė, R. Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms. Vilnius. 2001.- P. 169

Apskaičiavus santykinus rodiklius ir įvertinus juos atitinkama balų suma, nustatoma į koki kontrolinių dydžių intervalą jie patenka (žr. 6 lentelę):

6 lentelė

Santykinų rodiklių kontrolinių dydžių intervalinė skalė¹

Santykinis rodiklis	A	B	C	D
Bendras pardavimų pelningumas (%)	> 15	15-10	10-5	< 5
Bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas	> 1.5	1.5-1.2	1.2-1	< 1
Bendrasis skolos (%)	<30	31-40	41-50	> 50
Kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo dienomis	<60	61-90	91-180	> 180
Kapitalo apyvartumo ciklo dienomis	1-30	0-59	60-90	90
Intervalo įvertinimas balais	5	3	1	0
	Geras	Priimtinas	Patenkinamas	Pavojingas

Apskaičiuojama bendra įvertinimų suma ir pagal įvertinimo skalę nustatoma įmonės finansinė būklė ir įgimtos rizikos laipsnis. (žr. 7 lentelę)

7 lentelė

Įmonės finansinės būklės įvertinimas²

Bendra įvertinimų suma	Įmonės finansinė būklė
21 - 25	Pelningumas aukštas, rodikliai stabilūs – įmonė turi galimybę sėkmingai vystytis
11 - 20	Pelningumas pakankamas, nors kai kurie rodikliai žemiau rekomenduojamų.
4 - 10	Pelningumas per mažas, kad išlaikytų mokumą. Būtinai ryžtingi sprendimai
0 - 3	Įmonė krizėje. Veiklos tęstinumas abejotinas.

Atliktas įmonės būklės įvertinimas leidžia auditoriui pagrįstai įvertinti įgimtos audito rizikos laipsnį.

Bičkova S.³ siūlo tris įgimtos rizikos įvertinimo būdus. Vienas jų, tai apytikslis įvertinimas, kurio metu skaičiavimai neatliekami. Kitas – konkretus įvertinimas, kai sudaroma testas – anketa ir jos pagalba analizuojama informacija apie įmonę ir šaką, kurioje įmonė veikia. O trečias – konkretus įvertinimas anketos pagalba, kai kiekvienas įgimtos rizikos veiksnys vertinamas atskirai.

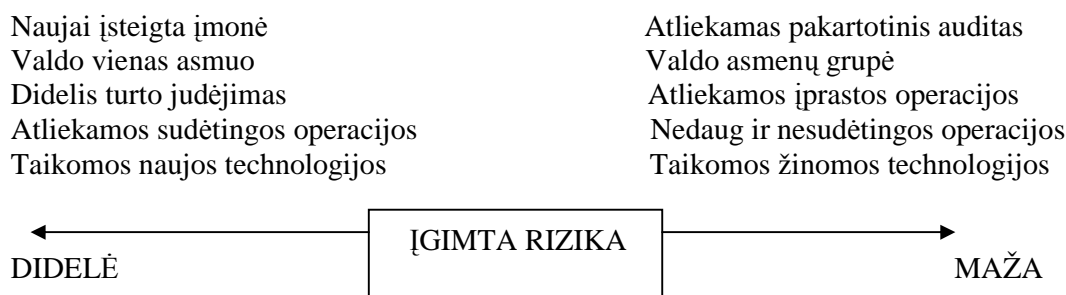
¹ Kanapickienė, R. Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms.-Vilnius. 2001.- P. 169

² Ten pat. – P. 170.

³ Бычкова, С., М. Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. - М.: Финансы и Статистика, 2003. - С.135.

Skobara V.¹ siūlo įgimtą riziką vertinti audito planavimo procese ir atsižvelgti į ankstesnių auditų rezultatus bei rezultatus, gautus apklausus įmonės darbuotojus šiame audito etape.

Vertinant įgimtą riziką praktikoje, anot J. Mackevičiaus, susiformavo tam tikros taisyklės ir dėsningumai. (žr.6 pav.)

6 pav. Įgimtos rizikos vertinimo dėsningumai ²

Literatūroje teigiama, kad įgimtos rizikos lygį įvertinti nėra galimybių ir kad jos įvertinimas yra dažnai subjektyvus. Bet, kaip teigia Mackevičiaus J., įgimtai rizikai skirti permažai dėmesio pavojinga, nes esant reikalui tokį sprendimą būtų sunku argumentuotai pagrįsti. Todėl siūloma įgimtą riziką vertinti derinant su kontrolės rizikos vertinimu. Įmonės vadovybė, siekdama sumažinti įgimtą riziką, tobulina apskaitos ir kontrolės sistemą, tuo ji sumažina ir kontrolės riziką. Todėl kai rizikos labai susijusios, jas vertinant atskirai gaunami dideli netikslumai. Be to, įgimtos rizikos lygis apsprendžia tikrinamų dokumentų ir apskaitos registrų skaičių. Kuo didesnė rizika, tuo daugiau reikia patikrinti dokumentų.

Apibendrinant galima teigti, kad įgimta rizika visada buvo, yra ir bus nepriklausomai nuo to, ar įmonėje veikia vidaus kontrolės sistema. Ši rizika reiškia, kad klaidos gali būti bet kurioje finansinėje ataskaitoje. Įgimtos rizikos lygį labiausiai apsprendžia įmonių veiklos sudėtingumas, ten atliekamų ūkinių operacijų skaičius, pobūdis ir įvairovė. Dažniausiai klaidos ir apgaulės pasitaiko sąmatose ir kalkuliacijose, ilgalaikio ir trumpalaikio turto bei išsipareigojimų sąskaitose. O auditoriui labai svarbu stengtis objektyviai ir visapusiškai įvertinti visas aplinkybes ir veiksnius, veikiančius įgimtą riziką.

2.2. Kontrolės rizika ir jos vertinimas

Kontrolės rizika priklauso nuo to, kaip įmonėje sutvarkyta vidaus kontrolės sistema. Tai vienintelė iš audito rizikų, dėl kurios pavadinimo mokslininkai sutaria bei apibrėžia ją labai panašiai (žr. 8 lentelę).

¹ Скобара, В. В. Аудит: методология и организация.- Москва. Дело и Сервис, 1998. - С.89.

² Sudaryta autorės remiantis: Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P. 277.

Kontrolės rizikos apibrėžimai

Autorius arba šaltinis	Kontrolės rizikos apibrėžimas
400 Tarptautinis audito standartas, ¹ 6 Nacionalinis audito standartas. ²	Tai rizika, kad informacijos iškraipymai, esantys sąskaitų likučiuose ar sandorių grupėse ir kurie gali būti reikšmingi pavieniui arba kartu su informacijos iškraipymais kitų sąskaitų likučiuose ar ūkinių operacijų grupėse, nebus laiku apskaitos ir vidaus kontrolės sistemose pastebėti ir pataisyti.
47 JAV audito standartas ³	Tai pavojus, kad reikšmingi informacijos iškraipymai gali atsirasti bet kurioje finansinėje ataskaitoje, jei jie nebus aptikti ir užkirsti įmonės vidaus kontrolės pagalba.
Mackevičius J. ⁴	Tai rizika, kad klaidos nebus laiku pastebėtos ar pataisytos apskaitos ir vidaus kontrolės sistemose.

Dauguma autorių (Mackevičius J., Kabašinskas, Toliatienė, Bičkova S. M., Skobara V., Dodž R.) apibrėždami kontrolės riziką akcentuoja jos ryšį su įmonės vidaus kontrolės sistema. Jie teigia, kad kontrolės rizika yra pavojus, kad įmonės kontrolės sistema neaptiks reikšmingų klaidų.

Taigi galime daryti išvadą, kad reikšmingų informacijos iškraipymų atsiradimą įmonės finansinėje atskaitomybėje apsprendžia apskaitos ir vidaus kontrolės sistemos, o kontrolės rizika tampa apskaitos ir vidaus kontrolės sistemų efektyvumo funkcija. Galime teigti, kad ši rizika tuo didesnė, kuo blogiau sutvarkyta vidaus kontrolės sistema. Pagal 400 Tarptautinį audito standartą bei 6 Nacionalinį audito standartą vidaus kontrolės sistema apima visas taisykles ir procedūras, kurias taiko įmonės vadovai, norėdami užtikrinti veiksmingą vadovavimą verslui. Juose teigiama, kad vidaus kontrolės sistema apima ne tik kontrolės aplinką (bendrą įmonėje vyraujančią požiūrį į kontrolę ir įvairius veiksnius, nulemiančius jos sukūrimą bei įgyvendinimą), bet ir kontrolės procedūras (vadovų parengtas taisykles ir normas, norint užkirsti kelią klaidoms ir apgaulėms, jų paieškai ir ištaisymui). Tad kontrolės procedūros papildo kontrolės aplinką bei apskaitos sistemą ir padeda siekti įmonei užsibrėžtų tikslų.

¹ Buhalterijų profesionalų etikos kodeksas. Tarptautiniai audito standartai. - Vilnius. 2005. - P. 135.

² Katkus, A. Nacionaliniai audito standartai: teorija ir praktika. AAMA, 1999. sausio 12, Nr. 2 (50).

³ Кармайкл, Д. Р., Бенис М. Стандарты и нормы аудита. Москва: Аудит. 1995, С.40

⁴ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 278.

Robertson D¹. teigia, kad vidaus kontrolės sistema sudaryta iš trijų dalių: kontrolės aplinkos, apskaitos sistemos ir kontrolės procedūrų. Be to, mokslininkas išsamiai išdėsto visus (žr. 9 lentelę) vidaus kontrolės sistemos elementus ir sudėtines dalis.

9 lentelė

Vidaus kontrolės sistemos elementai ir sudėtinės dalys²

Kontrolės aplinka	Apskaitos sistema	Kontrolės procedūros
<p><i>Kontrolės aplinkos elementai</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Administracijos filosofija ir valdymo stilius • Organizacijos struktūra • Audito tarnyba • Pareiškimai apie pareigybinius paskyrimus • Administracijos taikomi kontrolės metodai • Darbo su personalu metodai ir procedūros • Išorinė įtaka 	<ul style="list-style-type: none"> • Teisėtumas • Leistinumai • Pilnumas • Įvertinimas • Klasifikavimas • Savalaikiškumas • Atskaitomybės parengimas 	<p><i>Kontrolės procedūrų kategorijos</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tinkamas pareigų paskirstymas • Veikianti leidimų sistema • Kokybiški dokumentai ir registrai • Faktinė kontrolė • Nepriklausomi patikrinimai

Kanapickienė R.³, apibendrinama įvairių autorių nuomones, teigia, kad vidaus kontrolės tikslai yra: teikti patikimą informaciją, kuria bus vadovaujama priimant verslo sprendimus; apsaugoti turtą ir dokumentus; užtikrinti efektyvią ir produktyvią ūkinę veiklą; užtikrinti apskaitos principų, įstatymų ir poįstatyminių aktų, įmonės taisyklių laikymąsi; užtikrinti efektyvų verslo rizikos valdymą.

Mackevičius J.⁴ teigia, kad kontrolės riziką dažniausiai veikia personalo valdymo ir priežiūros sistema, personalo pareigų pasiskirstymas, apskaitos darbuotojų kvalifikacija ir kompetencija, apskaitos kompiuterizavimo lygis, kompiuterizuotų apskaitos sistemų prieinamumo atskiriems darbuotojams bei šių sistemų apsaugos lygis ir vidaus kontrolės sistemos atliekamos funkcijos bei jų dokumentavimas. Be abejonės, šie kontrolės sistemos veiksniai bei jų poveikis yra skirtingas skirtingose įmonėse.

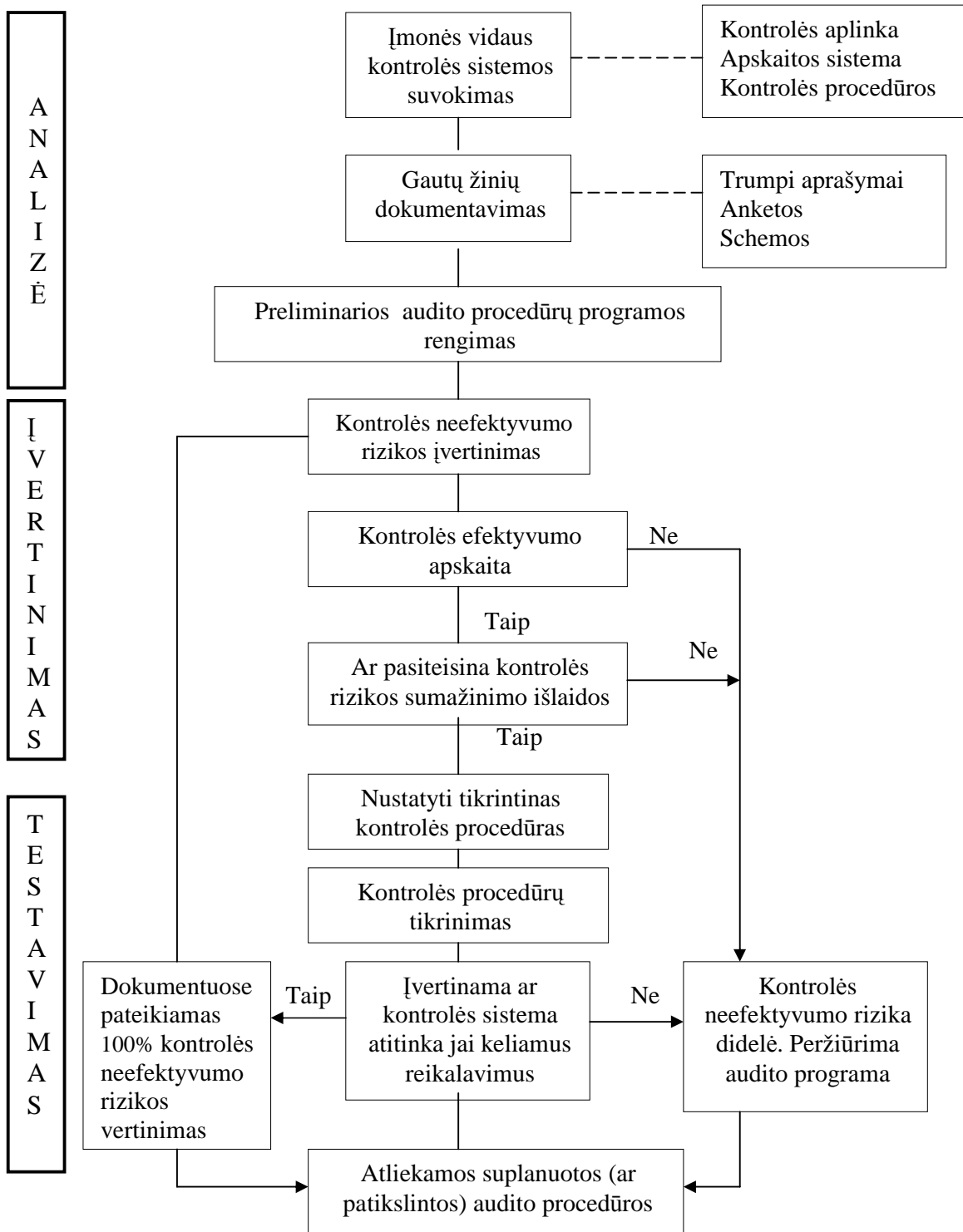
Kuo daugiau auditorius susipažinęs su vidaus kontrolės sistema, tuo mažiau jam reikia atlikti procedūrų. Todėl susipažindamas su ja, auditorius turi atlikti kiekvieno vidaus kontrolės elemento analizę, įvertinimą ir testavimą (žr. 7 pav.).

¹ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993, С. 113

² Sudaryta autorės remiantis: Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993, С. 113

³ Kanapickienė, R., Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms. - Vilnius, 2001, P. 39

⁴ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. - P. 279.

7 pav. Kontrolės sistemos efektyvumo įvertinimo etapai¹

Igimta ir kontrolės rizikos skiriasi nuo neaptikimo rizikos, nes jos egzistuoja nepriklausomai nuo audito atlikimo būdo, nuo kliento aplinkos, o neaptikimo rizika priklauso tik nuo auditoriaus veiksmų.

¹ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993, С. 146.

Kontrolės rizikos vertinimas. Įmonės apskaitos ir vidaus kontrolės efektyvumas vertinamas pagal jų gebėjimą aptikti ir ištaisyti klaidas. Kuo geresnė vidaus kontrolės sistema, tuo kontrolės rizika mažesnė, tuo mažiau reiks įrodymų surinkti bei atlikti testų. „Kontrolės rizikos įvertinimo esmė – vidaus kontrolės sistemos efektyvumo įvertinimas.“¹

Arens A. ir Loebbecke D.² teigia, kad egzistuoja keturios pagrindinės koncepcijos, kurių pagrindu atliekamas įmonės kontrolės sistemos suvokimas ir kontrolės rizikos vertinimas. Viena iš koncepcijų yra administracijos atsakomybė, t.y. administracija kuria kontrolės sistemą ir užtikrina jos veikimą įmonėje, taigi administracija ir neša atsakomybę. Antroji koncepcija – pakankamas patikimumo lygis, t.y. įmonė turi sukurti tokią kontrolės sistemą, kuri leistų jei ne visiškai, tai bent pakankamai patikėti tuo, kad finansinė atskaitomybė yra objektyvi. Trečioji koncepcija – būdingi apribojimai, t.y. įmonės kontrolės sistema nėra visiškai efektyvi, jei ją kuriant nebuvo įtrauktos jos kūrimo sąlygos ir būsimo praktinio panaudojimo ypatumai. Bei ketvirtoji koncepcija – informacijos apdorojimo metodas. Visos šios koncepcijos vienodai tinka sistemoms, kuriose apskaita tvarkoma rankiniu būdu, bei kompiuterinėms sistemoms.

Kontrolės riziką gana sunku tiksliai įvertinti. Robertson D.³ pateikia įmonės kontrolės sistemos įvertinimo schemą. (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Įmonės kontrolės sistemos įvertinimas

Operacijų apskaita	Vidaus kontrolės sistema	Vidaus kontrolės sistemos įvertinimas
Klaida (pažeidimas)	Klaida →	Neefektyvi
	Klaida ištaisyta →	Efektyvi
Klaidų nėra	Klaida →	Neefektyvi
	Klaidų nėra →	Tiksliai įvertinti neįmanoma

Vidaus kontrolės sistemos efektyvumas nepriklauso nuo auditoriaus. Jis nekuria ir nekontroliuoja šios sistemos. Auditoriaus tikslas – nustatyti ar ši sistema pajėgi apsaugoti nuo galimų klaidų, įvertinti jos efektyvumą bei įvertinti vidaus kontrolės sistemos neefektyvumo riziką. Auditorius analizuodamas vidaus kontrolę, didžiausią dėmesį skiria kontrolės aplinkai ir procedūroms. Tirdamas kontrolės aplinką auditorius kartu gauna informacijos apie kontrolės procedūras ir gali nuspręsti, ar jas naudoti, ar ne, ar reikia papildomų tyrimų ar ne.

¹ Kanapickienė, R. Kontrolės procedūrų naudojimas įmonės veikloje. *Ekonomika*. Nr. 58. 2002.-P.66.

² Аренс, Э. А., Лоббек, Дж.К. Аудит. - Москва: Финансы и Статистика. 1995.- С. 261.

³ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993, С. 109.

Auditorius su kontrolės sistema susipažįsta vykdydamas darbuotojų apklausą, juos stebėdamas, bendraudamas su konkrečių sričių specialistais, daug informacijos gauna analizuodamas užrašus, schemas, ataskaitas ir įmonių knygas. Preliminariai kontrolės rizika yra vertinama išanalizavus apskaitos ir vidaus kontrolės sistemas. Galutinai įvertinama detalai ištyrus kontrolės procedūras ir testus. Mackevičius J.¹ siūlo kontrolės rizikos lygį vertinti dviem aspektais, t.y. pagal vadovybės požiūrį į kontrolę (kokios priemonės naudojamos, kokius veiksmus atlieka ir t.t.) ir pagal vidaus audito tarnybos veiklą (ar dirbama planingai, nuosekliai, organizuotai, efektyviai). Kanapickienė R.² pateikia vidaus kontrolės vertinimo modelį, kuris apima tokius etapus: 1) kontrolės aplinkos vertinimas; 2) rizikos įvertinimas; 3) apskaitos sistemos vertinimas; 4) kontrolės procedūrų vertinimas. Įmonių vidaus kontrolės sistemos yra nuolat tobulinamos. Todėl auditorius negali pasitikėti praėjusių metų kontrolės sistema, kurią buvo įvertinęs, nes per metus ji galėjo pasikeisti.

Auditorius vertina kontrolės sistemos efektyvumą kokybiškai ir kiekybiškai. Robertson D.³ pateikia lentelę, kurioje atsispindi neefektyvios vidaus kontrolės sistemos kiekybinės ir kokybinės reikšmės (žr. 11 lentelę).

11 lentelė

Vidaus kontrolės sistemos kiekybinės ir kokybinės reikšmės

Vidaus kontrolės sistemos vertinimas	Kontrolės rizikos rodiklis	
	Kokybinis	Kiekybinis, (%)
Puiki, lanksti ir konkreti kontrolė	Žemas (1)	10-30
Gera kontrolė, bet kartais trūksta lankstumo arba konkretumo	Vidutinis (2)	20-70
Trūksta kontrolės, nėra lankstumo arba konkretumo, arba ir to, ir to	Aukštas (3)	60-100

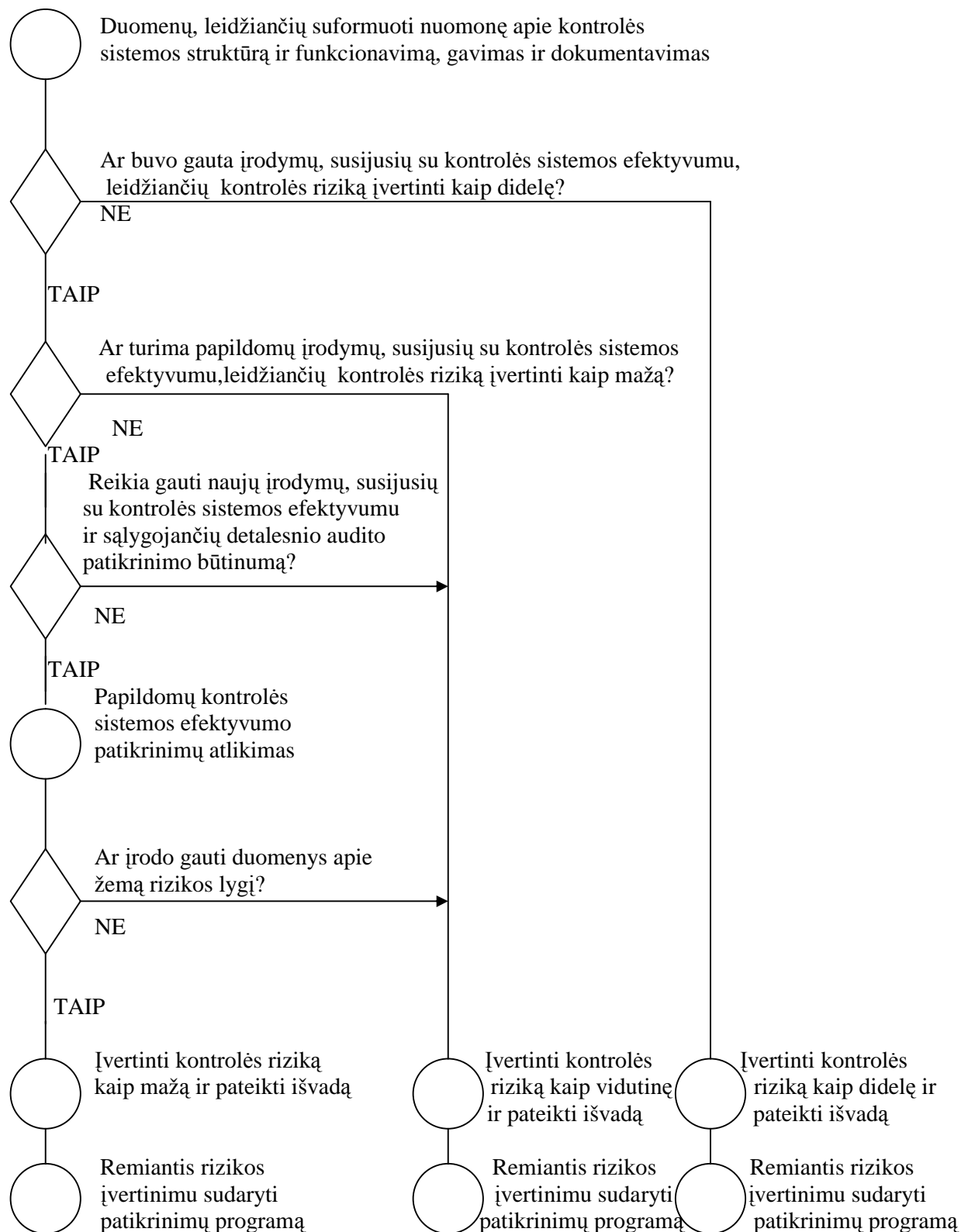
Terminai – žemas, vidutinis ir aukštas reiškia: 1) apskaitos ir vidaus kontrolės rizikų suma maža; 2) apskaitos ir vidaus kontrolės rizikų suma vidutinė; 3) apskaitos ir vidaus kontrolės rizikų suma didelė. Defliese F., Džėnik G., O' Reily V. ir kt.⁴ pateikia vidaus kontrolės rizikos vertinimo operacijų seka, kuri apima ir įvairias išvadas, daromas auditoriaus, ir jų reikšmę patikrinimo strategijos parinkimui (žr. 8 pav.).

¹ Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 2001. – P. 279.

² Kanapickienė, R., Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkios ir vidutinės įmonėms. -Vilnius, 2001. - P.16.

³ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт 1993.- С. 165.

⁴ Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. - Москва.: ЮНИТИ. 1997- С.195.

8 pav. Kontrolės rizikos vertinimas¹

¹ Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. - Москва.: ЮНИТИ. 1997- С.195.

Pirmame etape auditorius analizuoja kontrolės aplinką, apskaitos sistemą bei kontrolės procedūras, t.y. susipažįsta su vidaus kontrolės sistema bei paruošia preliminarią audito programą. Antrame etape, kai auditorius yra susipažinęs su kontrolės aplinka, apskaitos sistema, kontrolės procedūromis, jis atlieka preliminarų kontrolės rizikos įvertinimą. Auditorius nevertina vidaus kontrolės sistemos efektyvumo, jei nusprendžia kad kontrolės rizika yra maksimali ir atlieka suplanuotas procedūras. Jei auditorius mano, kad mažo rizikos lygio nustatymas bus efektyvus, jis pirmiausia turi identifikuoti konkrečias kontrolės procedūras, užkertančias kelią klaidoms ir netikslumams. Preliminarus kontrolės rizikos įvertinimas gali būti atliekamas nustatant silpnas ir stiprias kontrolės sistemos puses. Stipriosios pusės tos, kuriose kontrolė patikima ir detali, silpnosios – kuriose kontrolė nepakankama arba jos iš viso nėra. Auditoriaus preliminaros išvados turi atsispindėti auditoriaus darbo dokumentuose. Trečiame etape auditorius turi apsispręsti ar reikalingas žemesnis kontrolės rizikos lygis, kurio patvirtinimui reikia atlikti kontrolės procedūrų testus. Testų pagalba auditorius įvertina stipriųjų kontrolės pusių realų efektyvumą ir gauna įrodymų, kad kontrolės sistema yra efektyvi – laiku aptinka ir ištaiso klaidas ir netikslumus. Silpnųjų kontrolės pusių tikrinimas tik tam, kad įsitikinti jog jos egzistuoja, neturi prasmės. Jei atlikus kontrolės testus paaiškėjo, kad kontrolės rizikos įvertinimas nepagrįstas, auditorius turi koreguoti audito planą, atlikti daugiau audito procedūrų. Jei testai patvirtina žemą kontrolės riziką, auditorius gali pasitikėti kontrolės sistema, mažinti procedūrų skaičių, remtis vidiniais įrodymais.

Įmonių vidaus kontrolės sistemos nuolat keičiasi, nes jas tobulinti vadovus verčia gyvenimo praktika. Todėl auditoriai jas vertindami turi prisitaikyti prie jų kitimo ir nepasikliauti ankstesnių vertinimų rezultatais.

2.3. Neaptikimo rizika ir jos vertinimas

Literatūroje neaptikimo rizika įvardijama įvairiai. Dažnai ji vadinama neatpažinimo, neatskleidimo, aptikimo ar susekimo rizika. Tinkamiausia ją būtų vadinti neaptikimo, nes audito metu auditorius rizikuoja tuo, kad neaptiks reikšmingų informacijos iškraipymų finansinėje atskaitomybėje. 12 lentelėje pateikiami keleto autorių ir šaltinių neaptikimo rizikos apibrėžimai.

12 lentelė

Neaptikimo rizikos apibrėžimai

Autorius arba šaltinis	Neaptikimo rizikos apibrėžimas
Mackevičius J. ¹	Tai rizika, kai naudojami audito testai ir procedūros nepadeda aptikti klaidų ir apgaulės.
6 Nacionalinis audito standartas ²	Tai rizika, kad auditoriaus atliekami finansinės

¹ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P.281.

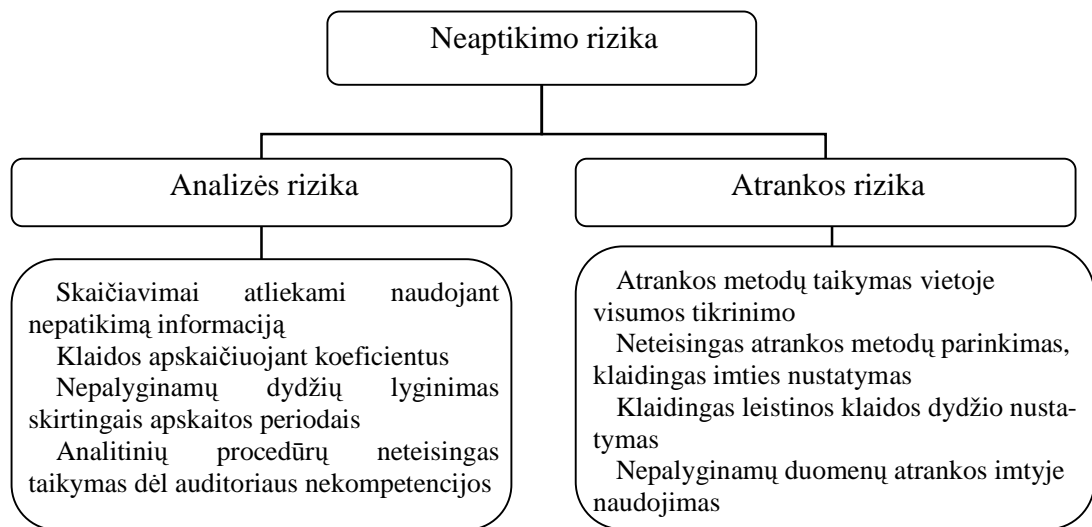
² Nacionaliniai audito standartai. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt)

	informacijos patikrinimo testai neaptiks sąskaitų likučiuose ar ūkinių operacijų grupėse egzistuojančių informacijos iškraipymų, kurie gali būti reikšmingi.
47 JAV audito standartas ¹	Tai rizika, kad auditorius gali neaptikti iškraipymų, kurie gali būti labai reikšmingi.
Defliese F., O' Reily V. ir kt. ²	Tai galimybė, kad susikaups tam tikras kiekis netikslumų ir klaidingos informacijos ir jie praslinks neaptikti analitinių procedūrų bei esminio patikrinimo metu.

Mokslinėje literatūroje neaptikimo rizika siejama su auditoriaus veiksmais, t.y. ši rizika pasireiškia tada, kai audito metu atliekamos audito procedūros neaptinka klaidų ir jas praleidžia.

Mackevičius J.³ teigia, kad neaptikimo rizika priklauso ir nuo apskaitos ir vidaus kontrolės būklės. Pasak jo, jeigu ši būklė prasta, tai neaptikimo rizikos tikimybė yra labai didelė, nes rasti klaidas esant netvarkingai apskaitai ir kontrolei sunkiau. Todėl auditorius turi žinoti, ar savo veiksmais ir naudojamais testais jis sugebės sumažinti riziką tiek, kad galėtų sėkmingai atlikti auditą.

Bičkova S. ir Rastamchanova L.⁴ nurodo neaptikimo rizikos atsiradimo priežastis, kurios pateikiamos 9 paveiksle.

9 pav. Neaptikimo rizikos atsiradimo priežastys⁵

¹ Кармайкл, Д. Р., Бенис М. Стандарты и нормы аудита. - Москва: Аудит. 1995, - С.40.

² Дефлиз Ф., Дженик Г. И др. Аудит Монтгомери. - Москва.: ЮНИТИ. 1997, - С.140.

³ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P.282.

⁴ Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.- С. 103.

⁵ Sudaryta autorės remiantis: Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.

Mackevičius J.¹ neaptikimo riziką išskaido į – duomenų analizės riziką ir kitas neaptikimo rizikas, kurias galima apskaičiuoti statistikai ekstrapoliuojant atrankai atrinktų testų rezultatus visai populiacijai. Bet apskaičiuoti duomenų analizės riziką sudėtinga, nes apskaičiuoti dydžiai gali nurodyti problemas, kurių iš tikrųjų nėra (pvz., ilgalaikių mokėjimo įsipareigojimų įmonei lyginamojo svorio padidėjimas gali būti vertinamas kaip negrąžintų ar abejotinų skolų išaugimas, tačiau šias paskolas galima reikiamai atidėti). Antra vertus, duomenų analizė gali nerasti materialių klaidų ten, kur jų yra (pvz., didelė paskola, kurios terminas vos vienas mėnuo). Todėl, Mackevičiaus J. teigimu, greičiausiai neįmanoma tiksliai apskaičiuoti duomenų analizės rizikos, kuri savo ruožtu sudarytų tam tikrą neapibrėžtumą įvertinant bendrą neaptikimo riziką.

Kabašinskas J., Toliatienė I., Bičkova S., Dodž R. neaptikimo riziką skaido į analizės ir atrankos rizikas, o Robertson D. – į analitinių procedūrų bei testų rizikas.

Neaptikimo riziką, pasak Mackevičiaus J.², sąlygoja įvairūs audito proceso veiksniai: 1) tikimybę neatpažinti specifinių situacijų; 2) tikimybę iš audito duomenų ir analitinės apžvalgos padaryti neteisingas išvadas; 3) netinkamų procedūrų panaudojimą svarbiomis specifinėmis situacijomis; 4) tikimybę neatlikti būtino audito darbo dėl laiko stokos ar didelių išlaidų; 5) tikimybę nepastebėti klaidos ar apgaulės dėl netinkamo atrankos metodo.

O taip pat neaptikimo rizika didesnė ar mažesnė priklauso ir nuo paties auditoriaus charakteristikų. Labai svarbu auditoriaus kvalifikacija ir jo teorinės žinios, praktinė patirtis bei auditoriaus asmeninės savybės (sąžiningumas, pastabumas, objektyvumas).

Neaptikimo rizika skiriasi nuo įgimtos ir kontrolės rizikos, tuo kad neaptikimo rizika priklauso tik nuo auditoriaus veiksmų, jo kvalifikacijos, patirties, darbštumo ir kitų savybių. Nepaisant to, neaptikimo rizika negali būti lygi nuliui, nes didesnė ar mažesnė ji visada egzistuoja, nes auditas yra neišvengiamas.

Neaptikimo rizikos vertinimas. Įvertinęs įgimtą ir kontrolės rizikas, auditorius turi nustatyti koks neaptikimo rizikos laipsnis jam priimtinas. Tai svarbu norint tinkamai parinkti audito testus ir audito atlikimo nuoseklumą. Kuo mažesnė priimtina neaptikimo rizika, tuo kruopščiau reikia parinkti testus, jų atlikimo laiką ir skaičių.

Jei įgimtos bei kontrolės rizikų lygis žemas, tai neaptikimo rizika gali būti didelė, ir auditorius tuomet atliks mažiau audito testų ir procedūrų taupydamas laiką ir darbą. Jei įgimta bei kontrolės rizika – didelė, auditorius turi atlikti tiek audito testų ir procedūrų, kad neaptikimo rizikos lygis būtų žemas.

Skobara V.³ teigia, kad teisingas neaptikimo rizikos įvertinimas yra auditoriaus darbo efektyvumo ir kokybės rodiklis. Jei neaptikimo rizika įvertinama nepakankamai, tai neaptinkamos

---

¹ Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. – P. 282.

² Ten pat. - P. 281.

³ Скобара, В. В. Аудит: методология и организация.- Москва.: Дело и Сервис. 1998. - С.90.

reikšmingos klaidos, pareiškiamą klaidingą nuomonę, o dėl to patiriami finansiniai nuostoliai bei nukenčia auditoriaus įvaizdis. Tačiau jei pernelyg daug laiko bus skiriama neaptikimo rizikos įvertinimui, tai auditas taps brangiu finansiškai bei nukentės įvaizdis.

Adams R.¹ teigia, kad neaptikimo rizikos dydis įtakoja atrankos dydį, t.y. kuo žemesnis patikimumo lygis, tuo didesnė turi būti atranka, tuo daugiau darbo auditoriui reikia atlikti.

Tačiau nepriklausomai nuo įgimtos bei kontrolės rizikų įvertinimo būtinai turi būti atliekamas reikšmingiausių sąskaitų ir ūkinių operacijų tyrimas. To reikia tam, kad pagrindinį dėmesį skirti svarbiausioms audito sritims ir klausimams. „Reikšmingumas – tai finansinės operacijos dydis arba jos pobūdis, kuris esant tam tikroms aplinkybėms gali turėti įtakos informacijos vartotojams, jų veiksams ir sprendimams. Audito teorijoje ir praktikoje išskiriami du reikšmingumo tipai: finansinių duomenų reikšmingumas juos atskleidžiant atskaitomybėje bei audito metu rastų klaidų reikšmingumas.“² Mackevičius J.³ teigia, kad nustatant informacijos reikšmingumą būtina išnagrinėti jos santykinį dydį, ar ši informacija veikia kritinę situaciją, apytikrį įtakos laipsnį, kurio laukia informacijos vartotojas bei audito riziką dėl neteisingo reikšmingumo nustatymo. Reikšmingumas gali būti vertinamas sudarant audito planą ir baigus auditą. Ypač svarbu reikšmingumą analizuoti ir vertinti rengiant audito planą, numatant testus ir procedūras. Literatūroje teigiama, kad tikslingiausia reikšmingumą vertinti kaip maksimaliai leidžiamą klaidą ar klaidų sumą, kuri gali būti finansinėse ataskaitose ir kuri traktuojama kaip neesminė, t.y. neklaidina informacijos vartotojų.

Mackevičius J., Andreev V. išskiria tris klaidų ir apgaulių reikšmingumo lygius.

„Pirmajam lygiui priskiriamos klaidos ir apgaulės, kurių sumos yra mažos, nesvarbaus turinio ir negali paveikti informacijos vartotojų sprendimų. Jos laikomos nereikšmingomis ir neturi įtakos surašant auditoriaus išvadą dėl finansinių ataskaitų patikimumo.

Antrajam lygiui priskiriamos tokios materialinės klaidos, kurios veikia vienokį ar kitokį informacijos vartotojo sprendimą. Tačiau atskaitomybė objektyviai atspindi realią įmonės ūkinę veiklą ir naudinga vartotojui.

Trečiajam lygiui priskiriamos klaidos, kurias auditorius nustatė apskaitoje ir atskaitomybėje ir dėl kurių negalima laikyti patikima ir objektyvia visos apskaitos informacijos. Remdamiesi tokia klaidinga informacija vartotojai gali priimti visiškai neteisingus sprendimus. Nustatęs trečiąją klaidos reikšmingumo lygį auditorius rašo neigiamą išvadą smulkiai aprašydamas atskleistas apskaitos ar atskaitomybės klaidas bei trūkumus.“⁴

¹ Адамс, Р. Аудит. - Москва: ЮНИТИ. 1995. . - С.117.

² Mackevičius, J. Audito teorija ir praktika. -V.: Lietuvos mokslas, 1999. — P. 252.

³ Ten pat. — P. 252.

⁴ Андреев В.Д. Практический аудит. - Москва: Экономика. 1994. - С. 50.

Reikšmingumo nustatymas yra svarbus auditoriaus priimamas sprendimas, kuris palengvina audito atlikimą, sumažina audito testų atlikimo apimtis, bet reikalauja auditoriaus profesionalumo. Arens A., Loebbecke J. teigia, kad reikšmingumo nustatymas vykdomas 5 etapais: ¹

1. Išankstinis svarstymas apie reikšmingumą – preliminarus reikšmingumo įvertinimas.
2. Išankstinio reikšmingumo įvertinimo pritaikymas konkrečiuose segmentuose.
3. Bendro nukrypimo segmente vertinimas.
4. Suminio nukrypimo vertinimas.
5. Suminio įvertinimo ir preliminarus reikšmingumo įvertinimo palyginimas.

Pirmas ir antras etapai apima audito testų bei testuojamų sričių planavimą o visi likę – testų rezultatų įvertinimą.

Be to, Arens A., Loebbecke J.² išskiria šiuos veiksnius, turinčius įtakos sprendimui apie reikšmingumą:

- Reikšmingumas yra santykinis, o ne absoliutinis dydis. Nes koks nors konkretus absoliutinis dydis gali būti reikšmingas mažai įmonei, o didelei įmonei toks pat dydis gali būti ir visiškai nereikšmingas.
- Reikšmingumo įvertinimui reikalingi atskaitos taškai. Vienas iš reikšmingumo nustatymo atskaitos taškų gali būti įmonės grynasis pelnas iki apmokestinimo.
- Kokybiniai veiksniai. Vartotojui vieni nukrypimai nuo normos gali pasirodyti svarbesni nei kiti, nors jų piniginė išraiška yra vienoda. Pvz., reikšmingesniais bus laikomi tie neteisingi rodikliai, kurie atsirado finansinėje atskaitomybėje dėl apgaulės, o ne dėl klaidos.

Literatūroje pateikiami įvairūs reikšmingumo lygio nustatymo būdai. Reikšmingumo lygio įvertinimui gali būti naudojami einamųjų metų, vidutiniai einamųjų ar ankstesnių metų įmonės finansiniai rodikliai. Bičkova S. ir Rastamchanova L.³ teigia, kad reikšmingumas gali būti nustatomas kaip tam tikra finansinių rodiklių procentinė dalis. Pavyzdys pateikiamas 13 lentelėje.

13 lentelė

Reikšmingumo lygio nustatymas

Bazinis rodiklis	Reikšmingumo lygis (%)
Balanso suma	2
Pelnas	5
Pardavimai	2
Nuosavas kapitalas	10
Bendros įmonės išlaidos	2

¹ Арнс, Э. А., Лоббек, Дж.К. Аудит. - Москва: Финансы и Статистика. 1995.- С. 230.

² Ten pat.- P. 232.

³ Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.- С. 103.

Be to, Bičkova S. ir Rastamchanova L.¹ pateikia praktikoje taikomų reikšmingumo lygio skaičiavimo būdų:

1. Pasirenkamas konkrečiai įmonei svarbiausias rodiklis iš 13 lentelės ir jo pagrindu įvertinamas reikšmingumas.

2. Apskaičiuojamas visų pagrindinių rodiklių reikšmingumo lygis ir bazine pasirenkama mažiausia reikšmė.

3. Apskaičiuojamas reikšmingumo lygių pagal kiekvieną rodiklį aritmetinis vidurkis.

Surandama kiek procentų nukrypsta didžiausia ir mažiausia reikšmė nuo vidurkio. Jei šis nuokrypis labai didelis, skaičiuojamas naujas reikšmingumo vidurkis, bet atmetus didžiausią ir mažiausią reikšmes. Gautas dydis dalijamas iš dviejų, nes daroma prielaida, kad klaida pasiskirsto tarp aktyvo ir pasyvo.

4. Reikšmingumas apskaičiuojamas pagal formulę ir t.t.

Literatūroje teigiama, kad reikšmingumas įvertinamas įvairiais metodais, t.y. apklausiant, stebint, atliekant dokumentų analizę ir t.t. Reikšmingumo nustatymas yra problemos, su kuria susiduria visi auditoriai, sprendimo būdas. Ši problema susijusi su tuo, kad visų operacijų patikrinti neįmanoma.

Neaptikimo rizika priklauso tiesiogiai nuo paties auditoriaus veiksmų ir gauto pirmųjų dviejų rizikos komponentų – įgimtos ir kontrolės rizikų – įvertinimo. Auditoriaus kvalifikacija ir patirtis yra vieninteliai faktoriai apsprendžiantys tinkamų audito procedūrų pobūdžio, apimties ir laiko parinkimą ir tuo pačiu sumažinantys neaptikimo riziką iki minimalaus lygio.

2.4. Bendros audito rizikos vertinimo modelis

Rizikos įvertinimo proceso metu nustatomos rizikos rūšys, atliekama jų analizė bei numatoma, kokiais būdais rizika bus valdoma. Daugelis autorių, tame tarpe ir Kanapickienė R.², nurodo, kad bet kokios rizikos vertinimas susideda iš rizikos tyrimo (esamų ir naujų rizikų analizė – išorės, vidinių veiksnių), reakcijos į iškilusias rizikas (išvengti, nekreipti dėmesio, sumažinti, perleisti rizikas) bei rizikos valdymo, tai metodų ir būdų parinkimo. Bet svarbiausia užduotis - ne išvengti rizikos audito procese, o atpažinti ją ir teisingai įvertinti. Tad „rizikos įvertinimas vyksta etapais:

- 1) atskleidžiami objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai, veikiantys rizikos rūšį;
- 2) analizuojami atskleisti veiksniai;
- 3) įvertinama konkreti rizikos rūšis;
- 4) numatomas leistinas rizikos laipsnis;

¹ Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.- С. 103.

² Kanapickienė, R., Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkios ir vidutinės įmonės. - Vilnius, 2001. - P.64.

5) analizuojamos operacijos, susijusios su nustatytu rizikos laipsniu;

6) numatomos priemonės rizikos lygiui sumažinti.“¹

Rizikos įvertinime dažnai minimos dvi audito rizikos koncepcijos, t.y. **priimtiną audito rizikos lygį ir pasiekiamą audito rizikos lygį**. Arens A, Loebbecke J.² teigia, kad priimtinas audito rizikos lygis – tai subjektyviai nustatytas audito rizikos lygis, kurį auditorius yra pasirengęs priimti, jei audituotoje finansinėje atskaitomybėje po audito atlikimo ir auditoriaus išvados pateikimo bus aptikti reikšmingi informacijos iškraipymai. Jei auditorius nustato žemesnį audito rizikos lygį, tai reiškia, kad auditorius siekia didesnio pasitikėjimo tuo, kad finansinėje atskaitomybėje reikšmingų netikslumų nėra.. Kuo didesnis šis pasitikėjimas, tuo žemesnis priimtinas rizikos lygis. Robertson D.³ pabrėžia, kad auditoriai neturi oficialaus standarto priimtinam audito rizikos lygiui įvertinti, o tikrai žinoma, kad jis turi būti „priimtina žemas“. Todėl iškyla būtinybė parengti rizikos įvertinimo metodiką, kuria auditorius galėtų naudotis praktiniame darbe.

Priimtino audito rizikos lygio negalima tapatinti su pasiekiamu lygiu. Literatūroje pasiekiamas audito rizikos lygis apibrėžiamas kaip rizika, kad finansinėje atskaitomybėje gali būti reikšmingų informacijos iškraipymų. Tiek priimtinas audito rizikos lygis, tiek pasiekiamas audito rizikos lygis turi būti nustatomi atskirose audito proceso stadijose bei skirtinguose pasireiškimo lygmenyse, auditoriui priimant sprendimus dėl tolesnės audito eigos, procedūrų pobūdžio, atlikimo laiko ir apimtys. Tuo pačiu kiekvienoje audito proceso stadijoje ar pasireiškimo lygmenyje nustatytas priimtinas audito rizikos lygis turėtų būti sulyginamas su pasiekiamu audito rizikos lygiu, kadangi auditoriaus tikslas – pasiekti tokį audito rizikos lygį, kuris būtų jam priimtinas. Jei priimtinas rizikos lygis nepasiekiamas, tai auditoriui reiktų apsispręsti ar verta priimti kliento pasiūlymą dėl audito, ar atlikti tolimesnius audito veiksmus. Ir tik tada, kai priimtinas audito rizikos lygis konkrečioje audito stadijoje ir/ar pasireiškimo lygmenyje tampa tolygus pasiekiamam audito rizikos lygiui, auditoriui nereikėtų abejoti dėl tolimesnių audito procedūrų atlikimo. Iš to galima daryti išvadą, kad šias audito rizikos koncepcijas, t.y. priimtina audito rizikos lygį ir pasiekiamą audito rizikos lygį, tikslinga įvertinti derinant vieną su kitu. O optimalus audito rizikos lygis priklauso nuo audito proceso organizavimo, turimos informacijos kokybės bei auditoriaus kvalifikacijos.

Daug nuveikta, kuriant matematiškai pagrįstus audito rizikų vertinimo modelius. Mokslinėje literatūroje pateikiama nemažai audito rizikos įvertinimo modelių, kurie iš esmės nesiskiria. Bendrą audito riziką matematiškai galima išreikšti formule:⁴

$$AR=IR \times KR \times NR,$$

¹ Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.- С. 94.

²Аренс, А. А., Лоббек, Дж.К. Аудит. Москва. 1995. - С.152.

³ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт.1993. - С.101.

⁴ Адамс, Р. Аудит. - Москва.: ЮНИТИ. 1995. - С.178.

kur: AR – bendra audito rizika;
 IR – įgimta rizika;
 KR – kontrolės rizika;
 NR – neaptikimo rizika.

O kadangi auditorius, parinkdamas testus ir jų apimtis, gali keisti tik neaptikimo riziką, tai, norėdamas pasiekti priimtina bendrą audito rizikos lygį, turi įvertinti, kokia neaptikimo rizika priimtina. Nežinomas, kuri reikia apskaičiuoti yra neaptikimo rizika – NR:

$$NR = \frac{AR}{IR \times KR}$$

Remiantis šiomis formulėmis, galima teigti, kad jei įgimta rizika ir kontrolės rizika yra labai mažos, auditoriui gali būti priimtina aukšta neaptikimo rizika, ir atvirkščiai, kai įgimta ir kontrolės rizikos didelės, siekiant užtikrinti pakankamai mažą audito riziką, neaptikimo rizika turi būti maža. Bet įgimtą riziką ir kontrolės riziką sunku tiksliai išmatuoti, todėl praktikoje vartojami terminai – maža (iki 30 proc.), didelė (daugiau kaip 70 proc.), vidutinė (apie 50 proc.). Ryšį tarp neaptikimo rizikos ir įgimtos bei kontrolės rizikos parodo lentelė (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Neaptikimo rizikos priklausomybė nuo įgimtos ir kontrolės rizikos¹

Auditoriaus įvertinta įgimta rizika	Auditoriaus įvertinta kontrolės rizika		
	Didelė	Vidutinė	Maža
Didelė	mažiausia	mažesnė	vidutinė
Vidutinė	mažesnė	vidutinė	didesnė
Maža	vidutinė	didesnė	didžiausia

Neaptikimo lygis nurodytas paryškintuose lentelės langeliuose.

Įgimtos ir kontrolės rizikų lygio nustatymas tiesiogiai veikia tolesnę audito eigą, terminus, atlikėjus, naudojamus testus ir kt. Priklausomai nuo audito rizikos komponentų įvertinimo priklauso ir reikalingų įrodymų kiekis. Arens A. ir Loebbecke D. pateikia priklausomybės tarp audito rizikos lygio ir įrodymų kiekio lentelę (žr. 15 lentelę).

¹ Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 2001. - P. 273.

Priklausomybė tarp audito rizikos lygio ir įrodymų kiekio¹

Situacija	Audito rizika	Įgimta rizika	Kontrolės rizika	Aptikimo rizika	Reikiamas įrodymų kiekis
1	Didelė	Maža	Maža	Didelė	Mažas
2	Maža	Maža	Maža	Vidutinė	Vidutinis
3	Maža	Didelė	Didelė	Maža	Didelis
4	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinis
5	Didelė	Maža	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinis

Be to, Arens A. ir Loebbecke D.² pateikia audito rizikos modelio trūkumus. Pirma, nežiūrint į visas auditoriaus pastangas kuo geriau sudaryti audito planą, jo priimtinos audito rizikos, įgimtos ir kontrolės rizikos vertinimai yra subjektyvūs ir geriausiu atveju tik artimi tikrovei. Antra, audito rizikos modelis – tai planavimo modelis, todėl jo taikymas audito rezultatų vertinime yra apribotas. Po to, kai bus numatytos visos rizikos ir numatytas atitinkamas audito planas, plano dalis susijusias su įgimta ir kontrolės rizika dėl naujai gautų auditoriaus įrodymų keisti nebegalima.

Kabašinskas J., Toliatienė I.³ pateikia bendros audito rizikos modelį, kuris apima: AR- audito riziką, BR- buvimo riziką, KR – kontrolės riziką, SR – susekimo riziką bei aR – atrankos riziką, tai bendra audito rizika lygi:

$$AR=BR \times KR \times SR \times aR .$$

Mokslininkai Dodž R., Robertson D.⁴ pateikia šiek tiek kitokį audito rizikos modelį, kurį vadina išplėstu audito rizikos modeliu. Jame neaptikimo rizika (NR) išskaidoma į analitinių procedūrų (AP) ir savarankiškų testų (TD) rizikas. Pagal šiuos mokslininkus bendra audito rizika lygi: $AR=IR \times CR \times AP \times TD$.

Čia: AR-audito rizika;

IR-įgimta rizika;

CR-kontrolės rizika;

AP-analitinių procedūrų rizika;

TD- savarankiškų testų rizika.

Matome, kad toks audito rizikos modelis labai panašus į bendros audito rizikos modelį, kur audito rizika susideda iš trijų komponentų, t.y. įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų. Esminis skirtumas tik tas, kad neaptikimo rizika išskaidoma į dvi dalis. Mokslinėje literatūroje pateikiami

¹ Арнс, А. А., Лоббек Дж. К., Аудит, 1995, С. 255.

² Ten pat. - P. 255.

³ Kabašinskas, J., Toliatienė, I. Auditas. - Vilnius, 1997. - P. 88.

⁴ Додж, Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита. - Москва, 1992. - С. 26. bei Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993. - С. 176.

tokio audito rizikos modelio privalumai. Robertson D. ir Dodž R. siūloamas išplėstas audito rizikos modelis taip pat kaip ir bendros rizikos modelis pateikia supratimą apie audito rizikos komponentus ir jų svarbą audito rizikos įvertinimui. Taikant šį modelį, galima geriau suvokti kai kuriuos atrankos vykdymo momentus. Kadangi, pasak Robertson D., įvertinant įgimtą (IR), kontrolės (CR) ir analitinių procedūrų (AP) rizikas, auditoriai remiasi profesine kompetencija ir patirtimi, tai išplėstas audito rizikos modelis gali būti naudojamas išreiškšti savarankiškų testų riziką:

$$TD = \frac{AR}{IR \times KR \times AP}$$

Iš šios išraiškos matyti, kad tarp savarankiškų testų rizikos ir bendros reikšmingų informacijos iškraipymų rizikos yra tiesioginė priklausomybė, t.y. mažėjant savarankiškų testų rizikai, mažėja ir bendra reikšmingų informacijos iškraipymų rizika įmonės finansinėje atskaitomybėje. Savarankiškų testų rizika yra kaip balansuojantis rodiklis bendroje formulėje: žinant bendrą audito rizikos dydį bei įvertinus įmonės vidaus kontrolės sistemą ir atlikus analitines procedūras, galima nustatyti reikalaujamą testų reikšmingumui įvertinti apimtį.

Toks modelis, kaip teigia Robertson D., visgi išlieka „konceptiniu įrankiu“. Tad rizikų rūšių išplėtimas audito nedaro profesionalesnį, nors padeda geriau suprasti kai kuriuos atrankos elementus sąskaitų likučių ir ūkinių operacijų audite.

Kadangi Robertson D. be išplėsto audito rizikos modelio, pateikia ir klasikinį, tai juo remiantis, galima padaryti tokias išvadas¹:

1. Auditorius negali visiškai pasitikėti kliento apskaitos sistemos efektyvumu (kai $IR=0$), kad atmestų duomenų rinkimo procedūrų būtinybę, t.y. neturi būti situacijos, kai:

$$AR=IR (=0) \times KR \times NR=0.$$

2. Auditorius negali visiškai pasitikėti vidaus kontrolės sistemos efektyvumu ($KR=0$) ir nevykdyti tikrinimo procedūrų. Negali būti situacijos, kai:

$$AR=IR \times KR (=0) \times NR=0.$$

3. Auditas yra atliktas nekokybiškai, jei didelė tikimybė, kad reikšmingos, kliento padarytos klaidos buvo neaptiktos, pvz. :

$$AR=IR (=0,8) \times KR (=0,8) \times NR(=0,5) =0,32.$$

4. Auditoriai gali visiškai pasitikėti informacija gauta tikrinimo procedūrų metu, net jei manoma, kad apskaitos ir vidaus kontrolės sistemos yra neefektyvios. Pavyzdžiui, galima tokia situacija:

$$AR=IR (=1,00) \times KR (=1,00) \times NR(=0,01) =0,01.$$

¹ Робертсон, Д. Аудит. - Москва, Контакт. 1993. - С. 110.

Praktikoje audito rizikos įvertinimui naudojamas procentinis audito patikimumo lygis. Rizikų įvertinimui praktinėje veikloje vartojami terminai - maža, vidutinė, didelė ir totali (visiška), o patikimumo lygiui įvertinti terminai – aukštas, vidutinis, mažas. Audito firmos pačios parengia savas audito rizikos vertinimo metodikas, o audito standartai nenurodo konkrečių reikšmių. Lentelėje pateikiami rizikos komponentų pavyzdiniai dydžiai (žr. 16 lentelę):

16 lentelė

Rizikos komponentų dydžiai¹

Rizika	Patikimumas	Rizikos dydis (%)	
		Vidinė rizika	Kontrolės rizika
Maža	Aukštas	50-60	30
Vidutinė	Vidutinis	80-90	60
Didelė	Mažas	100	80
Totali	Patikimumo nėra	100	100

Kuo didesnis patikimumo lygis, tuo mažesnė auditoriaus rizika ir atvirkščiai. Rizika lygi skirtumui tarp 100 proc. ir pasitikėjimo lygio procentų.

Bendros audito rizikos įvertinimui praktikoje naudojamas finansinio audito patikimumo modelis. Šis modelis padeda auditoriui planavimo stadijoje apsispręsti dėl audito strategijos, pagrįstos priimtinu auditoriui patikimumo lygiu. Audito patikimumą galima išreikšti formule²:

$$P = IP + KP + EP,$$

kur IP – įgimtas patikimumas;

KP – kontrolės patikimumas;

EP – esminis patikimumas (gautas atlikus savarankiškas procedūras)..

Modelis grindžiamas Poisson faktoriais, kurie kiekybiškai išreiškia IP, KP, EP. Tam naudojamosi Didžiosios Britanijos Nacionalinės Audito įstaigos nustatytais fiksuotomis patikimumo reikšmėmis pateiktomis 17 lentelėje.

17 lentelė

Patikimumo lygiai³

“P” faktorius	Patikimumo lygis (%)
0.0	0
0.7	50
1.0	63
1.3	74
2.0	86
2.3	90
3.0	95

¹ Адамс, Р. Аудит. - Москва.: ЮНИТИ. 1995.С.178.

² Įstaigų finansinio audito vadovas. Valstybės kontrolierius 2002.12.02 Įsakymo Nr. V-181 priedas, p.1

³Ten pat, p.2.

Norint užtikrinti 95% patikimumo lygį, jo sudedamųjų dalių suma turi būti lygi “3”. Jei auditorius apsisprendžia, kad įgimtos rizikos nėra, tai įgimto patikimumo “P”=1. Jei auditorius nustato įgimtos rizikos faktorius ir apsisprendžia, kad įgimta rizika yra, tuomet įgimto patikimumo “P” faktoriaus reikšmė lygi 0. Būtina įvertinti nustatytų įgimtos rizikos faktorių įtaką audito kontrolės rizikai. O kontrolės patikimumas gaunamas įvertinus vidaus kontrolės būklę.

Priklausomai nuo to, ar auditorius nustato konkrečius rizikos faktorius, ar ketina remtis vidaus kontrolės patikimumu, nustatomas esminis patikimumas. Galimi trys esminio patikimumo “P” faktoriaus lygiai parodyti 18 lentelėje.

18 lentelė

Audito patikimumo modelis¹

	Rekomenduojami veiksmai	“P” reikšmė	Rekomenduojami veiksmai	“P” reikšmė
1.	Įgimta rizika yra	0	Įgimtos rizikos nėra	1
2.	Kontrolės rizika: - buvo išbandyta kontrolės priemonės mažinančios riziką ir testai sėkmingi; - buvo išbandyta vidaus kontrolės sistema ir testai sėkmingi;	2,3	Kontrolės sistema nebuvo išbandyta	0
3.	Esminis patikimumas – mažos apimties savarankiškos detalios procedūros	0,7	Esminis patikimumas – vidutinės apimties savarankiškos detalios procedūros	2
	Audito patikimumas viso:	3		3
1.	Įgimta rizika yra	0	Įgimtos rizikos nėra	1
2.	Kontrolės rizika: - nebuvo išbandytos kontrolės priemonės mažinančios riziką; - nebuvo išbandyta vidaus kontrolės sistema;	0	Buvo išbandytos kontrolės priemonės mažinančios riziką ir testai sėkmingi;	1,3
3.	Esminis patikimumas – didelės apimties savarankiškos detalios procedūros	3	Esminis patikimumas – mažos apimties savarankiškos detalios procedūros	0,7
	Audito patikimumas viso:	3		3

Didelės apimties savarankiškos procedūros planuojamos, jei auditorius nustato reikšmingus įgimtos rizikos faktorius, įtakojančius audito tikslus, įmonės vadovybė netaikė kontrolės riziką mažinančių priemonių ir kontrolės sistema pasitikėti negalima. „P“ faktorius vertinamas 3.

Vidutinės apimties procedūros planuojamos, jei auditorius nenustatė reikšmingų įgimtos rizikos faktorių ir neketina remtis vidaus kontrolės sistema. „P“ faktorius – 2.

¹ Įstaigų finansinio audito vadovas. Valstybės kontrolierius 2002.12.02 Įsakymo Nr. V-181 priedas, p.3.

Mažos apimties procedūros planuojamos, jei auditorius nenustatė reikšmingų įgimtos rizikos faktorių ir įsitikino, kad vidaus kontrolės sistema veikia efektyviai. Arba auditorius nustatė konkrečius įgimtos rizikos faktorius, ir patikrinęs vidaus kontrolės sistemos būklę, įsitikino, kad vadovybė turi efektyvių kontrolės priemonių kiekvienam rizikos faktoriui pašalinti, patikrina, kad šios priemonės veikia. „P“ faktorius 0,7.

TAS numato, kad neatsižvelgiant į didelį įgimtą ir kontrolės patikimumą visada reikia atlikti savarankiškas procedūras ir gauti 50% esminį patikimumą.

Be to, Mackevičiaus J. teigimu, numatant audito riziką svarbu apskaičiuoti pagrindinius įmonės veiklos santykinius rodiklius: mokumo, pelningumo, veiklos efektyvumo ir kt. Nes jų reikšmės gali padėti nustatyti rizikingiausias įmonės veiklos sritis.

Vieni mokslininkai mano, kad reikia vienodai vertinti audito riziką. Kiti mano, kad beprasmiška siekti kažkokio vieno audito rizikos vertinimo modelio, o vertinama norint rasti būdų ir priemonių audito ir įmonės rizikos sumažinti. Nors yra sukurta daug matematika pagrįstų rizikos vertinimo modelių, egzistuoja nuomonė, kad nėra būtina kiekybiškai įvertinti audito rizikas ar jų komponentus, o, be to, realiai ir tiksliai neįmanoma apskaičiuoti audito rizikas, dėl daugybės jas veikiančių nuolat kintančių dydžių.

3. REKOMENDUOJAMAS AUDITO RIZIKŲ VERTINIMO MODELIS

3.1. Audito rizikos vertinimo nuoseklumas

Literatūroje pateikiamos įvairios bendros audito rizikos vertinimo metodikos, tačiau vieningo bendro visiems įvertinimo modelio, kuris palengvintų auditoriui įvertinant audito riziką, nėra. Dauguma auditorių dirba pagal pačių sukurtas metodikas, kurios gali būti ir neefektyvios. Todėl tikslinga sukurti bendros audito rizikos vertinimo modelį, kuris būtų kiekvieno auditoriaus darbo pagrindu.

10 paveiksle pateikiamas autorės sudarytas audito rizikos vertinimo modelis, kuriame nurodomi vertinimo būdai bei informacijos šaltiniai, kuriais vertinant naudojama.

10 pav. Siūlomas audito rizikos vertinimo modelis¹

¹ Sudaryta autorės.

Bendros audito rizikos įvertinimo procese išskiriami sekantys etapai: įvertinama įgimta ir vidaus kontrolės rizikos, audito rizikos susiję su kompiuterinių sistemų panaudojimu, bei nustatoma neaptikimo rizika.

Įgimtos rizikos vertinimas atliekamas vykdant darbuotojų apklausą. Be to, vertinant šią riziką, tikslinga atlikti įmonės santykinų rodiklių, tokių kaip pelningumo, mokumo, veiklos efektyvumo, analizę. Nustatant įmonės veiklos tęstinumo perspektyvas, taikomas Altmano E. bankroto tikimybės modelis. Kadangi praktiškai neįmanoma patikrinti visas bendrovės veiklos sritis, išskiriamos reikšmingiausios, kurioms ir skiriamas didžiausias dėmesys. Pagrindiniai informacijos šaltiniai, atliekant įgimtos rizikos vertinimą, yra balansas, pelno (nuostolio) ir grynujų pinigų srautų ataskaitos bei darbuotojų atsakymai į pateikiamus klausimus.

Kontrolės riziką tikslinga vertinti naudojant klausimynus, kurie sudaryti iš keleto dalių, t.y. klausimai kontrolės aplinkai bei kontrolės procedūroms reikšmingiausiose srityse įvertinti.

Vertinant neaptikimo riziką, atsižvelgiama į įgimtos ir kontrolės rizikų įvertinimus.

Šio modelio pagrindu atliktas tyrimas, kurio tikslas – konkrečios įmonės, UAB „Spektras“ pavyzdžiu identifikuoti ir įvertinti audito rizikas. Pirminiai duomenys rinkti vykdant darbuotojų apklausą, įmonės dokumentų bei straipsnių apie įmonės šaką peržiūrą. Kadangi įmonės darbuotojai nenoriai kalbėjo apie įmonės problemas, tad pokalbiai su jais esminių rezultatų nedavė, nes jie žino kaip turi būti ir kokio atsakymo iš jų laukiama. Tyrimo metu naudoti klausimynai, kuriuos sudarė bendro pobūdžio klausimai apie verslą ir įmonę, klausimai skirti įmonės vidaus kontrolės sistemos įvertinimui bei konkretūs klausimai apie įmonėje vykstančius procesus. Audito rizikų įvertinimas pagrįstas išorės faktorių ir rizikų, įtakančių įmonės veiklą, bei vidaus kontrolės ir valdymo analize.

3.2. Audito rizikos vertinimas klausimynų ir santykinų rodiklių pagalba

3.2.1. Įgimtos rizikos vertinimas

Nustatant įgimtą riziką, svarbu įvertinti vidinius bei išorinius veiksnius, kurie įtakoja bendrovės veiklą. Įgimtos rizikos įvertinimui naudojami klausimynai, nustatomos reikšmingiausios sritys, skaičiuojami ir įvertinami santykiniai rodikliai. Klausimynas sudarytas remiantis Bičkova S. M., Rastamchanova L. N. bei 30 NAS „Žinios apie verslą“. Jis susideda iš dviejų dalių: pirma dalis skirta įgyti bendro pobūdžio žinioms apie verslą ir įmonę (žr. 4 priedą), antra dalis – vidinių veiksmų, įtakančių įgimtą riziką, nustatymui (žr. 5 priedą).

Surinkus bendro pobūdžio žinias apie verslą ir įmonę, įgimta rizika įvertinama kaip vidutinė, nes surinkti 86 balai, tuomet įgimta rizika – 83 proc. Gauti duomenys apie verslą ir įmonę leidžia nustatyti sritis, kurios reikalauja ypatingo auditoriaus dėmesio. Bendrovėje audito riziką didina šie

veiksniai: aštri konkurencija šakoje, kuri skatina nuolat plėsti prekių asortimentą bei didinti teikiamų paslaugų įvairovę, diegiamos technologinės naujovės ir taip susidaro sąlygos klaidoms bei netikslumams atsirasti; įmonės padaliniai keliuose miestuose, sudėtingas inventorizavimas, be to, produkcija lengvai transportuojama, atsiskaitoma grynais pinigais, ir dėl to atsiranda turto praradimo bei grobstymo galimybė, veiklą neįmanoma plėsti be kreditų. Audito riziką mažina tai, kad akcininkai vykdo pastovią kontrolę, apskaita konsoliduota, reorganizacija nevyksta.

Įvertinus vidinius įmonės veiksmus, nustatyta vidutinė įgimta rizika. Audito riziką didina tai, kad bendrovė turi filialų, o tai apsunkina apskaitą, sudaro sąlygas atsirasti klaidoms ir apgaulėms. Be to, bendrovėje nėra numatytų tarpusavio santykių procedūrų.

Atlikus apklausą nustatyti ir veiksniai, kurie mažina įgimtą riziką. Tai, kad bendrovės apskaitos politika tvirtinama kiekvienais metais, naudojami paprasti tipiniai kontraktai, o apskaitos darbuotojai yra aukštos kvalifikacijos, nėra darbuotojų ir vadovų didelės kaitos, bei tai, kad bendrovės valdymo stilius yra demokratinis, keli akcininkai turi proporcingą akcijų skaičių tik sumažina bendrovės įgimtą riziką.

Tam, kad auditorius galėtų sutelkti dėmesį į svarbiausią informaciją, nustatomos reikšmingiausios balanso sritys, nes visų sričių patikrinti neįmanoma. Reikšmingumo lygio įvertinimas atliekamas remiantis teorinėje dalyje 2.3. pateikiamu būdu.

19 lentelė

Straipsniai	2004 m.	Lyginamasis svoris (%)	Reikšmingumo lygis (Lt)
Ilgalaikis turtas	216946	39,8	2168
Trumpalaikis turtas	324962	59,6	3247
Atsargos	130516	23,9	1302
Pirkėjų įsiskolinimas	112254	20,6	1122
Gryni pinigai	82192	15,1	823
Sukauptos pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	2958	0,5	27
TURTAS IŠ VISO	544866	100	5448
Kapitalas ir rezervai	294820	54,11	2948
Įstatinis kapitalas	80000	14,68	800
Rezervai	7761	1,42	77
Nepaskirstytas pelnas	207059	38,00	2070
Po vienerių metų mokėtinos sumos kreditinėms institucijoms	81128	14,89	811
Per vienerius metus mokėtinos sumos	168918	31,00	1689
Finansinėms institucijoms	26612	4,88	266
Tiekėjams	116258	21,34	1163
Mokesčiai	5214	0,96	52
Atlyginimai ir socialinis draudimas	11247	2,06	112
Kitos mokėtinos sumos	9587	1,76	96
NUOSAVAS KAPITALAS IR ĮSIPAREIGOJIMAI IŠ VISO	544866	100	5448

Iš 19 lentelės matyti, kad turto dalyje reikšmingiausios yra šios sritys: ilgalaikis ir trumpalaikis turtas. Atliekant auditą ypatingą dėmesį reiktų skirti atsargoms ir pirkėjų įsiskolinimams. Nuosavybės ir išipareigojimų dalyje reikšmingiausios yra nepaskirstyto pelno ir per vienerius metus mokėtinų sumų, ypač tiekėjams, sritys.

Vertinant įgimtą riziką, atlikta ir santykinų rodiklių analizė, kuri padėjo objektyviai ir tiksliai įvertinti bendrovės veiklą, atskleisti rezervus, nepanaudotas galimybes, t.y. stipriąsias bei silpnąsias veiklos puses.

UAB „SPEKTRAS“ PELNINGUMO VERTINIMAS. Norint objektyviai įvertinti bendrovės veiklos efektyvumą, atlikta bendrovės pelningumo, t.y. pardavimų pelningumo, nuosavo kapitalo pelningumo ir turto pelningumo, rodiklių analizė.

Iš 1 priedo matyti, kad per analizuojamus metus bendrovė dirbo pelningai. Bendrasis bendrovės pelnas išaugo 23695 Lt, grynasis pelnas – 7473 Lt, o veiklos pelnas – 8794 Lt.

Pardavimo pelningumo vertinimas. Pardavimo pelningumas parodo įmonės ūkinės veiklos ir pardavimo proceso pelningumą.

20 lentelė

Pardavimo pelningumo rodikliai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Bendrasis pardavimų pelningumas (%)	Bendrasis pelnas Pardavimų pajamos	8	7	-1
Grynasis pardavimų pelningumas (%)	Grynasis pelnas Pardavimų pajamos	2	2	0
Veiklos pelningumas (%)	Veiklos pelnas Pardavimų pajamos	2	2	0

Bendrasis pardavimų pelningumo rodiklis parodo įmonių sugebėjimą uždirbti pelną iš pagrindinės veiklos, t.y. kokia bendrojo pelno dalis tenka prekių ir paslaugų pardavimų vienetui. Jei praėjusiais metais šis koeficientas buvo 8 %, tai 2004 metais jis pakito 1 %, t.y. sumažėjo iki 7 %. (žr. 20 lentelę). Vienam pardavimų litui dabar tenka mažiau bendrojo pelno, nei praėjusiais finansiniais metais. Tačiau manoma, kad mažesnė nei 10 % reikšmė rodo, kad bendrovė turi ūkininkavimo problemų.

Grynasis pardavimo pelningumo rodiklis rodo tikrąjį pardavimo pelningumą, įvertinus visas pajamas ir išlaidas, t.y. kiek vienam pardavimo litui tenka grynojo pelno. Šis rodiklis, lyginant 2004 metus su 2003 m., nepakito, t.y. išliko 2%, tačiau jį lyginant su kitų mažmeninių prekybos įmonių rodikliais, kurie yra apie 1, bendrovės grynasis pelningumas yra aukštas. (žr. 20 lentelę).

Veiklos pelningumo rodiklis apibendrina valdymo efektyvumą. Šis rodiklis parodo, kokia veiklos pelno dalis tenka vienam apyvartos litui. Praėjusiais metais šis koeficientas buvo lygus 2%.

2004 metais šis rodiklis nepakito, nes augant pardavimų pajamoms pelnas ir veiklos sąnaudos didėjo tolygiai. (žr. 20 lentelę).

Kapitalo pelningumo vertinimas. Kapitalo pelningumo rodikliai parodo įmonės finansinės veiklos efektyvumą. Nustatant kapitalo panaudojimo efektyvumą, dažniausiai skaičiuojami akcinio ir nuosavo kapitalo pelningumo rodikliai. Akcinio kapitalo pelningumas parodo, kiek bendrovė gavo grynojo pelno kiekvienam akcininkų investicijų litui. Nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis parodo grynojo pelno sumą tenkančią vienam nuosavo kapitalo litui.

Iš 3 priedo matyti, kad per analizuojamą laikotarpį akcinio kapitalo apimtis nepakito, o nuosavas kapitalas per metus išaugo virš 117114 litų.

21 lentelė

Akcinio ir nuosavo kapitalo pelningumo rodikliai bei jų pokytis

Rodikliai	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Akcinio kapitalo pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Akcinis kapitalas}}$	69	78,5	+9,5
Kapitalo pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Nuosavas kapitalas}}$	31	21,3	-9,7

Bendrovės akcinio kapitalo pelningumas, lyginant 2004 m. su 2003 m., išaugo 9,5%. Jei praėjusiais metais vienam akcininkų investuotam litui teko 69 centai grynojo pelno, tai 2004 m. – apie 79 centus.

Nuosavo kapitalo pelningumas (toliau sutrumpintai-NKP) sumažėjo 9,7%. Jei 2003 vienam nuosavo kapitalo litui teko 31 centas grynojo pelno, tai 2004 – tik 21 centas.

Kapitalo pelningumo sumažėjimui įtakos turėjo du veiksniai- kapitalo vertės ir grynojo pelno pokyčiai.

Dėl kapitalo vertės padidėjimo kapitalo pelningumas sumažėjo 12,2 %:

$$\Delta NKP_K = (55299 \times 100 / 294820) - 31 = -12,2\%$$

Dėl grynojo pelno pokyčio kapitalo pelningumas išaugo 2,5 %:

$$\Delta NKP_{GP} = (62772 \times 100 / 294820) - (55299 \times 100 / 294820) = 2,5\%$$

2004 metais kapitalo pelningumas sumažėjo 9,7 %. Ši pokytį lėmė tai, kad padidėjusi kapitalo vertė kapitalo pelningumą sumažino 12,2 %, o grynojo pelno padidėjimas kapitalo pelningumą padidino 2,5 %.

$$\Delta NKP = \Delta NKP_K + \Delta NKP_{GP}$$

$$-9,7 = (-12,2) + 2,5$$

Nuosavo kapitalo pelningumas, taikant Du Ponto piramidinę analizę, tiesiogiai priklauso nuo pardavimų pajamų pelningumo, turto apyvartumo ir turto santykio su nuosavu kapitalu. Pagal bendrovės balanso duomenis paskaičiuoti pardavimo pajamų pelningumas, turto apyvartumas ir turto santykis su nuosavu kapitalu bei jų įtaką nuosavo kapitalo pelningumui (žr. 22 lentelę).

Nuosavo kapitalo pelningumo rodiklis bei jį įtakoję veiksniai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Pardavimų pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas (GP)}}{\text{Pardavimo pajamos (PP)}}$	2	2	0
Turto apyvartumas	$\frac{\text{Pardavimo pajamos (PP)}}{\text{Turtas (T)}}$	8,1	6,3	-1,8
Kapitalo struktūros koeficientas	$\frac{\text{Turtas (T)}}{\text{Nuosavas kapitalas (NK)}}$	2	1,8	-0,2
Nuosavo kapitalo pelningumas (%)	$\frac{\text{GP}}{\text{PP}} \times \frac{\text{PP}}{\text{T}} \times \frac{\text{T}}{\text{NK}}$	32	23	-9

Nuosavo kapitalo pelningumas, 2004 metus lyginant su 2003 metais, sumažėjo 9 %. 2003 metais kaip ir 2004 metais nuosavo kapitalo pelningumui didžiausią įtaką darė turto apyvartumas, kiek mažiau pelningumą įtakojo turto santykis su kapitalu ir visai mažai įtakojo pardavimų pelningumas. O nuosavo kapitalo pelningumo sumažėjimą lėmė tai, kad, 2004 metus lyginant su 2003 metais, sumažėjo turto apyvartumas nuo 8,1 iki 6,3 ir kapitalo struktūros koeficientas nuo 2 iki 1,8. Pardavimų pelningumas nesikeitė.

Turto pelningumo vertinimas. Turto pelningumas parodo įmonės trumpalaikio ir ilgalaikio turto naudojimo efektyvumą, vadovų sugebėjimą jį valdyti ir kontroliuoti. Pagal šį rodiklį galima įvertinti įmonės ūkinę, gamybinę ir investicinę veiklą.

Iš 2 priedo matyti, kad per analizuojamą laikotarpį visi bendrovės turto rodikliai išaugo. Remiantis bendrovės turto duomenimis, paskaičiuoti bendrasis turto, trumpalaikio ir ilgalaikio turto pelningumo rodikliai.

Turto pelningumo rodikliai

Turto pelningumo rodikliai	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Bendrasis turto pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Turtas}}$	16	12	-4
Ilgalaikio turto pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Ilgalaikis turtas}}$	70	29	-41
Trumpalaikio turto pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{Trumpalaikis turtas}}$	20	19	-1

Bendrasis turto pelningumas rodo, kiek vienam turto litui gaunama grynojo pelno. Jei 2003 m. šis rodiklis buvo 16 %, tai 2004 m. jis sumažėjo ir dabar vienas turto litas uždirba 4 centais mažiau. Ilgalaikio ir trumpalaikio turto pelningumo rodikliai parodo, kiek grynojo pelno tenka atitinkamai ilgalaikio ir trumpalaikio turto vienetui. Ilgalaikio turto pelningumas, lyginant 2004 m. su 2003 m., sumažėjo 41%. Šį sumažėjimą lėmė labai išaugęs bendrovės ilgalaikis turtas. O trumpalaikio turto pelningumas svyruoja apie 20% ir keitėsi labai nežymiai. (žr. 23 lentelę).

Turto pelningumui (pagal L. Berstein) įtakos turi du veiksniai - tai pardavimų pajamų dydis ir turto apyvartumas.

Pagal bendrovės balanso duomenis paskaičiuoti pardavimo pajamų pelningumas ir turto apyvartumas bei įvertinta jų įtaką turto pelningumui.

24 lentelė

Turto pelningumo rodiklis bei jį įtakojantys veiksniai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Pardavimų pelningumas (%)	$\frac{\text{Grynasis pelnas (GP)}}{\text{Pardavimo pajamos (PP)}}$	2	2	0
Turto apyvartumas	$\frac{\text{Pardavimo pajamos (PP)}}{\text{Turtas (T)}}$	8,1	6,3	-1,8
Turto pelningumas (%)	$\frac{PP}{T} \times \frac{GP}{PP}$	16	12,6	-3,4

Iš 24 lentelės matyti, kad turto pelningumas, lyginant 2004 metus su 2003 metais, sumažėjo 3,4 %. 2003 metais kaip ir 2004 metais turto pelningumui didžiausią įtaką darė turto apyvartumas ir labai nedaug įtakojė pardavimų pelningumas. Turto pelningumo sumažėjimą lėmė nuo 8,1 iki 6,3 sumažėjęs turto apyvartumas.

UAB „SPEKTRAS“ MOKUMO VERTINIMAS. Sugebėjimas įvykdyti įsipareigojimus, įmonės finansinė būklė, veiklos rezultatai, tolesnė jos veikla, perspektyvos ir kt. priklauso nuo mokumo. Tad pagal UAB „Spektras“ balanso duomenis paskaičiuoti bendrovės mokumo koeficientai (žr. 25 lentelę).

25 lentelė

Mokumo rodikliai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Apyvartinis kapitalas	Trumpalaikis turtas – Trumpalaikiai įsipareigojimai	103361	156044	+52682
Apyvartinio kapitalo koeficientas	$\frac{\text{Apyvartinis kapitalas}}{\text{Turtas}}$	0,3	0,3	0
Apyvartinio kapitalo manevringumo koeficientas	$\frac{\text{Atsargos}}{\text{Apyvartinis kapitalas}}$	1,3	0,8	-0,5
Apyvartinio kapitalo apyvartumas	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Vidutinė apyvartinio kapitalo vertė}}$	2,2	2,7	+0,5
Bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	1,6	1,9	+0,3
Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikis turtas-atsargos}}{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}$	0,8	1,15	+0,35
Trumpalaikio įsiskolinimo koeficientas	$\frac{\text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}}{\text{Turtas}}$	0,5	0,3	-0,2

Bendrasis skolos rodiklis	<u>Visi įsipareigojimai</u> Turtas	0,5	0,46	-0,04
Ilgalaikių skolų koeficientas	<u>Ilgalaikiai įsipareigojimai</u> Turtas	0,02	0,15	-0,05
Ilgalaikio įsiskolinimo rodiklis	<u>Ilgalaikiai įsipareigojimai</u> Nuosavas kapitalas	0,04	0,3	-0,26
Ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu rodiklis	<u>Ilgalaikis turtas</u> Ilgalaikiai įsipareigojimai	10,5	2,7	-7,8

Nuo apyvartinio kapitalo dydžio priklauso bendrovės galimybės plėsti veiklą, vykdyti įsipareigojimus. Apyvartinis kapitalas, lyginant 2004 m. su 2003 m., išaugo beveik 53 tūkst. litų, o tai rodo, kad bendrovė galės sėkmingai funkcionuoti esant nestabiliam grynąjų pinigų srautui.

Tiriant apyvartinio kapitalo apimtį ir dinamiką, skaičiuojame apyvartinio kapitalo koeficientą. Šis rodiklis per analizuojamą laikotarpį nepakito, t.y. išliko 0,3.

Analizuojant apyvartinio kapitalo naudojimo efektyvumą, skaičiuojame manevringumo koeficientą. Lyginant 2004 m. su 2003 m., matome, kad atsargose „išaldyta“ mažesnė dalis apyvartinio kapitalo, nors prekyba užsiimančioje bendrovėje atsargos yra būtinos.

Apyvartinio kapitalo apyvartumo rodiklis parodo, kiek apyvartinis kapitalas padaro apyvartų per atskaitinį laikotarpį. Iš 25 lentelės matyti šio rodiklio didėjimo tendencija. O tai reiškia, kad bendrovei pakanka apyvartinių lėšų.

Bendrovės bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas parodo bendrovės sugebėjimą trumpalaikėm mokėjimo priemonėm padengti trumpalaikius įsipareigojimus. Kadangi, 2004 m. lyginant su 2003 m., bendrovės bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas padidėjo nuo 1,6 iki 1,9, tai leidžia prognozuoti, kad bendrovės trumpalaikis mokumas išaugo ir ji tapo dar saugesne, t.y. ji gali savo trumpalaikiu turtu dengti trumpalaikius įsipareigojimus. Saugi riba yra virš 1,5.

Greitojo trumpalaikio mokumo koeficientas padeda tiksliau įvertinti bendrovės trumpalaikį mokumą, nes eliminuojamos atsargos, kurios nėra likvidžios. Kadangi 2004 metus lyginant su praėjusiais metais šis koeficientas išaugo 0,35 (nuo 0,8 iki 1,15), tai rodo, kad bendrovė gali įvykdyti trumpalaikius įsipareigojimus, nes rodiklis esantis virš 1 yra patenkinamas.

Trumpalaikio įsiskolinimo rodiklis rodo, kokia bendrovės turto dalis finansuojama trumpalaikėmis skolomis. 2003 metais šis rodiklis buvo 0,5, o 2004 metais jis sumažėjo iki 0,3. Remiantis statistikos departamento duomenimis, rodiklis, esantis apie 30 procentų, vertinamas gerai.

Bendrasis skolos rodiklis parodo, kiek bendrovės vienam turto litui tenka skolų, t.y. kokia turto dalis įsigyta iš skolintų lėšų. Lyginant 2004 metus su 2003 m., šis rodiklis sumažėjo nuo 0,5 iki 0,46, nors šis pokytis labai nedidelis, bet tai reiškia, kad nežymiai sumažėjo bendrovės turto dalis įsigyta už skolintas lėšas, t.y. jei praėjusiais metais vienam turto litui teko 50 centų skolintų lėšų, tai finansiniais metais vienam turto litui teko 46 centai skolų. Priimtinas maksimalus skolų

rodiklis turėtų būti nuo 0,3 iki 0,5. Remiantis statistikos departamento duomenimis, rodiklis, kurio reikšmė yra apie 30, vertinamas kaip labai geras.¹

Ilgalaikių skolų koeficientas parodo, kokią dalį turto sudaro ilgalaikės skolos. Per analizuojamą laikotarpį šis koeficientas padidėjo 7,5 karto, nuo 0,02 iki 0,15. Statistikos departamento duomenimis, rodiklis, kurio reikšmė yra iki 30 procentų, yra vertinamas labai gerai.

Ilgalaikio išskolinimo rodiklis parodo, kiek ilgalaikių įsipareigojimų tenka vienam nuosavo kapitalo litui. Lyginant 2004 metus su 2003 metais, bendrovės išskolinimai išaugo nuo 4 proc. iki 30 proc., t.y. jei 2003 m. nuosavo kapitalo litui teko 0,04 Lt. ilgalaikių įsipareigojimų, tai 2004 m. jie išaugo iki 0,3 Lt. Statistikos departamento duomenimis, rimtai išskolinusios bendrovės šis rodiklis didesnis kaip 0,5.²

Ilgalaikių skolų apdraustumo ilgalaikiu turtu rodiklis parodo, kiek kartų ilgalaikio turto vertės pakaks apmokėti ilgalaikius įsipareigojimus. Jei 2003 m. bendrovės ilgalaikis turtas viršijo ilgalaikius įsipareigojimus 10,5 karto, tai 2004 m. šis rodiklis sumažėjo iki 2,7. Šį pokytį lėmė labai išaugusios bendrovės ilgalaikių įsipareigojimų apimtys.

UAB „SPEKTRAS“ VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMAS. Kiekviena įmonė veiklos procese naudoja įvairius išteklius, o išteklių panaudojimo efektyvumą parodo veiklos efektyvumo rodikliai. Teigiama, kad geriausiai veiklą apibūdina sąnaudų lygio ir turto apyvartumo rodikliai.

Sąnaudų lygio rodikliai parodo įmonės tam tikros veiklos sąnaudų lygį arba kiek tam tikrų sąnaudų tenka vienam pardavimo litui. (žr. 26 lentelę).

26 lentelė

Sąnaudų lygio rodikliai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Parduotų prekių savikaina / pardavimų litui	Parduotų prekių savikaina / pardavimų pajamos	0,9	0,9	0
Veiklos sąnaudos / pardavimų litui	Veiklos sąnaudos / pardavimų pajamos	0,05	0,05	0

Bendrovės sąnaudų lygio rodikliai 2003 m. ir 2004 m. nesikeitė. Pardavimo savikainos lygis yra 90 centų vienam pardavimo pajamų litui. Kitų įmonių šio rodiklio kitimo ribos yra nuo 50 iki 90 proc. Šis rodiklis bendrovėje aukštas dėl didelės parduodamų prekių savikainos.

Turto apyvartumo rodikliai kartais parodo, kiek kartų per metus ar per kitą analizuojamą laikotarpį turtas pereina visus apytakos ratus, o šie rodikliai dienomis parodo, kiek dienų turtas išbūna atitinkamame lėšų apytakos etape.

¹ Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000-2003.- V.:Lietuvos statistikų sąjunga, Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2004.-P.18.

² Ten pat. - P.18.

Turto apyvartumo rodikliai

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003 metai	2004 metai	Pokytis
Trumpalaikio turto apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Trumpalaikis turtas}}$	10,5	10,6	+0,1
Apyvartinio kapitalo apyvartumo koeficientas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Apyvartinis kapitalas}}$	27,6	22,1	-5,5
Atsargų apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Vidutinės atsargos}}$	21,4	25,9	+4,5
Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Debitorinis įsiskolinimas}}$	30,3	30,8	+0,5
Viso turto apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Visas turtas}}$	8,1	6,3	-1,8
Ilgalaikio turto apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Ilgalaikis turtas}}$	36,3	15,9	-20,4
Investuoto kapitalo apyvartumas (kartais)	$\frac{\text{Pardavimo pajamos}}{\text{Investuotas kapitalas (turtas-trumpalaikiai įsipareigojimai)}}$	15,4	9,2	-6,2

Trumpalaikio turto apyvartumo rodiklis parodo trumpalaikio turto naudojimo efektyvumą uždirbant pajamas iš pardavimų. Per 2003m. ir 2004m. šis rodiklis pakito labai nežymiai. Bendrovėje 2003m. trumpalaikio turto apyvartumas buvo 10,5, o 2004m. – 10,6.

Apyvartinio kapitalo apyvartumo koeficientas 2003m. buvo 27,6, o 2004m. sumažėjo iki 22,1. Tai lėmė didesniais tempais nei pardavimai išaugusi apyvartinio kapitalo apimtis.

Atsargų apyvartumo rodiklis parodo, kiek kartų per metus buvo bendrovėje atnaujintos atsargos. Jei 2003m. atsargos per metus buvo atnaujintos 21 kartą, t.y. atsargos vidutiniškai bendrovėje buvo 17 (365:21) dienų. Tai 2004m. atsargų apyvartumas buvo 25,9, t.y. vidutiniškai bendrovėje buvo 14 dienų. Kuo atsargų apyvartumas didesnis, tuo daugiau bendrovė uždirba pajamų.

Debitorinio įsiskolinimo apyvartumo rodiklis parodo, kiek kartų bendrovė per metus surenka savo lėšas atsiskaitymų procese. Per analizuojamus 2003 m., 2004 m. debitorinio įsiskolinimo apyvartumas kito labai nežymiai, t.y. padidėjo nuo 30,3 iki 30,8 kartų. Tai 2003 m. ir 2004 m. vartotojai už išsiųstas prekes ir paslaugas apmokėdavo per 12 dienų.

Viso turto apyvartumo rodiklis rodo, kaip efektyviai bendrovė panaudoja turimą turtą pardavimo procesui garantuoti. Jei 2003 m. vienam turto litui teko 8,1 Lt. pardavimo pajamų, tai 2004 m. šis rodiklis sumažėjo iki 6,3, nes labai išaugo bendrovės ilgalaikis materialusis turtas viso

turto apimtyje. Statistikos departamento finansinės būklės vertinimo metodikoje nurodyta, kad prekybos įmonių viso turto apyvartumas vertinamas labai gerai, jei yra virš 5.¹

Ilgalaikio turto apyvartumas 2003 m. buvo 36,3, o 2004 m. sumažėjo iki 15,9. Tam didžiausią įtaką turėjo labai išaugęs bendrovės ilgalaikis materialus turtas. Statistikos departamento rodiklių vertinimo metodikoje nurodyta, kad prekybos įmonėse ilgalaikio turto apyvartumo koeficientas vertinamas labai gerai, jei yra didesnis negu 10.²

Investuoto kapitalo apyvartumo rodiklis parodo, kiek kiekvienam investuoto kapitalo litui gauta pajamų iš pardavimų. Jei 2003 m. vienam įdėto kapitalo litui teko 15,4 Lt. pajamų iš pardavimų, tai 2004 m. šis rodiklis sumažėjo iki 9,2.

BANKROTO TIKIMYBĖS ANALIZĖ PAGAL E. ALTMANĄ. Pagal E. Altmaną, norint įvertinti įmonės bankroto tikimybę, reikia skaičiuoti Z koeficientą, kuris parodo kaip įmonė panaudoja finansinius išteklius. Kadangi analizuojama bendrovė yra negamybinė, tai pagal E. Altmaną tikslinga naudoti keturių rodiklių modelį. Šis koeficientas randamas pagal formulę:

$$Z = 6,56x_1 + 3,26x_2 + 6,72 x_3 + 1,05 x_4$$

28 lentelė

E. Altmano bankroto tikimybės „Zeta modelis“

Rodiklis	Skaičiavimo metodika	2003metai	2004 metai	Pokytis
X ₁	Apyvartinis kapitalas Turtas	0,29	0,29	0
X ₂	Nepaskirstytasis pelnas Turtas	0,26	0,38	+0,12
X ₃	Pelnas iki apmokestinimo Turtas	0,18	0,14	-0,04
X ₄	Nuosavas kapitalas Įsipareigojimai	1,0	1,2	+0,2
Z koeficientas	$6,56x_1 + 3,26x_2 + 6,72x_3 + 1,05x_4$	5	5,3	+0,3

Įmonė tinkamai panaudoja savo finansinius išteklius. Jos Z koeficientas yra didelis ir bankroto tikimybė yra labai maža. Lyginant 2004 metus su praėjusiais metais Z koeficientas padidėjo nuo 5 iki 5,3, nes nežymiai padidėjo daugelis x rodiklių reikšmių (žr. 28 lentelę).

Pagal Kanapickienė R.³ siūlomą metodiką įgimtą riziką vertinta santykinų rodiklių pagalba, t.y. paskaičiuojami įvairūs rodikliai ir gauti rezultatai įvertinami tam tikra raide (žr. 29 lentelę).

¹ Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000-2003.- V.:Lietuvos statistikų sąjunga, Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, 2004.-P.18.

² Ten pat. - P.18.

³ Kanapickienė, R., Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms. -Vilnius, 2001. - P.70.

Veiklos rodikliai¹

Rodiklio pavadinimas	Skaičiavimo metodika	Rezultatas	Įvertinimas
Bendras pardavimų pelningumas (%)	Bendras pelnas / Pardavimai	7	C
Bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas	Trumpalaikis turtas / Trumpalaikiai įsipareigojimai	1,9	A
Bendrasis skolos koeficientas (%)	Visi įsipareigojimai / Visas turtas	50	C
Kreditorinio įsiskolinimo apyvartumas dienomis	Kredit. Įsiskolinimas * 365 / Pirkimai	73	B
Kapitalo apyvartumo ciklas dienomis	Debitorinio įsiskolinimo apyvartumas dienomis + atsargų apyvartumas dienomis – kreditorinio įsiskolinimo apyvartumas dienomis	38	B

Pagal teorinės medžiagos 2.1. dalyje pateiktą skalę bendrą pardavimų pelningumą įvertiname patenkinamai, bendrasis trumpalaikis mokumas įvertinamas gerai, bendrasis skolos koeficientas – patenkinamai, kreditorinio įsiskolinimo apyvartumo dienomis bei kapitalo apyvartumo ciklas dienomis – priimtinas. Susumavus santykinų rodiklių įvertinimus, gautas rezultatas – 13.

Atlikus bendrovės veiklos analizę santykinų rodiklių pagalba, nustatyta vidutinė įgimta rizika. Nes pagal Kanapickienę R. (žr. 7 lentelę), kai bendra įvertinimų suma lygi 13, tai bendrovės finansinė būklė vertinama taip – pelningumas pakankamas, nors kai kurie rodikliai yra žemiau rekomenduojamų. Gautų rezultatų apibendrinimas pateiktas 30 lentelėje.

30 lentelė

Įgimtos rizikos įvertinimas

Įgimtos rizikos įvertinimas	Balai	Rizikos sritys
Bendro pobūdžio žinios apie verslą ir įmonę		
Vidutinė (83 %)	86	Naujų informacinių technologijų panaudojimas Bendrovės padaliniai keliuose miestuose Sudėtingas turto ir atsargų inventorizavimas Atsiskaitoma grynais pinigais Produkcija lengvai transportuojama
Vidiniai veiksniai		
Vidutinė		Dalinis apskaitos automatizavimas Nėra tarpusavio santykių procedūrų Pirkėjai nedidelės įmonės ir fiziniai asmenys Dideli įsipareigojimai kreditoriams
Santykiniai rodikliai		
Vidutinė	13	Pelningumas pakankamas, nors kai kurie rodikliai žemiau rekomenduojamų.

¹ Kanapickienė, R., VIDAUS KONTROLĖS SISTEMOS MODELIS SMULKIOMS IR VIDUTINĖMS ĮMONĖMS. - Vilnius, 2001. - P.70.

Nustačius reikšmingiausias bendrovės veiklos sritis, atliekant auditą ypatingą dėmesį reikia skirti atsargoms ir pirkėjų išskolinimams bei nepaskirstytam pelnui ir per vienerius metus tiekėjams mokėtinoms sumoms. Be to, pagal E. Altmano bankroto tikimybės „Zeta modelį“ įvertinus bendrovės veiklos tęstinumo prielaidą, nustatyta, kad bankroto tikimybė yra labai maža.

Nustačius išorinius ir vidinius veiksnius, įtakojančius įgimtą riziką, bei pritaikius įvairias vertinimo metodikas, įgimta rizika įvertinama kaip vidutinė.

3.2.2. Kontrolės rizikos vertinimas

Kontrolės rizikai įvertinti naudojami klausimynai, kurie padeda gauti išsamius duomenis apie bendrovės vidaus kontrolės sistemą. Gauti rezultatai gali būti ir ne visai tikslūs, kadangi į klausimus atsakinėja suinteresuoti asmenys, t.y. bendrovės darbuotojai, kurie žino, kokia kontrolės sistema turi būti.

Vertinant vidaus kontrolės sistemą pagrindinis dėmesys skiriamas kontrolės aplinkai bei kontrolės procedūroms. Kontrolės aplinkos vertinimui yra pateikiami klausimynai, kurie padeda išsiaiškinti bendrą vadovų požiūrį į kontrolę. Šie klausimynai sudaryti iš trijų dalių (žr. 6 priedą): vadovų naudojami kontrolės metodai, organizacinė struktūra, darbuotojų kvalifikacija bei įgaliojimų ir atsakomybės pasiskirstymas.

Klausimynuose vidaus kontrolė gali būti vertinama trejopai: stipri, vidutinė ir silpna. Juose klausimai suformuluoti taip, kad pateikto teiginio patvirtinimas, t.y. atsakymas „taip“ parodo, kad vidaus kontrolė yra stipri, teiginio paneigimas, t.y. atsakymas „ne“, reiškia, kad kontrolė – silpna, o kontrolė vertinama kaip vidutinė, jei teiginio negalima nei patvirtinti, nei paneigti.

Atlikus atsakymų į klausimus, vidaus kontrolės aplinkai įvertinti, analizę, galima daryti išvadą, kad kontrolės aplinka yra palanki vidaus kontrolės efektyviam veikimui. Įvertinus kontrolės aplinką, atsižvelgiant į įgimtos rizikos įvertinimo metu išskirtas rizikingas sritis, tolesnį vidaus kontrolės sistemos įvertinimą tikslinga skirstyti į grupes:

- Turtas
- Piniginės lėšos
- Įsipareigojimai
- Kompiuterinės sistemos
- Ūkinių įvykių ir operacijų dokumentavimas, registrų sudarymas

Kadangi bendrovėje pati reikšmingiausia sritis yra turtas, tai nuo jo ir pradama vertinant kontrolės sistemą ir su ja susijusią riziką (žr. 31 lentelę).

Klausimynas turto apskaitai įvertinti¹

Kontrolės klausimai	Rezultatas TAIP	Rezultatas NE
1. Ar nustatyta turto pajamavimo tvarka?		X
2. Ar nustatyta turto išdavimo tvarka?	X	
3. Ar veiksmai, susiję su turto, fiksuojami apskaitoje tik juos atlikus?		X
4. Ar nustatyta turto nurašymo tvarka?	X	
5. Ar turto nusidėvėjimo normatyvai atitinka nustatytus?	X	
6. Ar su darbuotojais, įgaliotais saugoti turtą, yra sudaroma materialinės atsakomybės sutartis?	X	
7. Ar atliekamos periodiškos inventorizacijos?	X	
8. Ar inventorizacijos duomenys atitinka apskaitoje užfiksuotus?		X
9. Ar nustačius naudojimosi turto pažeidimus buvo imtasi priemonių, siekiant to išvengti ateityje?	X	

Atlikus atsakymų į klausimus analizę, turto apskaitos kontrolės rizika įvertinama kaip vidutinė, nes bendrovės kontrolės sistemoje vykdant turto apskaitą nustatyta trūkumų, t.y. nenustatyta turto pajamavimo tvarka, be to, veiksmai, susiję su turto, ne iš karto fiksuojami juos atlikus, o dėl to atsiranda turto neįtraukimo į apskaitos registrus galimybė, ne visi turto judėjimo atvejai gali būti apskaityti. Nors bendrovėje kartą per metus atliekama inventorizacija, bet pasitaiko atvejų, kad inventorizacijos duomenys neatitinka apskaitoje užfiksuotus. Šis neatitikimas dažniausiai pasireiškia tuo, kad neatitinka ilgalaikio turto faktinis kiekis, bei dažnai nustatoma, kad egzistuoja pasenęs, nebereikalingas turtas.

Didelis dėmesys vertinant kontrolės riziką turi būti skiriamas ir piniginių lėšų apskaitos kontrolei (žr. 32 lentelę).

Klausimynas piniginių lėšų apskaitos įvertinimui²

Kontrolės klausimai	Rezultatas TAIP	Rezultatas NE
1. Ar patvirtintos kasos vedimo taisyklės įmonėje?	X	
2. Ar atitinka reikalavimus piniginių lėšų saugojimo tvarka?	X	
3. Ar kasos knygos likučiai atitinka gryųjų pinigų likučius?	X	

¹ Sudaryta remiantis: LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo.

² Sudaryta remiantis: LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo.

4. Ar su kasininku sudaryta visiškos materialinės atsakomybės sutartis?	X	
5. Ar atliekami iš anksto neskelbti kasos patikrinimai?	X	
6. Ar mokėjimai iš kasos ir sąskaitos yra patvirtinti atitinkamais dokumentais?	X	
7. Ar yra patvirtinti asmenys atliekantys bankinius mokėjimus?	X	
8. Ar mokėjimus tvirtinantys darbuotojai turi pakankamai kompetencijos?	X	
9. Ar mokėjimus apskaičiuoja ir atlieka skirtingi darbuotojai?	X	
10. Ar nustačius piniginių lėšų apskaitos pažeidimų buvo imtasi priemonių, siekiant to išvengti ateityje?	X	

Tyrimo metu nustatyta, kad kontrolės rizika yra maža, nes piniginių lėšų apskaitoje trūkumų nepastebėta.

Vertinant įgimtą riziką, išskirtos naujų informacinių technologijų panaudojimo ir dalinio apskaitos kompiuterizavimo rizikos sritys. Todėl kompiuterinės sistemos įvertinimui naudojami du klausimynai. Pirmame pateikiami klausimai skirti įvertinti kompiuterinei apskaitai (žr. 33 lent.), o antrajame – visai informacinei sistemai įvertinti (žr.34 lent.).

33 lentelė

Klausimynas kompiuterinei apskaitai įvertinti¹

Kontrolės klausimai	Rezultatas TAIP	Rezultatas NE
1. Ar visos kompiuterinės sistemos procedūros diegimo metu buvo patikrintos?	X	
2. Ar yra patvirtinti darbuotojai, perkeliantys duomenis iš apskaitos dokumentų į kompiuterinę apskaitos sistemą?	X	
3. Ar nesudėtinga perkelti apskaitos dokumentų duomenis į kompiuterinę apskaitos sistemą ir spausdinant registrus?		X
4. Ar pakankamai užtikrinta duomenų apsauga?	X	
5. Ar nustatytas periodiškumas, už kokį laikotarpį spausdinami kompiuterinės apskaitos registrai?	X	
6. Ar diegiant kompiuterinę apskaitos sistemą yra lygiagrečiai tvarkoma nekompiuterinė apskaita?		X
7. Ar darbuotojai, besinaudojantys kompiuterine apskaitos sistema, yra atitinkamai parengti?	X	
8. Ar yra paskirti asmenys, atsakingi už kompiuterinės sistemos funkcionavimo užtikrinimą (programinės ir kompiuterinės dalies)?		X
9. Ar kompiuterinės apskaitos registrai sutikrinami su apskaitos dokumentais?	X	
10. Ar nustačius kompiuterinės apskaitos pažeidimų buvo imtasi priemonių, siekiant to išvengti ateityje?		X

¹ Sudaryta remiantis: LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo.

Iš 33 lentelės matyti, kad kontrolės riziką didina tai, kad sudėtinga perkelti apskaitos dokumentų duomenis į kompiuterinę apskaitos sistemą, nėra paskirti darbuotojai, kurie būtų atsakingi už kompiuterinės sistemos funkcionavimą. Be to, nustačius kompiuterinės apskaitos pažeidimų, nebuvo imtasi kažkokių ypatingų priemonių, kad to būtų išvengta ateityje.

Atliekant informacinių sistemų patikrinimą, reikia atkreipti dėmesį į duomenų apdorojimo proceso organizavimą ir kontrolę, pokyčių sistemoje nustatymą, priėjimą prie įrangos, programų ir duomenų ir kompiuterinės sistemos priežiūrą (žr. 34 lent.).

34 lentelė

Klausimynas informacinių sistemų kontrolei¹

Kompiuterizuotų informacinių sistemų audito etapai	Kontrolės rizikos nustatymo klausimynas	Atsakymai	
		Taip	Ne
I. Duomenų apdorojimo proceso organizavimas ir kontrolė.	<p>Ar atskaitomybė rengiama vien kompiuterinių programų pagalba?</p> <p>Ar informacinių technologijų naudojimas yra vienas iš svarbiausių informacinės sistemos komponentų?</p> <p>Ar yra pareiginis pasidalijimas apdorojant tam tikrą informaciją?</p> <p>Ar sudėtingas priėjimas prie pirminių duomenų ir apdorotos informacijos?</p> <p>Ar įdiegta informacijos apsaugos sistema? (jei taip, tai koks jos patikimumo lygis)</p> <p>Ar įmonėje periodiškai įvertinami informacinių sistemų patikimumas, kokybė?</p> <p>Ar tinkamas kompiuterinių informacinių sistemų darbuotojų kvalifikacijos lygis?</p>	X	X
II. Pokyčių sistemoje nustatymas	<p>Ar vykdoma informacinių sistemų plėtra ir tobulinimo procesai?</p> <p>Ar naujai įdiegtos programos patikrintos?</p> <p>Ar nustatyti kokybės standartai?</p> <p>Ar įdiegimas tinkamai dokumentuotas?</p>	X	
III. Priėjimo prie įrangos, programų ir duomenų patikrinimas.	<p>Ar priėjimas prie bet kurių duomenų apribotas?</p> <p>Ar duomenų kontrolės sistema turi autorizuotus ir neautorizuotus</p>	X	

¹ Staliūnienė, J., Midvikienė, A. (2001). Informacinių sistemų kontrolės rizika – neatsiejama audito rizikos dalis. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 19.

	vartotojus? (vartotojai nustatomi slaptažodžio, magnetinės kortelės, fizinio identifikavimo būdais) Ar stebimi ir registruojami visi neautorizuoti bandymai patekti į sistemą?		X
IV. Kompiuterinės sistemos priežiūros kontrolė.	Ar įmonėje sukurta šios sistemos stebėjimo ir pastebėtų trūkumų registravimo sistema? Ar vadovybė turi būdus informacinių sistemų efektyviai kontrolei?		X X

Atlikus atsakymų kompiuterinės sistemos įvertinimui analizę, iš 33 ir 34 lentelių nustatytos šios sistemos panaudojimo rizikos sritys:

1. Atskaitomybė rengiama ne vien kompiuterinių programų pagalba, t.y. duomenys iš atskirų buhalterinių programų į duomenų apdorojimo sistemą perkeliama ir rankiniu būdu.
2. Sudėtinga perkelti apskaitos dokumentų duomenis į kompiuterinę apskaitos sistemą ir spausdinant registrus.
3. Diegiant kompiuterinę apskaitos sistemą nėra lygiagrečiai tvarkoma nekompiuterinė apskaita.
4. Egzistuoja konfidencialios informacijos nutekėjimo ir duomenų išsaugojimo problema.

Tyrimo metu nustatyta vidutinė kontrolės rizika, nes kontrolės sistemoje pastebėta trūkumų.

Vertinant įgimtą riziką, išskirta dar viena reikšminga sritis – bendrovės įsipareigojimai. Todėl klausimyno pagalba nustatyta įsipareigojimų apskaitos kontrolės rizika (žr. 35 lent.).

35 lentelė

Klausimynas įsipareigojimų apskaitos įvertinimui¹

Kontrolės klausimai	Rezultatas TAIP	Rezultatas NE
Įsipareigojimų apskaita		
1. Ar visi įsipareigojimai patvirtinti dokumentais?	X	
2. Ar yra nustatyta tvarka, kaip įsipareigojimai traukiami į registrus?	X	
3. Ar į apskaitą traukiami įsipareigojimai, pagrįsti apskaitos dokumentais?	X	
4. Ar įsipareigojimų pokyčiai patvirtinami apskaitos dokumentais?	X	
5. Ar apskaitos registrų sistema leidžia nustatyti skolinius santykius su kiekvienu asmeniu?	X	
6. Ar tiksliai žinomos gautinos ir mokėtinos sumos kiekvienu įsiskolinimo atveju?	X	

¹ Sudaryta remiantis LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo

Pagal gautus duomenis galima teigti, kad įsipareigojimų apskaitos kontrolės rizika bendrovėje yra maža, nes esminių trūkumų nerasta.

Audito rizika dažnai būna susijusi su netinkamu ūkinių įvykių ir operacijų dokumentavimu bei registrų sudarymu, todėl tyrimo metu šiai sričiai skiriamas nemažas dėmesys.

36 lentelė

Klausimynas ūkinių įvykių ir operacijų dokumentavimui ir registrų sudarymui įvertinti¹

Kontrolės klausimai	Rezultatas TAIP	Rezultatas NE
1. Ar kontroliuojama, kad visos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai yra dokumentuojami?	X	
2. Ar patvirtinti darbuotojai, turintys teisę surašyti ir tvirtinti apskaitos dokumentus?	X	
3. Ar darbuotojai, tvirtinantys ūkines operacijas, turi pakankamai informacijos ir kompetencijos įvertinti jų teisėtumą?	X	
4. Ar klaidų taisymas atliekamas visuose su tuo susijusiuose dokumentuose?	X	
5. Ar atliekamos ūkinės operacijos patvirtintos tik atsakingų darbuotojų?	X	
6. Ar laikomasi ūkinių operacijų atlikimo nuoseklumo?	X	
7. Ar dokumentuose užfiksuotos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai įtraukti į apskaitos registrus?	X	
8. Ar nustatyta dokumentų įtraukimo į apskaitos registrus tvarka?	X	
9. Ar numatytos procedūros, užtikrinančios, kad ūkinė operacija būtų fiksuojama viename apskaitos dokumente, pagal kurį ji įtraukiama į apskaitos registrus?	X	
10. Ar yra nustatyta apskaitos registrų forma, turinys ir skaičius?	X	
11. Ar paskirti darbuotojai, atsakingi už apskaitos registrų sudarymą?	X	
12. Ar suvestiniai apskaitos registrų duomenys lengvai perkeliama į apskaitas?		X
13. Ar nustatytos procedūros, kurių metu apskaitos registrų duomenys sutikrinami su apskaitos dokumentais?	X	
14. Ar atskaitingi darbuotojai iš anksto informuojami kada ir kokias ataskaitas privalo pateikti?		X
15. Ar apskaitos duomenys suteikia pakankamai informacijos ataskaitoms sudaryti be papildomų skaičiavimų?		X
16. Ar dokumentai saugomi laikantis įstatymais numatytos tvarkos?	X	

Gauti duomenys leidžia daryti išvadą, kad ūkinių įvykių ir operacijų dokumentavimo ir registrų sudarymo kontrolės rizika bendrovėje yra vidutinė, nes nustatyti keletas trūkumų:

1. Daug naudojama rankinio darbo.

¹ Sudaryta remiantis: LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo.

2. Suvestiniai apskaitos registrų duomenys nėra lengvai perkeliama į apskaitas.
3. Apskaitos duomenys nesuteikia pakankamai informacijos ataskaitoms sudaryti be papildomų skaičiavimų.

Tyrimo metu gauti rezultatai pateikiami 37 lentelėje.

37 lentelė

Rizikos sritis	Kontrolės rizikos įvertinimas
Turtas	Vidutinė
Piniginės lėšos	Maža
Įsipareigojimai	Maža
Kompiuterinės sistemos	Vidutinė
Dokumentavimas ir registrų sudarymas	Vidutinė

Tyrimo metu nustatyta vidutinė kontrolės rizika, t.y. kontrolė gera, bet kartais trūksta lankstumo arba konkretumo, tai ją įvertinsime 60 procentų. Remiantis teorinėje dalyje 2.2. išdėstyta medžiaga, esant vidutiniam kontrolės rizikos vertinimui, ji įgauna 20-70 proc. kiekybinę išraišką (žr. 11 lentelę).

3.2.3. Neaptikimo rizikos įvertinimas

Kadangi auditorius, parinkdamas testus ir jų apimtis, gali keisti tik neaptikimo riziką, tai, norėdamas pasiekti priimtina bendrą audito rizikos lygį, turi įvertinti, kokia neaptikimo rizika priimtina. Nežinomas, kurį reikia apskaičiuoti yra neaptikimo rizika – NR:

$$NR = \frac{AR}{IR \times KR}$$

Jei bendrovės įgimta rizika įvertinta kaip vidutinė, t.y. 83 proc., o kontrolės rizika – 60. Tai auditoriui gali būti priimtina vidutinė neaptikimo rizika. Ryšį tarp neaptikimo rizikos ir įgimtos bei kontrolės rizikos parodo 38 lentelė.

38 lentelė

Neaptikimo rizikos priklausomybė nuo įgimtos ir kontrolės rizikos¹

Auditoriaus įvertinta įgimta rizika	Auditoriaus įvertinta kontrolės rizika		
	Didelė	Vidutinė	Maža
Didelė	mažiausia	mažesnė	vidutinė
Vidutinė	mažesnė	vidutinė	didesnė
Maža	vidutinė	didesnė	didžiausia

¹ Mackevičius, J. Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. -V.: Lietuvos mokslas, 2001. - P. 273.

Neaptikimo lygis nurodytas paryškintuose lentelės langeliuose, o raudonai pažymėtas bendrovės įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų lygis (žr. 38 lentelę).

Kadangi auditoriui priimtina bendra audito rizika yra apie 5 proc. T.y. auditorius apie 95 proc. yra tikras, kad jo išvada dėl finansinės atskaitomybės bus teisinga. Remiantis teorinėje dalyje pateikta neaptikimo rizikos vertinimo formule bei įgimtos ir kontrolės rizikų įvertinimais, galime paskaičiuoti neaptikimo rizikos dydį:

$$NR = \frac{AR}{IR \times KR} = 0,05 / (0,83 \times 0,6) = 0,1 \text{ arba } 10 \text{ proc.}$$

Tai reiškia, kad auditoriui atliekant bendrovės auditą reiks atlikti didelės apimties darbą, vykdyti daug audito procedūrų, nes neaptikimo rizika yra tik 10 procentų.

Remiantis teorinėje dalyje 2.4. pateikta 16 lentelė, kurioje pateikiami rizikos komponentų pavyzdiniai dydžiai, nes audito standartai nenurodo konkrečių reikšmių, riziką susiejame su patikimumu. Kuo didesnis patikimumo lygis, tuo mažesnė auditoriaus rizika ir atvirkščiai. Rizika lygi skirtumui tarp 100 proc. ir pasitikėjimo lygio procentų.

39 lentelė

Rizikos komponentų ir patikimumo ryšys¹

Rizika	Patikimumas	Rizikos dydis	
		Vidinė rizika	Kontrolės rizika
Vidutinė	Vidutinis	83	60

Iš 39 lentelės matyti, kad vidinę ir kontrolės rizikas įvertinus vidutiniškai, bendra audito rizika ir patikimumo lygis taip pat yra vidutinis.

Remiantis teorinėje dalyje 2.4. pateikta 15 lentelė, nustatyta priklausomybė tarp audito rizikos lygio ir įrodymų kiekio.

40 lentelė

Priklausomybė tarp audito rizikos lygio ir įrodymų kiekio²

Įgimta rizika	Kontrolės rizika	Neaptikimo rizika	Audito rizika	Reikiamas įrodymų kiekis
Vidutinė	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinė	Vidutinis

Iš 40 lentelės matyti, kad esant vidutinėms įgimtai, kontrolės ir neaptikimo rizikoms, bendra audito rizika taip pat yra vidutinė bei, atliekant auditą, reikalingas vidutinis įrodymų kiekis.

¹ Sudaryta autorės remiantis: Робертсон, Д. Аудит. Москва, Контакт.. 1993, С. 165.

² Sudaryta autorės remiantis: Аренс, А. А., Лоббек Дж. К., -Аудит, 1995-. С. 255

Audito metu auditoriui tinkamai įvertinus įgimtą, kontrolės ir neaptikimo, t.y. bendrą audito riziką, sumažėja auditoriaus darbo apimtis, audito trukmė ir išlaidos, be to, geriau padeda atskleisti klaidas ir apgaulės pasitaikančias finansinėje atskaitomybėje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išanalizavus daugelio Lietuvos bei dalį užsienio mokslininkų darbų audito tema nustatyta, kad audito reikšmė rinkos ekonomikos šalyse yra labai didelė, nes audito išvados pagrindu informacijos vartotojai priima reikšmingus sprendimus, o auditoriaus pateikta išvada tampa garantu, kad finansinė atskaitomybė parodo tikrą ir teisingą įmonės finansinę būklę bei kad yra parengta pagal įstatymų nustatytus reikalavimus. Didėjant auditoriaus atsakomybei prieš informacijos vartotojus, didėja ir audito rizika, todėl audito literatūroje bei nacionaliniuose audito standartuose labai didelis dėmesys skiriamas bendros audito rizikos analizei. Nustatyta, kad bendra audito rizika yra dviejų veiksnių – rizikos, kad finansinėse ataskaitose egzistuoja reikšmingos klaidos bei rizikos, kad šios klaidos nebus atskleistos, rezultatas. Išanalizavus literatūros šaltinius pastebėta, kad populiariausias yra trijų audito rizikos sudėtinių dalių - įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų, modelis, nors yra pateikiama ir iš daugiau dalių susidedančių audito rizikos modelių.

Atlikus audito standartų bei daugelio autorių, nagrinėjančių audito problematiką, darbų analizę, galima daryti išvadą, kad įgimta rizika atsiranda su verslo įkūrimu, tačiau ją sąlygoja ne tik verslo, bet ir nepriklausantys nuo įmonės verslo išoriniai veiksniai. Šiuos veiksnius visapusiškai bei objektyviai įvertinti ir yra pagrindinis auditoriaus uždavinys, nustatant įgimtos rizikos lygį. Be to, nustatyta, kad, įgimtos rizikos lygį lemia įmonių veiklos sudėtingumas, joje atliekamų ūkinių operacijų skaičius, pobūdis bei jų įvairovė.

Pastebėta, kad dauguma autorių, apibrėždami kontrolės riziką, akcentuoja jos ryšį su įmonės vidaus kontrolės sistema, kurią sudaro kontrolės aplinka, apskaitos sistema bei kontrolės procedūros. Kontrolės rizikos lygis priklauso nuo kontrolės sistemos efektyvumo, t.y. nuo to, ar jos pagalba laiku pastebimos ir pataisomos reikšmingos klaidos. Kadangi nuo auditoriaus vidaus kontrolės sistemos efektyvumas nepriklauso, tai jo uždavinys yra nustatyti, ar ši sistema pajėgi apsisaugoti nuo klaidų, įvertinti jos efektyvumą bei vertinant prisitaikyti prie nuolatinio kontrolės sistemų, kurios dažnai įmonėse yra tobulinamos, kitimo.

Mokslinėje literatūroje neaptikimo rizika siejama su auditoriaus veiksmais, nes ši rizika pasireiškia tada, kai audito metu atliekamos audito procedūros nepadeda nustatyti klaidų ir jas praleidžia. Nustatyta, kad neaptikimo rizika priklauso nuo auditoriaus kvalifikacijos, teorinių žinių, praktinės patirties bei asmeninių savybių. Be to, neaptikimo rizikos lygį apsprendžia ir gautas dviejų pirmųjų audito rizikos komponentų įvertinimas.

Išanalizavus literatūros šaltinius, pastebėta, kad rizikos vertinimo proceso metu nustatomos rizikos rūšys, atliekama jų analizė bei numatoma, kokiais būdais rizika bus valdoma. Daugelis autorių nurodo, kad bet kokios rizikos vertinimas susideda iš rizikos tyrimo, reakcijos į iškilusias

rizikas bei rizikos valdymo, tai metodų ir būdų parinkimo. Paaiškėjo, kad svarbiausia yra ne išvengti rizikos audito procese, o atpažinti ją ir teisingai įvertinti.

Atlikus literatūros šaltinių analizę, pastebėta, kad daugelis autorių pateikia matematinių audito rizikos vertinimo modelių, kurie iš esmės nesiskiria. Esminis modelių skirtumas yra tas, kad vienuose bendra audito rizika skaidoma į tris sudėtines dalis, o kituose išskiriama daugiau sudėtinių dalių, kurios tik padeda geriau suprasti bendros audito rizikos elementus. Remiantis klasikiniu (trys sudėtinės dalys – įgimta, kontrolės ir neaptikimo rizikos) modeliu, galima daryti išvadas, kad rizika niekada nebūna lygi nuliui, t.y. rizika egzistuoja visada, auditorius niekada negali visiškai pasitikėti apskaitos ir kontrolės sistemų efektyvumu, auditas atliktas nekokybiškai, jei reikšmingų klaidų neaptikimo galimybė yra didelė, auditoriai gali visiškai pasitikėti informacija gauta tikrinimo procedūrų metu, net jei apskaitos ir vidaus kontrolės sistemos yra neefektyvios.

Išanalizavus nemažai lietuvių ir užsienio autorių darbų audito tema, sudarytas originalus audito rizikos vertinimo modelis, kuriame atsispindi populiariausio tarp auditorių, trijų bendros audito rizikos sudėtinių dalių – įgimtos, kontrolės ir neaptikimo rizikų, modelio vertinimo būdai ir šaltiniai. Remiantis šiuo modeliu atliktas tyrimas, kurio tikslas buvo UAB „Spektras“ pavyzdžiu identifikuoti ir įvertinti audito rizikas.

Nustatant įgimtą riziką, išskirti bendrovės veiklą įtakoiantys vidiniai ir išoriniai veiksniai, kurie didina ar mažina audito riziką. Įgimtos rizikos vertinimui naudoti klausimynai, nustatytos reikšmingiausios sritys, skaičiuoti ir įvertinti bendrovės santykiniai rodikliai. Be to, pagal E. Altmano bankroto tikimybės „Zeta modelį“ įvertinta bendrovės veiklos tęstinumo prielaida.

Kontrolės rizikai įvertinti naudoti klausimynai, kurie padėjo gauti išsamius duomenis apie bendrovės vidaus kontrolės sistemą. Vertinant vidaus kontrolės sistemą, didžiausias dėmesys buvo skiriamas kontrolės aplinkai bei kontrolės procedūroms. Nustatyta, kad kontrolės aplinka palanki vidaus kontrolės efektyviam veikimui. Atsižvelgiant į įgimtos rizikos vertinimo metu išskirtas rizikingas sritis, tolesnis vidaus kontrolės sistemos vertinimas atliktas pagal grupes, tai ūkinių įvykių ir ūkinių operacijų dokumentavimas, turto ir piniginių lėšų apskaita, įsipareigojimų apskaita, kompiuterinių sistemų bei žmogiškųjų išteklių įvertinimas.

Vertinant neaptikimo riziką, atsižvelgta į įgimtos ir kontrolės rizikų įvertinimus. Jei bendrovės kiekybinis įgimtos rizikos įvertinimas buvo 83 proc. (vidutinė), o kontrolės rizikos – 60 procentų (vidutinė), tai auditoriui gali būti priimtina vidutinė neaptikimo rizika. Be to, neaptikimo rizika paskaičiuota remiantis bendros audito rizikos matematine formule ir yra lygi 10 procentų.

Remiantis išvadomis teikiami šie pasiūlymai. Autorės siūlomą audito rizikų vertinimo modelį galėtų praktikoje taikyti ir Lietuvos auditoriai, nes jame išsamiai pateikiami galimi audito rizikų vertinimo būdai bei šaltiniai. Auditorius, savo praktinėje veikloje taikantis įvairius audito rizikos vertinimo modelius bei sugebantis tinkamai šias rizikas įvertinti, išvengia nereikalingo darbo,

sutrumpina audito trukmę ir sumažina išlaidas, be to, geriau atskleidžia klaidas ir apgaules pasitaikančias finansinėje atskaitomybėje.

Audito metu auditorius turėtų sutelkti visą dėmesį į kliento įmonės veiklos, joje vykstančių procesų, analizę, neišskirdamas įmonės iš išorinės aplinkos, kurioje ji funkcionuoja.

Auditorius, vertindamas rizikas, turėtų jas susieti tarpusavyje, o ne vertinti atskirai vieną nuo kitos, nes kai rizikos labai susijusios, jas vertinant atskirai gaunami dideli netikslumai.

Nepriklausomai nuo įgimtos ir kontrolės rizikų vertinimo, auditorius būtinai turėtų atlikti reikšmingiausių operacijų ir sąskaitų tyrimą, kad sutelktų dėmesį į svarbiausias audito sritis.

Kiekvieną kartą vertindamas rizikas auditorius turėtų atsižvelgti į pasikeitusias sąlygas.

LITERATŪRA

1. BIČIULAITIS, R. (2001). Organizacijų vidinės kontrolės sistema ir verslo rizikų valdymas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 17.
2. BUŠKEVIČIŪTĖ, E., MAČERINSKIENĖ, I. (2005). Finansų analizė. Kaunas. Technologija.
3. IŠORAITĖ, M. (2004). Loginio programų modelio panaudojimas įgyvendinant veiklos auditą. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 7.
4. KABAŠINSKAS, J., TOLIATIENĖ, I. (1994). Pažintis su auditu. Vilnius.
5. KABAŠINSKAS, J., TOLIATIENĖ, I. (1997). Auditas. Vilnius: Amžius.
6. KABAŠINSKAS, J. (2000). Žinios apie verslą, jų įtaka audito procesui ir išvadai. LAR.
7. KANAPICKIENĖ, R. (2001). Vadovybės vaidmuo formuojant įmonės vidaus kontrolės sistemą. Ekonomika. Nr. 54.
8. KANAPICKIENĖ, R. (2001). Vidaus kontrolės sistemos modelis smulkioms ir vidutinėms įmonėms. Vilnius.
9. KANAPICKIENĖ, R. (2002). Kontrolės procedūrų naudojimas įmonės veikloje. Ekonomika. Nr. 58.
10. KANAPICKIENĖ, R., GIPIENĖ, G., JEFIMOVAS, B. (2004). Apgaulių ir klaidų rizikos vertinimas audito metu. Ekonomika. Nr. 67.
11. KATKUS, A. (1999). Nacionaliniai audito standartai: teorija ir praktika. AAMA, sausio 12, Nr. 2 (50).
12. LAKIS, V., MACKEVIČIUS, J., RAKŠTIKAS, P. (1992). Auditas. Vilnius. Viltis.
13. MACKEVIČIUS, J. (1999). Audito teorija ir praktika: monografija. Vilnius: Lietuvos mokslas.
14. MACKEVIČIUS, J. (1994). Audito pradmenys. Vilnius: Mintis.
15. MACKEVIČIUS, J. (2001). Auditas: teorija, praktika, perspektyvos: monografija. Vilnius.
16. MACKEVIČIUS, J. (2005). Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. TEV. Vilnius.
17. MACKEVIČIUS, J., PRANCKEVIČIUTĖ, L. (2004). Audito rizikos įvertinimas Lietuvos Respublikos valstybinėje kontrolėje: analizė ir tobulinimo galimybės. (Audit risk assessment in the NATIONAL audit Office of the republic of Lithuania evaluation and development). Ekonomika T.66
18. MACKEVIČIUS, J. (2005). Audito rizikos veiksnių vertinimas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 33.
19. MATICKIENĖ, I. (1997). Audito planavimas ir organizavimas. Kaunas. Technologija.

20. STALIŪNIENĖ, J., MIDVIKIENĖ, A. (2001). Informacinių sistemų kontrolės rizika – neatsiejama audito rizikos dalis. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 19.
21. TOLIATIENĖ, I. (1997). TAS naujovės dėl audito rizikos. Mokesčių žinios, 2004 kovas, Nr.10 (368).
22. TOLIATIENĖ, I. (2004). Apie audito riziką – išsamiau. Mokesčių žinios. Nr. 14.
23. TOLIATIENĖ, I. (2004). Reikšmingi informacijos iškraipymai ir rizikų valdymas. Mokesčių žinios. Nr.22.
24. ŽEMAITIS, B. (1996). Vidaus auditas ir audito rizikų analizė. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos. Nr. 40 (88).
25. LR audito įstatymas ir jo komentaras. (2002). Vilnius.
26. LR Finansų ministro įsakymas Nr.139 2002.05.21 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>.
27. Įstaigų finansinio audito vadovas.Valstybės kontrolieriaus 2002.12.02 Įsakymo Nr.V-181 priedas.
28. Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000-2003. (2004). V.:Lietuvos statistikų sąjunga, Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės.
29. Nacionaliniai audito standartai. Prieiga per internetą: < [http:// www.lar.lt](http://www.lar.lt)
30. Buhalterijų profesionalų etikos kodeksas. Tarptautiniai audito standartai. (2005).Vilnius.
31. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos. Prieiga per internetą: < [http:// www.aktualijos.lt](http://www.aktualijos.lt)
32. АДАМС, Р.С. (1995) Аудит. - Москва.: ЮНИТИ.
33. АРЕНС, Э. А., ЛОББЕК, Дж.К. (1995). Аудит. Москва: Финансы и Статистика.
34. БЫЧКОВА, С. М., РАСТАМХАНОВА, Л. Н. (2003). Риски в аудиторской деятельности. Москва: Финансы и Статистика.
35. БЫЧКОВА, С. М., ГАЗАРЯН, А. В. (2001). Планирование в аудите. Москва: Финансы и Статистика.
36. ГУТЦАЙТ, Е. М. (2001). Аудит: концепция, проблемы, стандарты. Москва. Экономика и право.
37. ДЕФЛИЗ Ф., ДЖЕНИК Г. и др. Аудит Монтгомери. (1997) Москва.: ЮНИТИ.
38. ДОДЖ, Р. (1992). Краткое руководство по стандартам и нормам аудита. Москва: Финансы и Статистика.
39. КАРМАЙКЛ, Д. Р., БЕНИС М. (1995). Стандарты и нормы аудита. Москва: Аудит.
40. ПУПШИС, Т. Ф., ГАЛУЗИНА, С. М. (2001). Аудит: основы аудита и аудиторской деятельности. Санкт-Петербург.
41. РЕМИЗОВ, Н. А. (2000). Правила (стандарты) аудиторской деятельности. Москва.
42. РОБЕРТСОН, Д. (1993). Аудит. Москва. Контакт.
43. СКОБАРА, В. В. (1998). Аудит: методология и организация. Москва: Дело и Сервис.

44. ШЕРЕМЕТ, А., Д., СУЙЦ, В., П. (1995) Аудит. Москва. ИНФРА.
45. ТЕРЕХОВ, А. А. (1998). Аудит. Москва.
46. Основы аудита. Prieiga per internetą: <<http://ckat.ru> .
47. Оценка аудиторских рисков и внутренних контроль. Prieiga per internetą:
<<http://www.yans-audit.ru>.
48. DAVIES, M. (2001). Auditing in the New Millennium. Prieiga per internetą:
<<http://www.yuatac.com>>.
49. International Standards on Auditing. (2003). Prieiga per internetą: <<http://www.ifac.org>>

PRIEDAI

1 priedas

UAB „Spektras“ pelno (nuostolio) ataskaitos pagrindiniai straipsniai (Lt)

Eil. Nr.	Straipsniai	2003 metai	2004 metai	Pokytis
I.	Pardavimo pajamos	2854232	3452897	+598665
II.	Pardavimo savikaina	2635478	3210448	+574970
III.	BENDRASIS PELNAS (NUOSTOLIS)	218754	242449	+23695
IV.	VEIKLOS SANAUDOS	153698	168599	+14901
V.	TIPINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIS)	65056	73850	+8794
VI.	KITA VEIKLA			
VII.	FINANSINĖ IR INVESTICINĖ VEIKLA	2		-2
VII.1.	Pajamos	2		-2
VII.2.	Sąnaudos			
VIII.	IPRASTINĖS VEIKLOS PELNAS (NUOSTOLIS) PRIEŠ APMOKESTINIMĄ	65058	73850	+8792
IX.	ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PRIEŠ APMOKESTINIMĄ (NUOSTOLIS)	65058	73850	+8792
X.	PELNO MOKESTIS	9759	11078	+1319
XI.	GRYNASIS ATASKAITINIŲ METŲ PELNAS PASKIRSTYmui (NUOSTOLIS)	55299	62772	+7473

UAB „Spektras“ turto rodikliai (Lt)

Eil. Nr.	Turtas	2003 metai	2004 metai	Pokytis
A.	Ilgalaikis turtas	78680	216946	+138266
I.	FORMAVIMO SAVIKAINA	439	92	-347
II.	NEMATERIALUSIS TURTAS	6174	7124	+950
III.	MATERIALUSIS TURTAS	72067	209730	+137663
	Pastatai		127300	+127300
	Transporto priemonės	37043	33172	-3871
	Kitas materialusis turtas	35024	49258	+14234
B.	Trumpalaikis turtas	272090	324962	+52872
I.	ATSARGOS IR NEBAIGTOS VYKDYTI SUTARTYS	136524	130516	-6008
	Atsargos	136524	130516	-6008
II.	PER VIENERIUS METUS GAUTINOS SUMOS	94352	112254	+17902
	Pirkėjų įsiskolinimas	94352	112254	+17902
III.	GRYNI PINIGAI SĄSKAITOJE IR KASOJE	41214	82192	+40978
C.	Sukauptos (gautinos) pajamos ir ateinančio laikotarpio sąnaudos	3122	2958	-164
	TURTAS IŠ VISO	353892	544866	+190974

UAB „Spektras“ nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų rodikliai (Lt)

Eil. Nr.	Turtas	2003 metai	2004 metai	Pokytis
A.	Kapitalas ir rezervai	177676	294820	+117144
I.	KAPITALAS	80000	80000	0
	Įstatinis (pasirašytasis)	80000	80000	0
II.	REZERVAI	4622	7761	+3139
	Įstatymo numatyti	4622	7761	+3139
III.	NEPASKIRSTYTASIS PELNAS (NUOSTOLIS)	93054	207059	+114005
D.	PO VIENERIŲ METŲ MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	7487	81128	+73641
I.	FINANSINĖS SKOLOS	7487	81128	+73641
	Kreditinėms institucijoms	7487	81128	+73641
E.	Per vienerius metus mokėtinos sumos trumpalaikiai įsipareigojimai	168729	168918	+189
I.	FINANSINĖS SKOLOS	18009	26612	+8603
	Kreditinėms institucijoms	18009	26612	+8603
II.	PREKYBOS SKOLOS (skolos, susijusios su prekių pardavimu)	124560	116258	+8302
	Tiekėjams	124560	116258	+8302
III.	AVANSU GAUTOS SUMOS PAGAL PASIRAŠYTAS SUTARTIS	1950	0	-1950
IV.	MOKESČIAI, ATLYGINIMAI IR SOCIALINIS DRAUDIMAS	11752	16461	+4709
	Mokesčiai	4857	5214	+357
	Atlyginimai ir socialinis draudimas	6895	11247	+4352
V.	KITOS MOKĖTINOS SUMOS IR ILGALAIKIAI ĮSIPAREIGOJIMAI	12458	9587	-2871
	NUOSAVAS KAPITALAS IR ĮSIPAREIGOJIMAI IŠ VISO	353892	544866	+190974

Bendro pobūdžio žinios apie verslą ir įmonę¹

Rodiklis	Patikimumo įvertinimas					
	Žemas	Balai	Vidutinis	Balai	Aukštas	Balai
1. Ekonominė situacija šakoje	Depresija, nuosmukis	0	Yra stabilumo požymių	2	Pakilimas	5
2. Konkurencijos lygis šakoje	Konkurencijos nėra	1	Aštri konkurencija	3	Sveika konkurencija įprastuose segmentuose	5
3. Įstatymai, reglamentuojantys įmonės veiklą	Daug prieštaravimų ir sudėtingų momentų	1	Įstatymai aiškūs, bet reikalauja profesionalumo juos taikant	2	Aiškūs ir suprantami administracijai ir apskaitos darbuotojams	5
4. Galimybės nelegaliam verslui šakoje	Verslo šakoje egzistuoja nelegali veikla	1	Tam tikromis sąlygomis įmanoma nelegali veikla	2	Šakoje nėra nelegalaus verslo	5
5. Įmonės išsidėstymas	Įmonės padaliniai keliuose miestuose	1	Padaliniai randasi keliuose vietose viename mieste	4	Įmonė padalinių neturi	5
6. Dukterinės įmonės	Turi dukterinių įmonių, kurių uždirbamų pajamų dalis reikšminga	2	Turi dukterinių įmonių, tačiau jų uždirbamų pajamų dalis nereikšminga	3	Neturi dukterinių įmonių	5
7. Apskaita padaliniuose	Centralizuota apskaita	1	Apskaita centralizuota, tačiau pirminiai dokumentai apdorojami filialuose	3	Konsoliduota apskaita	5
8. Reorganizavimas ir stambūs turto išpardavimai	Reorganizavimas ir stambūs turto išpardavimai einamaisiais metais	1	Reorganizavimas ir stambūs turto išpardavimai praeitais metais	2	Reorganizacija nevyksta	5
9. Akcininkų kontrolė	Akcininkams sunku kontroliuoti įmonę	0	Akcininkai kontroliuoja tik strateginių planų įgyvendinimą valdymo organų pagalba	2	Akcininkai vykdo pastovią kontrolę	5
10. Visuomenės nuomonė	Galimas neigiamos nuomonės susiformavimas sąlygotas įmonės veiklos pobūdžio	1	Įmonės veikla neturi socialinio reikšmingumo	2	Veikla socialiai reikšminga ir sulaukia pripažinimo	5
11. Ekologija	Įmonė veikloje nuolat pažeidžia leistinas normas	1	Įmonė veikloje nuolat nepažeidžia leistinų normų	3	Veikla neturi neigiamo poveikio aplinkai	5
12. Galimas interesų konfliktas	Galimas savininkų spaudimas vadovybei siekiant tam tikrų tikslų	0	Vadovų darbo užmokestis priklauso nuo pelno	1	Nėra interesų konflikto	5
13. Naujų technologijų taikymas	Įmonė taiko naujas technologijas, veiklai, kuriai atlikti neturi patirties	0	Įmonė taiko naujas technologijas įprastai veiklai	3	Netaikomos naujos technologijos	5

¹ Sudaryta remiantis: Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003.- С. 262 bei 30 NAS „Žinios apie verslą“.

14. Teisminiai ginčai	Įmonės veikla susijusi su pastoviais teisminiais procesais	0	Teisminiai procesai galimi	2	Teisminiai procesai galimi tik išskirtiniais, ekstremaliais atvejais	5
15. Mokesčiai	Šakoje įmonės bei pati įmonė moka didelius mokesčius, kurie apriboja įmonės veiklos plėtrą	0	Šakoje įmonės bei pati įmonė moka pagrįstus mokesčius	2	Šakoje įmonės bei pati įmonė turi reikšmingų mokestinių lengvatų	5
16. Priklausomybė nuo pirkėjų	Realizacijos apimtis vienam pirkėjui viršija 20%	1	Realizacijos apimtis vienam pirkėjui neviršija 20%	3	Realizacijos apimtis vienam pirkėjui neviršija 5%	5
17. Priklausomybė nuo tiekėjų	Įmonė priklausoma nuo vieno ar kelių tiekėjų	0	Tiekėjų rinka stabili, bet egzistuoja kainų diktato galimybė	2	Sveika konkurencija tarp tiekėjų	5
18. Vagysčių ir grobstymų galimybės	Produkcija lengvai transportuojama ir realizuojama	0	Produkcija lengvai transportuojama ir sunkiai realizuojama	3	Produkcija sunkiai transportuojama, Realizavimas problematiškas	5
19. Atsiskaitymų forma	Atsiskaitymas grynais pinigais	0	Atsiskaitymas grynais pinigais minimizuotas, bet egzistuoja prekių mainai	4	Nėra atsiskaitymo grynais pinigais	5
20. Kapitaliniai įdėjimai	Dideli kapitaliniai įdėjimai	1	Dideli kapitaliniai įdėjimai neviršijantys amortizacijos ir pelno sumos	3	Dideli kapitaliniai įdėjimai neviršijantys amortizacijos sumų	5
21. Nebaigta gamyba ir atsargos	Įvertinimas ir inventorizavimas sudėtingas	0	Įvertinimas paprastas, inventorizavimas sudėtingas	4	Įvertinimas ir inventorizavimas paprastas	5
22. Kreditai	Įmonės veikla neįmanoma be kreditinių resursų	1	Įmonės veiklai reikalingi kreditai	4	Kreditais naudojasi retai, jų suma neviršija apyvartinių lėšų	5
23. Apyvartinis kapitalas, likvidumas	Apyvartinių lėšų deficitas	1	Apyvartinių lėšų užtenka, egzistuoja likvidumo problema	3	Apyvartinis kapitalas pakankamas, aukštas likvidumas	5
24. Pelningumas	Įmonės pajamos nestabilios, problemos su pajamų prognozavimu	1	Stabilios pajamos, bet yra veiklos sezoniškumas	4	Stabilios, prognozuojamos pajamos	5
Maksimalus balų skaičius (rezultatas)		15		65		120
Įgimta rizika, (100%-balai/5)	Didelė	97%	Vidutinė	87%	Maža	76%

Vidinių įmonės veiksmų įtaka įgimtos rizikos įvertinimui¹

Tikimybė atsirasti reikšmingiems iškraipymams buhalterinėje apskaitoje	Maža rizika	Atsakymo įvertinimas balais = 1	Vidutinė rizika	Atsakymo įvertinimas balais =2	Didelė rizika	Atsakymo įvertinimas balais =3
1.Produkto pagaminimo galutiniam vartojimui vieta	Viskas vyksta viename padalinyje		Skirtinguose padaliniuose	X	Pritraukiamos ir išorinės įmonės	
2.Produkcijos, paslaugų įvairovė	Viena prekių rūšis		Kelios vienos prekių grupės rūšys	X	Daug prekių grupių	
3.Apskaitos darbuotojų kvalifikacija	Aukšta	X	Vidutinė		Žema	
4.Sudėtingų apskaitai kontraktų skaičius	Paprasti tipiniai	X	Nereikšmingas kiekis		Didelis kiekis sudėtingų kontraktų	
5.Apskaitos politika	Tvirtinama kiekvienais metais	X	Kiekvienais metais įvedami pakeitimai		Nėra apskaitos politikos	
6.Apskaitos ir atskaitomybės automatizavimas	Pilnai		Dalinai	X	Neautomatizuota	
7.Akcijų pasiskirstymas tarp akcininkų	Keli akcininkai turintys proporcingą akcijų skaičių	X	Vienas akcininkas valdo kontrolinį akcijų paketą		Vienas akcininkas	
8.Valdymo aparatas	Vadovas turi pavaduotojus kiekvienai veiklos sričiai		Vadovo pavaduotojai užsiima keliomis veiklos sritimis	X	Neturi pavaduotojų	
9.Valdymo stilius	Demokratinis	X	Liberalus		Autoritarinis	
10.Ar egzistuoja skyrius užsiimantis klientų paieška,sutarčių kontrole	Yra specialus padalinys		Tuo užsiima vienas darbuotojas	X	Tokių darbuotojų nėra	
11.Pirkėjų tipas	Valstybė		Didelės kompanijos		Nedidelės įmonės ir fiziniai asmenys	X
12.Tikrinimo periodu įeita į naujus rinkos segmentus	Ne	X	Taip viena kryptimi		Taip keliomis kryptimis	
13.Naujų produktų sukūrimas tikrinimo periodu	Nesukurta	X	Sukurta vienos rūšies		Sukurta kelių rūšių	
14.Ar vyko gamybos	Ne	X	Taip nedidelėm apimtim		Didelis mažinimas	

¹ Sudaryta remiantis: Бычкова С.М., Растамханова Л.Н. Риски в аудиторской деятельности. Финансы и статистика. 2003. -С. 270 bei 30 NAS „Žinios apie verslą“

mažinimas						
15.Pagrindinis kainodaros principas	Valstybės tarifai		Kainos nuleidžiamos iš aukščiau stovinčios organizacijos		Nustatomos savarankiškai	X
16.Ar buvo įsigijami vertybiniai popieriai	Ne	X	Vienartiniai sandoriai		Pastoviai	
17.Ar egzistuoja įmonės filialai	Ne		Taip iki 3		Taip daugiau nei 3	X
18.Ar egzistuoja tarpusavio santykių procedūros	Taip, bet nėra poreikio naudoti		Taip, bet nenaudojama		Reikalinga, bet nėra	X
19.Įmonė ruošia konsoliduotą atskaitomybę	Ne		Taip	X		
20.Kreditinio išskolinimo terminai	Mažiau nei 12 mėn.	X	Daugiau nei 12 mėn.		Daugiau nei 24 mėn.	
21.Debitorinio išskolinimo terminai	Mažiau nei 12 mėn.	X	Daugiau nei 12 mėn.		Daugiau nei 24 mėn.	
22.Įmonės paimtos pakolos	Neturi		Turi, bet nepradelstos	X	Turi pradelstų įsipareigojimų	
23.Praeitų auditų rezultatai	Besąlygiškai geri		Sąlyginai geri	X	Nebuvo atliekamas auditas arba rezultai blogi	
24.Vadovų kaita	Maža	X	Vidutinė		Didelė	
25.Mokestiniai įsipareigojimai	Nėra įsiskolinimų		Įsiskolinimas neviršija deklaruoto einamą mėn.	X	Didelis įsiskolinimas	
26.Operacijos nebūdingos įmonei	Nėra	X	Nedidelės apimties		Reikšmingas tokių operacijų kiekis	
27.Įmonės padėtis rinkoje	Monopolistas		Lyderių tarpe	X	Nereikšminga	
28.Sudėtingų kontraktų skaičius	Paprasti tipiniai	X	Nereikšmingas kiekis		Didelis kiekis sudėtingų kontraktų	
Maksimalus balų skaičius		28		56		81
Vertinant surinktas balų skaičius		14		20		12

Klausimynas vidaus kontrolės aplinkai įvertinti¹

I dalis. Vadovų naudojami kontrolės metodai

Teiginys	TAIP	NE	Teiginio negalima nei patvirtinti, nei paneigti
1. Vadovybė rodo susidomėjimą kontrole	X		
2. Vadovybė peržiūri padalinių darbą	X		
3. Kas mėnesį vyksta susirinkimai su padalinių vadovais aptarti padalinių darbo rezultatus	X		
4. Vadovai domisi buhalterijos veikla	X		
5. Įmonėje yra buhalterinės apskaitos tvarkymo metodika	X		
6. Mažiausiai kartą per metus įmonėje atliekama inventorizacija	X		
7. Vadovybė aptaria inventorizacijos rezultatus	X		
8. Įmonėje nustatyta griežta ataskaitų sudarymo tvarka	X		
9. Vadovybė nuolatos analizuoja finansines ataskaitas ir kitą operatyvinę informaciją	X		
10. Įmonėje numatytos ir vykdomos griežtos turto apsaugos priemonės	X		
11. Paskirti darbuotojai, atsakingi už tinkamą pareiginių instrukcijų sudarymą		X	
12. Vadovai periodiškai peržiūri pagrindinių įmonės darbuotojų pareigas ir atsakomybę	X		
13. Visiems darbuotojams sudarytos pareiginės instrukcijos	X		
14. Pareiginėse instrukcijose tiksliai numatytos darbuotojų pareigos ir atsakomybė	X		
15. Visoms pareigybėms raštu numatyti kvalifikaciniai reikalavimai			X
16. Pareiginėse instrukcijose numatyta teisė vykdyti vidaus kontrolės funkcijas šiam personalui: 1. vadovams; 2. buhalterijos darbuotojams; 3. kitiems atsakingiems už kontrolę asmenims	X		
17. Įmonėje periodiškai, sistemingai įvertinama kontrolės sistema	X		
18. Šie įvertinimai dokumentuojami	X		
19. Šiuos įvertinimus atlieka darbuotojai, turintys atitinkamas pareigas, verslo patirtį ir išmanantys įmonės reikalus	X		
20. Problemiškos sritys fiksuojamos greitai ir visos			X
21. Yra tiriami nukrypimai nuo vadovybės numatytos politikos			X
22. Įmonė imasi atitinkamų veiksmų, nukrypus nuo patvirtintos politikos, priimtinių verslo veiksmų ar elgesio, kuris iš esmės gali paveikti finansinių ataskaitų procesą	X		
23. Įkurta vidaus audito tarnyba			X
24. Vadovybė reagavo į praėjusio audito rekomendacijas	X		

¹ Sudaryta remiantis: LR Finansų ministro įsakymu Nr. 139 // Dėl finansų kontrolės vadovo patvirtinimo 2002.05.31 bei Kanapickienė R. „Vadovybės vaidmuo formuojant įmonės vidaus kontrolės sistemą“.

II dalis. Organizacinė struktūra

Teiginys	TAIP	NE	Teiginio negalima nei patvirtinti, nei paneigti
1. Įmonėje sudaryta organizacinė struktūra pateikta schemose		X	
2. Vidaus audito tarnyba išskirta kaip atskiras padalinys		X	
3. Vidaus audito tarnybos veikla apibrėžta jos nuostatuose		X	
4. Aiškiai nustatytos šių organų teisės bei pareigos: direktorių tarybos; vidaus audito tarnybos; įmonės administracijos; filialų vadovybės; padalinių vadovybės	X		
5. Kiekvieno darbuotojo atsakomybė tiksli ir aiški	X		
6. Darbuotojų pareigos ir veiklos sritys nesikerta	X		
7. Padalinių vadovai nepriklauso vienas nuo kito	X		
8. Jie atsiskaito tiesiogiai įmonės vadovui	X		
9. Padalinių teisės bei pareigos išdėstytos padalinių nuostatuose	X		
10. Kiekvienas darbuotojas tiksliai žino, kam yra pavaldus	X		
11. Įmonėje sudarytos dokumentų, ataskaitų pateikimo schemas, grafikai		X	
12. Sukurta valdymo struktūra palengvina informacijos judėjimą įmonėje	X		
13. Įmonės vadovybė nuolat peržiūri organizacinę struktūrą, atsižvelgdama į įmonės ir verslo pokyčius	X		
14. Priimamas į darbą darbuotojas supažindinamas su taisyklėmis, reglamentuojančiomis jo veiklą	X		
15. Darbuotojas bet kada gali susipažinti su jo veiklą reglamentuojančiais dokumentais	X		
16. Darbuotojai operatyviai informuojami apie norminių vidaus dokumentų pakeitimus	X		

III dalis. Darbuotojų kvalifikacija, garbingumas ir etinės savybės

Teiginys	TAIP	NE	Teiginio negalima nei patvirtinti, nei paneigti
1. Priimant į darbą naujus darbuotojus organizuojamas viešas konkursas	X		
2. Geri darbuotojai greitai pasamdomi, jiems tinkamai apmokama	X		
3. Ankstesnės žinios apie įmonę parodė, kad įmonės personalas kompetentingas ir garbingas	X		
4. Dauguma įmonės darbuotojų turi aukštąjį išsilavinimą	X		
5. Daugumos įmonės darbuotojų kvalifikacija ir patirtis didelė	X		
6. Apskaitos darbuotojai turi atitinkančią jų pareigas patirtį	X		
7. Buhalterijos personalas turi aukštąjį buhalterinį išsimokslinimą			X
8. Įmonei netrūksta aukštos kvalifikacijos darbuotojų	X		
9. Įmonės nepalieka aukštos kvalifikacijos darbuotojai	X		
10. Yra aiškūs kriterijai, kuriais remiantis paaukštinamos darbuotojų pareigos arba jiems pakeliamas atlyginimas			X
11. Įmonių vadovai pripažįsta, kad darbuotojai privalo tobulinti kvalifikaciją	X		

12. Įmonėje įdiegta kvalifikacijos tobulinimo sistema		X	
13. Įmonėje yra sudarytos sąlygos darbuotojams tobulintis (pavyzdžiui, užsiėmimų metu darbuotojai išleidžiami iš darbo)	X		
14. Darbuotojai supažindinti su įmonės etikos taisyklėmis	X		
15. Rašytinės elgesio kodekso pagrindinės normos perkeliamos į darbuotojų pareigines instrukcijas		X	
16. Darbuotojai supranta, koks elgesys yra leistinas	X		
17. Darbuotojai geba palaikyti gerus santykius su bendradarbiais, klientais, tiekėjais	X		
18. Darbuotojai nepažeidinėja nustatytų normų ir tvarkos	X		
19. Įmonės personalas vieningas	X		
20. Darbuotojų kaitos tendencijos nusistovėjusios	X		

IV dalis. Įgaliojimų ir atsakomybės pasiskirstymas

Teiginys	TAIP	NE	Teiginio negalima nei patvirtinti, nei paneigti
2. Visiems įmonės darbuotojams sudarytos pareiginės instrukcijos	X		
3. Darbuotojų atsakomybė ir pareigos užfiksuotos pareiginėse instrukcijose	X		
4. Darbuotojai gerai supranta savo pareigas ir darbo metodiką	X		
5. Nauji darbuotojai supažindinami su pareiginėmis instrukcijomis ir jas pasirašo	X		
6. Pareiginėse instrukcijose numatytos kontrolės funkcijos: vadovams; būhalterijos personalui; kitiems asmenims, atsakingiems už kontrolę	X		
7. Atitinkamiems darbuotojams suteikta atsakomybė ištaisyti klaidas ir tobulinti įmonės sistemų veiklą	X		
8. Įmonėje nustatyta darbuotojų atsakomybė, jei jie nusižengė įstatymams, vidaus taisyklėms ar etikos normoms	X		
9. Atsakomybės paskirstymo taisyklių laikomasi ir nesant ko nors iš darbuotojų dėl ligos ar jam atostogaujant	X		
10. Darbuotojų darbo krūvis toks, kad jie gali visiškai atlikti savo pareigas	X		
11. Vadovų ir būhalterijos personalo darbo krūvis leidžia jiems vykdyti kontrolės funkcijas	X		
12. Visi įmonės darbuotojai pasinaudoja teise atostogauti	X		
13. Darbuotojai atlieka tik jiems pavestas pareigas (jie neatlieka kitų darbuotojų pareigų)			X
14. Įmonėje sudarytos tokios sąlygos, kad tas pats įmonės darbuotojas negali užfiksuoti informacijos, o vėliau ją pakeisti			X
15. Tas pats darbuotojas negali išduoti leidimo, atlikti ir kontroliuoti operacijas	X		
16. Įmonėje periodiškai atliekamos inventorizacijos	X		
17. Inventorizacijos komisijos nariai nesusiję su tikrinamu turtu, t.y. neleidžia atlikti operacijų su šiuo turtu, jo neapskaito ir nesaugo	X		